

Ազգ

16-17 օգոստոս 2018 30(5529)

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

Օրերի շեժ

Սրա անունը անհանդուրժողականությունն է

Գիտե՞ք ինչն էր ինձ հուզում երեքսրթի օրը Ռոբերտ Զոչարյանի սաղաված մամլո ասուլիսից հետո՝ լրագրողների դահլիճում, վարձագրից: Հարցուվորն են արել ասուլիսին ներկայացած մի քանի լրագրողների, երեկոյան նայել են հեռուստասեսային գրեթե բոլոր ռեդիոհաժվերը, ծանոթացել համացանցային շաճ նյութերի. ոչ մի տեղ է ոչ մի լրագրող չի փորձել ասուլիսը խանգարողներին սաստել, առնվազն բացատրել, որ իրենք եկել են այնտեղ ոչ միայն անբասանյալ նախագահին լսելու, այլև հարցեր տալու, թերևս ավելի սուր հարցեր՝ քան բողոքակոչների ծանոթ մեղադրանքները: ԶԷ՞ որ նրանք, լրագրողները, ժամայնագրիչներով ու համակարգիչներով խուռնեռան գնացել էին լուսաբանելու վերջին շաբաթների ամենահրատա, նույնիսկ միջազգային շքանակներին հետաքրքիր այդ գործընթացի կարեւոր դրվագներից մեկը, որը, դժբախտաբար, վերածվեց ընդամենը հետաքրքրաշարժ սեսարանի, զգայացունց իրադարձության, մեր ժողովրդի ու ժողովրդի համար անդամալարժեք՝ այլապարծությունը, խոսքի ազատությունը մերժելու ցուցադրության:

Մեր լրագրողները երեկ մոռացել են լրագրության Տասնաբանյայի կարեւորագույն կետերից մեկը. լրագրությունը ղեկ է լինի հասարակական հարթակ՝ քաղաքացիական շարժեր խավերի միջոց հասնության, փոխհասկացողության եւ հանդուրժողականության մթնոլորտ ստեղծելու համար: Մինչդեռ մեր լրագրողներից շատերն այս օրերին դարձել են on-line ալիստոլ սեփնոգրաֆիստներ: Ընդամենը:

Զեն ուզում սխալ հասկացվել. ես դեմ չեմ, ընդհակառակը կողմ եմ, որ մարդիկ, քաղաքացիներ, ընդունված քաղաքացիք բոլոր ձեւերով իրացնեն բողոքելու, դժգոհություն արտահայտելու իրենց իրավունքը: Ասուլիսի խափանումից հետո ես գնացի Հանրադատության հրատարակ, դիտեցի ու լսեցի Վերահանդի դասարանի առջեւ հավաքված ոչ մեծաթիվ բազմությանը, որը իր դժգոհությունն էր արտահայտում Ռ. Զոչարյանի կալանք փոխելու որոշման դեմ եւ դաժանացում դասարանի նախագահի հրաժարականը: Իհարկե, այնտեղ կային մարդիկ, որ դեմ չէին լինի, եթե դասարանը նախկին նախագահին գնդակահարելու դատալից կայացներ, իսկ Վարդգես Գասպարին իր հերթական դառնակոցին էր ցուցադրում Մարտի 1-ի զոհերի ցուցակ-դասկերը ձեռքին, սակայն ուրիշներ անցողիներին բացատրում էին իրենց դաժանացումները. բռնում, բայց ոչ ազդեցիկ: Վերջապես, իշխանության կողմից կազմակերպված կամ ոչ՝ դա իրենց իրավունքն էր, սակայն, կրկնելով կրկնում են. ոչ ոք իրավունք չէ ասուլիս խափանել, փաստորեն կալանք դնել ազատ խոսքին, որը ամենաբռնաճարհական երկրներում անգամ «վերջին խոսքի» իրավունքով սրվում է մահադատության...

Եվ արդեն, ժողովրդի որոշ խավերի մոտ Ռ. Զոչարյանի նկատմամբ կա ահավոր ասելություն, ոչ թե արհեստածին, այլ ընդդեմ, ոչ թե մարտի 1-ի դեմքերի առիթով, այլ ընդհանրապես: Անբացատրելի ասելություն՝ որը հասնում է նրան, որ սոցցանցերում ոմանք դաժանացում են նրան վառել ու այրել, նույնիսկ չխնայել նրա հարազատներին եւ, զգուշացրել, նրա հարեաններին... Եվ այս ֆոնին՝ առնվազն արտոնական հնչեց սիրո եւ համերաժխության քաղաքացի Նիկոլ Փաշինյանի նույն օրվա սկայթ-հայտարարությունը բոլոր մարդաստաններին դաստեղծելու, արհալարծիք եղողներին «դասնություն աղբանոց» նետելու ստառնալիքը:

Սրա մեջ մեկ կողմ թողնելով «բոլոր» բառի ներհամասի հասկացման հարցը, կարծում են արտոնական եր մաեւ, նույն օրը, սաղաված ասուլիսին համընթաց, Մ. Նահանգների դեստան Ռիչարդ Միլզի հայտարարությունը մարտի 1-ի գործի անբողջական բացահայտման անհրաժեշտության վերաբերյալ, որը փաստորեն կողմից միջամտություն էր դասական մարմինների գործունեության, որը խստորեն դաստեղծելի արարել է նրա հայրենիքում, ինչպես որ, արտոնական էր, դրանից մոտ 10 օր առաջ, Ռուսաստանի արտոնական խարար Սերգեյ Լավրովի հրադարձային հայտարարությունը նախկին իշխանավորների նկատմամբ հաշտեղադրար չանելու մերոնց խոստման վերաբերյալ, ինչը թերևս կարելի էր անել այնպես ինչպես եղել է Հայաստանի նոր իշխանությունների այդ խոստմանը խորհրդադախաբար. ամուսնուց եթե երբեք եղել է մեծ խոստում:

Հոյս են տեսնում, որ առաջիկա՝ օգոստոսի 17-ի հանրահավաքում, որը վստահաբար լինելու է անմախընթացորեն բազմամարդ եւ հզոր, վարչապետ Փաշինյանը չի խուսափի լուրջ եւ արժանադարձիկ երկու խոսք ասելուց վերոհիշյալ զույգ ղեկավարներին հասցնելին՝ հորդորելով չմիջամտել մեր ներքին հարցերին եւ իրենք միջոց մրցակցությունը չստեղծելու մեր երկրի արած: Վերջապես, աշխարհի բոլոր ղեկավարները, մեծ կամ փոքր, հզոր կամ սկար, հարուստ կամ աղքատ, մի բանում հավասար են միմյանց՝ ղեկավար արժանադարձության հարցում:

Հոյս են տեսնում նաեւ, որ վարչապետը կօգտագործի հրաժարի այդ առիթը ազգային համերաժխության ոգով վարակվելու եւ վարակելու մեր ժողովրդին՝ ասելության ինքնակործանիչ ալիքը մեղմելու, օրենքի եւ օրինադատության գերակայությունը շեշտելու, ազատ խոսքի եւ կարծիքի ազատության իրավունքը ամեն գնով հարգելու ու դաժանելու հանձնարարությամբ եւ հանձնարարությամբ:

ՎԱԿԱՔ ԱՎԵՏԻՔԵՐԱՆ

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

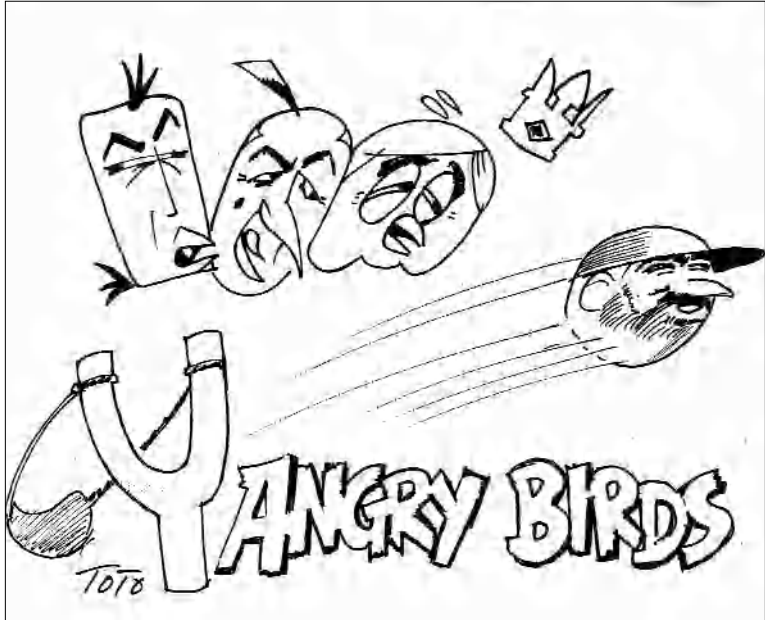
Հայաստանի երեք նախագահների օրով էլ ընթացողները կեղծվել են այս կամ այն չափով՝ աղավաղելով ընթացողների արդյունքը: Կախված այն բանից, թե խորհրդարանում մեծամասնություն վերցվել է կեղծիմով կամ փող բաժանելով, կամ թե՛ Հայաստանի նախագահի աթոռը զավթվել է կեղծիմով եւ ընթացողների արդյունքի աղավաղմամբ՝ երեք նախկին նախագահներին էլ կարելի է ներկայացնել սահմանադրական կարգը սաղավելու մեղադրանք: Նրանք բոլորն էլ ճնշել են իրենց ընդդիմախոսներին՝ մեկը ջրցան մեծեմա ու քանկ է հանել, մեկը Մարտի 1 արել, երրորդը կոմերսունսներով ոչնչացրել ընդդիմադիրներին: Ինչ է ստացվում՝ արդեն քանդակների մեծ մասը կախված է կեղծիմով, որն ոչ լեզվից իշխանություն, հասկանում են, չէ՞, դրա կործանարար հետեւաններն այժմ, երբ ունենանք դասավորվածներ. ոչ լեզվից իշխանություններ ունեցող ղեկավարները որդեք միջազգային սուբյեկտ խոսքի է, նրա դասնոյանների կնքած դայանագրերն ու համաձայնագրերը դարձադաժեք թրքի կտր են, որոնք ուզած ղեկավարում կարող է վերանայել ու հարցականի սակ դնել: Ընդհուր՝ Արցախի վերաբերող: Սա մեծ հարված է Հայաստանի միջազգային վարկին:

Ներքին առումով, եթե օբյեկտիվ լինենք, անհասկանալի է, թե ինչո՞ւ Սերժ Սարգսյանին եւ

ՀԱՊԿ-ում Հայաստանը կներկայացնի վարչապետը

ՀԱՊԿ մշակված խորհրդի՝ երեքսրթի օրը տեղի ունեցած նիստի ընթացքում Հայաստանի ներկայացուցիչներն առաջարկել են փոփոխություններ մտցնել ՀԱՊԿ կանոնադրության մեջ, համաձայն որի՝ ՀԱՊԿ Անվանագրության խորհրդում մեր երկիրը կներկայացնի վարչապետը: ՀԱՊԿ մամլո ծառայությունը հայտարարել է, որ կազմակերպության մշակված խորհուրդը որոշում է կայացրել փաստաթղթերի նախագծերը մի փաթեթով ուղարկել ներդասական համաձայնեցման: ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղարը ներկայումս Հայաստանի ներկայացուցիչ Յուրի Խաչատրյանին է, որի նկատմամբ իրավադատ մարմինները քննարկում են հարուցել: Հայաստանը ՀԱՊԿ անդամ-դասնություններին առաջարկել էր սկսել կազմակերպության գլխավոր քարտուղարի փոփոխության գործընթաց: **Մ. Իւ.**

Երեքի ժառանգությունը

Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին այդպիսի՝ սահմանադրական կարգը բռնի սաղավելու մեղադրանք չի առաջարկվում, իսկ ահա Ռոբերտ Զոչարյանին առաջարկվում է, ո՞րն է դրա իրական դասձառը, արդյո՞ք այդ դասձառի մեջ կարող է լինել Արցախի հարցի վերաբերյալ մոտեցումների արժեքությունը, քաղաքացիական պետականություն վերադառնալու դասձառին լուրջ չենք վերաբերվում: ԶԷ՞ որ Զոչարյանին առաջարկված մեղադրանքի մեջ Մարտի 1-ի զոհերի մասին խոսք չկա, այլ՝ միայն սահմանադրական կարգը սաղավելու: Գլուխ են կոտրում վերլուծաբանները, խճճվում են ենթադրությունները՝

ի մեջ, հասնում նրան, որ, հասկանում են, կանխվում է Զոչարյանի վերադարձը քաղաքականություն: Էլ եսիմ՝ հեղափոխություն ու հակահեղափոխություն, էլ ընդդիմադիր նոր բեկերի ձեւավորում՝ Զոչարյանով: Ու այդպես, ցիոթախար ու վարկածառա՝ հանրությանն են մասնակցում հորինած կեղծ օրակարգեր, միգուցե նաեւ ցիոթության մասնակցով ու խճճելով մեր անփորձ ղեկավարներին, որոնց նույնպես ազդակներ են հասնում ԶԼՄ-ներից: Այլապես՝ ինչպե՞ս բացատրել միայն ու միայն Զոչարյանին ներկայացվող մեղադրանքի **⇒ 3** ենթատեքստը:

Դասել, նշանակում է նաեւ լսել

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Եթե Հասուն քննչական ծառայությունը ղեկավար է, որ նախագահ Ռոբերտ Զոչարյանը մնա կալանավորված, կնքանակի շքանակ կարծիքով երկրորդ նախագահը վստահավոր է հասարակության համար, ինչը, օրինակ շքանակի գործող ղեկ Սասուն Խաչատրյանը առաջ, երբ Հայաստանում սիրո հեղափոխություն չէր եղել, չէր բարձրաձայնում, չնայած այդ մասին գիտեք, չնայած գիտեք նաեւ այն, որ ոչ ղեկավար հանցագործություն է հանցագործության մասին իմանալու ու չբարձրաձայնելը: Բայց մյուս կողմից, եթե ՀՀ Վերահանդի դասարանը որոշում է ազատ արձակել Ռոբերտ Զոչարյանին, քանի որ նա նախագահ

էր ու հետեւաբար՝ անձեռնմխելի, կնքանակի դասարանի կարծիքով Ռոբերտ Զոչարյանը վստահավոր չէ հասարակության համար, ու քանի որ մեր հասարակությունը սիրող հեղափոխությունից հետո հավասար է դասարանին, ուրեմն մեծ դասավոր ենք հավասար նաեւ նրան, որ Զոչարյանը վստահավոր չէ հասարակության համար: ԶԷ, ես չեմ ղեկավար, որ շքանակի հիմա հանդես գա հայտարարությամբ՝ դասարանը ճիշտ էր, մեծ սխալվեցինք նորաձեւ ոճով, բայց փաստն այն է, որ նոր Հայաստանում անկախ դասարանի կարծիքով շքանակի խեղճացնող մեղադրանքը այնքան էլ խեղճացնող չէ կոնկրետ Զոչարյանի համար, քանի որ դասարանն, ահա, դրանք բավարար չզգալ երկրորդ

նախագահին անազատության մեջ ղեկավարում համար: Հիմա ՀԶԾ-ն կան ղեկավար է նորանոր փաստեր հայտնաբերել, ղեկի, գուցե նույնիսկ ստեղծի, Աստված ոչ անի՝ հորինի, որդեք դասարանը դրանց ծանրության սարսափի սակ Զոչարյանին ոչ միայն բանաբարի, այլև բանաբարից դրան վրա յոթանասուներեք հաս կողմեր դնի, կամ էլ ղեկավար է հասարակության բացատրի, թե օրինակ ինչո՞ւ, երբ Զոչարյանը հանգիստ ուսուցողություն էր անում աֆրիկայում, օրինակ Սասուն Խաչատրյանի մեծ չանցավ նրան հարցախնդրության կանչել, աղա մեղադրանք առաջարկել: Հիմա ՀԶԾ-ն քաղաքական դասավոր է կատարում, ինչպես առաջ... **⇒ 2**

Հայաստանի արտաքին քաղաքականության ճիշտ ու սխալ մերժեցումները **⇒ 4**

Լեզվի կոմիտեն ու մեր հայերենը **⇒ Ա**

Առևտրական պատերազմի քանի ճակատով **⇒ 10, 11**

⇒ 1 Մյուս կողմից՝ հասկանալի է, որ Հայաստանում գլխավոր խաղացողը լրացվածացում էլի մնում է փողը, եւ ըստ դրան սիրադասող բազմա- cեռս տրերը, սորոսախառն ու օլիգար- խոս, շարունակում են կեղծ կամ ուղղա- կի փչովի օրակարգեր մասուցել համու- քյանը՝ նրա առաջ կանգնած իրական խնդիրների լուծումից շեղելով եւ ժամա- նակ շահելով... վթարված մավերի հա- մար նոր կառավարությունը որոնելիս: Կար- ծում են՝ վարչապետ Փաշինյանը այս ա- մենը հասկանում է, այդ դեպքում ան- հասկանալի է, թե նա ինչու է կոչ արել խալժը՝ լայնածավալ ու աշխատասար միաժամանակյա դասական գործըն- թացները սկսելով եւ իր հիմնական անե- լիքից եւս իր ուժադրությունը շեղելով: Բովանդակային աշխատանքը զիջելով ցուցանիքներին: Այն դեպքում, երբ ուր մայրում են՝ կեղծ մաքրելու, օրուգիւծ աշխատե- լու խոստումներ են: Այս բոլոր հարցերի լուծումը Նիկոլ Փաշինյանը մոտ է որ սա ուրբաթոյա համահավաքին:

Իրականում երեք մասից մասնազատ- ներից ոչ մեկն իրավունք չունի ֆաղաֆա- կանություն վերադառնալու, քանի որ ե- րեքի կառավարման արդյունքում էլ թա- լանվել են ղեկավարներն ու ժողովուրդը, առաջացել է ֆրեաօլիգարխիա, անհիմն արտոնյալների դաս՝ սեփական «դոլի- փեդերից», իսկ ժողովուրդը գլորվել է դե- րի ծայր աղբահարություն:

Նրանց բոլորի ցուցումներն արժե սանալ: Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը մոտ է բացասի, թե ինչպես իր յուրայինները թալանեցին երկիրը՝ բոլոր նշանակալի արդյունաբերական եւ այլ միավորները տեղափոխելով սեփական գրողներում, ինչպես նաեւ մոտ է վերադասմի, թե ինչպես 1996-ին կեղծվեցին ընտրության արդյունքները, ինչու էր սանկերով ու ջր- ցան մեքենաներով ուզում մնալ իշխանու- քյան: Ինչու մի քանի ամիս անց Ռոբերտ Զոհարյանին բերեց Հայաստան ու դարձ- րեց իր իրավահաջորդը: Պետ է բացասի, թե ինչու էր 2008 Մարտի 1-ի մախորեին մի քանի օր թալանվել իր բնակարանում՝ ան- տեր թողնելով յուրայիններին՝ ուսկանա- կան գործողություններին դեռ հանդի- ւման, իսկ հետո էլ փուռը սկսեց... Նիկոլին:

Քոչարյանը մոտ է լուրջաբանի Մար- տի 1-ի բոլոր հանգամանքները, այդ թվում՝ ո՞վ է կրակելու հրաման սկսել, իսկ դրանից էլ ավելի մեծ լուրջաբանման կարիք ունի այն, թե ի՞նչ ծագում ունեն իր եւ իր ժամանակ ձեւավորած օլիգարխի- անի միջոցները, որտեղից իրեն եւ մի քանի այլ ղեկավարական ղեկավարներին փող եւ ունեցվածք, քանի որ նրանցից ոչ մեկն ուղիղ գծով Մամբառով կամ գոնե Զրի- րյանի ժառանգը չէ: Իսկ չիմանվողները դեպքում՝ աղբահար սիրադասած մի- լիոնները մոտ է վերադառնան այնտեղ, որտեղ էլ մոտ է լինելին՝ ժողովրդի գրա- րը կամ ղեկավարական բյուրո, ինչպես որ Նի- կոլն է նաեւ խոստանում: Պիտ բացա- րի, թե ինչի դիմաց էին կատարում «գույք ղարսիի դիմաց» գործարքները, որոնք հար- վածեցին ղեկավարական իմնիշխանությանը, թուլացրին սնտակալ աղբահար:

Նույն կերպ Սերժ Սարգսյանը մոտ է բացասի, թե ինչպես կարելի էր սոված ընտանիքների առկայությամբ ֆանել երկրի հարսությունը, համերը փաթաթել ու մի քանի օլիգարխի գրողները խոթել կամ խո- րացնել վիտային բիզնեսով երկրի ունեց- վածը որոշեց սեփականություն օգտա- գործել... եւ էլի, իր կողմնակիցներով հանդերձ, վերադարձնի երկրի հարսու- թյունը իր սիրոջը: Առհասարակ՝ ո՞վ չի կարող բացատրել իր ունեցվածքի ծագումնա- բանությունը՝ աղբահարի հարսագծերի ցուցակում մոտ է հայտնաբերել համադա- ասախան հետեւաներով, ուրիշ կերպ չի լինում: Չէին կարող այս երկրում լինել գերարտասներ այն ժամանակահատվածում, երբ երկիրը յոթ միլիարդ դոլարի դարձ էր կուսակում, եթե այդ յոթ միլիար- դի մեծ մասը չի հոսել նրանց գրողները: Մարտի 1-ի սաւն գրիտի մասին որ խո- սում են, սաւն են՝ մոտ է բացահայ- ցվեն սղանողները, բայց նրանց մասին Զոհարյանին ներկայացված մեղադրան- քում չկա: Կիսում են նրանց հարազատի- րանմանը: Սակայն հավանաբար մեղադրանք մեղադրանքներին մոտ է հաս- կացել են, որ Մարտի 1-ի գործը բացա-

ճառով Մարտի 1-ի բացահայտման առու- մով շատել են, իսկ շատողականու- թյունը բոլոր գործերի թեմանին է: Ավելի ճիշտ չէ՞ր լինի, որ արտադրա- նական ընտրություններն անհաղաղ նշանակվեին, ձեւավորվեց ամուր, լեզի- ան օրենսդիր ու գործադիր իշխանու- թյուն՝ իրավական հիմքերով, դասական համակարգը մաքրվեց աշառու կարգերից, որից հետո նոր կառավարություն եւ նոր դա- ասվորներով իրականացվեց արդարադա- տություն, որոշեց ընտրություններից ա- ռաջ Մարտի 1-ի ֆրեական գործը որոշեց մահալ օգտագործելու գաղթակողությունն ընդհանրադաս տեղ չգտնեց մեկ կյանքում: Հավանաբար նաեւ ճիշտ է նախկին դա- ասվոր Պարզեւ Օհանյանը, երբ սաւն է, թե Զոհարյանին նախ մոտ էր ֆնել ուրոշեց վկա, այդ դեպքում ցուցումն էր կլինեց, մա- նավանդ Մարտի 1-ը սաւնամյա չարաշա- հումների դեմ մարկանց ղարսարի հետե- ւանին է, այդ չարաշահումների մասով մոտ է ֆնություն լինեց, ոչ միայն բուն

ծիչներ համարյա թե չկան ոչ հեղափո- խականներին մեջ, ոչ նրա կուսակցությու- նում, ու ամեն բանի մոտ է հասնի Նիկոլ- լի, միայն Նիկոլի՞ ձեռքը: Սա հիասթա- փության սույզ վկայական է, քանի որ Նիկոլը հազարձեռանի չէ: Հասկանալի դարձավ, որ ճիշտ էին այն մոտեցման հե- դիմակները, որոնք առաջարկում էին ան- հաղաղ նոր խորհրդարան ընտրել, ըստ այդմ նոր կառավարություն ձեւավորել՝ չորդնելով, որ ժամանակն արժեքի մարդկանց, իսկ հեղափոխության ընդ- դիմախոսներին՝ իմնականակերպով: Հարյուր օրն այդ առումով կուսված ժա- մանակ է: Ու թեւ Նիկոլ Փաշինյանը, հասկադաս Տավուշի մարզ իր այցելու- թյան ժամանակ հնչեցրած մի շարք տե- սակետները եթե համարենք, հակված է սեփական կուսակցությանը առաջ գնա- լուն, բայց դա լայն կրկնված խոցելի մոտեցում է: Զանի որ հիմա Նիկոլ Փաշի- նյանը ոչ թե միայն իր կողմնակիցների, այլ ողջ Հայաստանի դեկավարն է, այդ

Երեքի ժառանգությունը

հայտնաբերված շատ բաներ կան, այդ թվում՝ արտադրական կողմանե, գումա- րած, որ խոսքը կարող է գնալ - հասնել Ար- ցախից Հայաստան բերված ջրկասնե- րին, իսկ դա ղարսագծական միջակում եղող Արցախի համար ծանրագույն խն- դիր կարող է առաջացնել: Մարտի 1-ի գո- հերի սղանություններն, այդ, մոտ է բա- ցահայտել, իսկ ո՞վ մոտ է ղարսախանի աղբիլյան ղարսագծի հարյուրից ավելի գրիտի համար, ո՞վ մոտ է ղարսախանի սա այն բանի համար, որ մեկ գրիտի ղարսները ոչ բավարար գրիտաշառու- թյամբ էին հայտնվել թեմանու աղանի մեջ, ո՞վ էր Գերագույն գլխավոր հրամա- նասարը, որ չէր սիրադասում իրավիճա- կին եւ ղարսախանասու է այդ գրիտի կյանքը ցուցարարի կյանքի չափ թանկ չէ: Ինչու էր ֆրեական գործ չի հարուցվել միմ- չէն այժմ այդ վերաբերմամբ:

Մարտի 1-ի դեպքերի: Սա էլ մեկ վերն ասա- ծի՝ շատողականության մասին մի վկա- յություն որոշեց: Պարսախանի ղարս ունե- նա՞, թե ամեն ընտրությունից հետո ինչու էր ոսի կանգնում հայ համությունը: Իրա- վական հարթության վրա, եւ ոչ թե վերժի- նողության: Նրան ունեզրկել են, արհամար- հել, ձայնը գնել, խաբել, իմն էլ, խաբված զգալով, միշտ ոսի է կանգնել, սացել Մարտի 1, բունությունների այլ անաթվեր ու սարթվեր, բայց հիմա ֆնում են հետե- ւանքը, հետեւանքներից մեկն ավելի ճիշտ, ու ոչ թե ղարսաւանքը: Զնում են՝ բանա- կը խառնվել է, թե ոչ Մարտի 1-ին, դրի հետ կա՞, թե ոչ: Միմչու ղարսաւանքները ե- րեք մախահաների ձախող կառավար- ման մեջ են:

թվում՝ իր ընդդիմախոսների: Ու ողջ Հա- յաստանի կարգային բանը վերստին վե- րանայելը, բոլոր ղարսանի կարգերի հե- տեւագործակցելը, լայն դաշինքը միայն ուժեղացնելու է նրան: Համեմայն դեպս՝ ակնկալում ենք այս եւ բազմաթիվ այլ հարցերի ղարսախանն այս ուրբաթ, Փաշինյանի իրավիճակ համահավա- րում: Չնայած՝ անհասկանալի է, թե ին- չին է մոտ է նրան այդ համահավաքը, երբ իմն անսահմանափակ հնարավորու- թյուններ ունի մարկանց հետ շփվելու: Հարյուր օրը ղարսի ծառայել այն բանին, որ նա համահավաքի առաջնորդից վե- րափոխվեց համակարգի եւ եթեպա- րուցվածների ղարսախանասուի՝ այդ եր- կուսը միաժամանակ տեւաբար միմյանց հետ չեն կարող համարվել:

«Արդեն հարյուր օր է, հայ ազգը լուսավոր է»

Անցավ նոր կառավարության հարյուր օրը, ու վերը շարադրվածը կարծես մի տե- սակ զգացողության հաստատում է, թե կարեւոր թողած՝ զբաղված ենք երկրոր- ղականով: Ինչ ղարսի անեք նոր կառավա- րությունը, եթե արմասադաս մեկ կյանքը փոխելու համար նոր իրողություններին համադասախան օրենսդիր ձեւավորու- մը առաջնահերթ չհամարեց ու անորոշ հետաձգեց: Կիսաիշխանությունը չի կարող արմասադաս կյանք փոխել: Հո երգեք ստեղծելով չի մեմակ՝ եթեպաւերնագրում նված բառերով, բովանդակություն է մոտ է, ֆաղափաղու ներքին արմասադաս- վության վերադարձին զուգահեռ: Այդ, բարբեր մասամբ փոխվեցին, կարծես թե առաջվա ափաշարա անօրինություն- ները նվազել են, օրինազանցներն արդեն սաւն չափում՝ նոր են իմն կերպ վարվում, մարդկանց մեջ հույսը ծիլ է արել, որ Հայաստանը նորմալ երկիր կդառնա: Սա- կայն նաեւ նորերի գործունակությունն է բացահայտվում, մեկ-մեկ լյուսացվում են հեղափոխական կարգերի ու նրանց մեք մարդկանց հնարավորությունները: Իսկ այդ հնարավորությունները մախան- ձելի չեն: Ակնհայտ է դառնում ասիձա- նաբար, որ Նիկոլ Փաշինյանի սիմի գոր-

Քաղաքապետ անտան

Քաղաքի ավագանու ընտրության օրը չնայած չի նշանակված, սակայն ար- դեն իսկ ֆաղափական խմբերի կողմից ա- ռաջարկվածների բացահայտ ֆարգար- ցավը վկայում է, որ այն մոտ է: Եիշեն ասած՝ հիասթափված են Նի- կոլ Փաշինյանի ղարսախանած թեկնա- ծությունից՝ կոմիկ Հայկոյից: Մեռանք ա- սելով՝ ֆաղափ կառավարումը մասնագի- տություն է, աճարարության հետ բոլորու- վին աղերս չունեցող: Փաշինյանի թեկնա- ծուն շատ կարճ ժամանակում, ան- գամ ֆարգարցավի ընթացքում կարծեգր- կի իր հովանավորներին: Ու թեւ Փաշի- նյանը հայտարարել է դաշինքի չգնալու ու իր դեկավարած կուսակցությունն ընտրու- թյուններում առանց ստեղծելու մասին, սակայն մեկ կարծիքով դա սխալ է նաեւ ֆաղափ ավագանու ընտրություններում, միգուցե ինչ-որ կոմորմիսային թեկնա- ծու զսնելը դեռեւս ուժ չէ: Դուք նկատել է՞ք, որ իրենցից բան ներկայացնող մարդիկ հիմա լքել են, ջրի երեսին են գողանում ղարսեհադասները: Նիկոլ Փաշինյանը միգուցե եզրահանգումներ անի այդ բոլորից: Եթե, իհարկե, իմն է որոշում ամեն բան, եւ չկան այլ որոշողներ: Սղասենք ընդամենն ուրբաթ օրվան:

Դոկտ. Զրիստոֆեր Շեկյանը «Չոհրապ» կենտրոնի տնօրեն

Հայ եկեղեցու Ամերիկայի Արեւելյան թեմը վերջերս Նյու Յորքի Ար. Վարդան մայր տաճարի համալիրում գործող Գրի- գոր եւ Կլարա Չոհրապ տեղեկաչական կենտրոնի նոր տնօրեն է նշանակել դոկտ. Զրիստոֆեր Շեկյանին, որը սեղանեբե- րի 1-ից փոխարինելու է նախկին տնօրեն հայր Դանիել Ֆնդրյանին: Վերջինս, ինչպես հայտնի է, մայիսին թեմի 116-րդ համագումարում առաջարկվել էր եւ այնուհետեւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի կողմից հաստատվել որոշեց Արեւելյան թեմի առաջնորդի, փոխարի-

նելով հրաժարական սկսած Խաժակ արք. Պարսամյանին: Դոկտ. Շեկյանը բնիկ Վիսալիայից է (Կալիֆոռնիա): Մարդաբանության գծով մասնագիտացել է հաճախելով Բերկլի Կալիֆոռնիա եւ Չիկագոյի համալսարան- ները: Մի տարի սովորել է նաեւ Նյու Յորքի Ար. Ներսես հայկական դպրեւանքում: 2012-14 թվերին Սամբուլում աղբիլով՝ իսկայական ազգագրական աշխատանք- ներ է տարել հայկական համայնքներում, այցելել է տարբեր վայրեր, ներառյալ իր նախնիների Չոմախլու գյուղը: «Ասվա-

ծաբանությունը եւ համայնքը: Հայ փոքրա- մասնությունը, ավանդույթն ու աշխարհի- կությունը Թուրքիայում» թեմայով դոկտո- րական է դաստիարակել Չիկագոյի համալ- սարանում: Վերջին օրացումում դասավան- դում էր Միչիգանի համալսարանում: «Չոհրապ կենտրոնը իդեալական հար- թակ է ինձ համար, քանի որ ուսումնասի- րություններս ինչպես ակադեմիական, այնպես էլ եկեղեցական լիորնում են: Ոգեւորված եմ շարունակելու Չոհրապ կենտրոնի բարի ավանդույթները, նշել է նա նշանակման առթիվ: <Տ.Տ.

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՅԱՆ

Պետրոս, ԱՄՆ

Եզիմոսուի հասարակ ժողովուրդը հունորի սուր զգացում ունի, եւ ծիծաղելի անեկդոսի կարող է վերածել նույնիսկ ամենաբարդ ֆաղափական հարցը: Նման անեկդոսներին մեկը Գամալ Արդել Նասերին հաջողած նախագահ Անուար Սադաթի մասին է, որին Եգիպտոսում եր ծառայել Նասերի վարորդը: Առաջին օրը իր բնակարանից դեմի նախագահական նսավայր գնալու ճանադարհին վարորդը կանգ է առնում խաչմերուկում եւ հարցնում՝ ա՞յ՞ գնալ, թե՞ ձախ: Իմանալով, որ նախորդ նախագահը սովորաբար ձախ ճանադարհով է նախընտրել գնալ, Սադաթը հրամայում է՝ «ձախ գնալու ազդանշան տալ, բայց թեմէլ եր»:

Որոշ առումով այս իրավիճակը բնորոշ է նաեւ Հայաստանի արտաքին ֆաղափականությանը: Արտաքինութեան թվում է, թէ հայ-ռուսական հարաբերությունները բնակարան են ընթանում: Բոլորը, ներառյալ վարչապետն ու արտգործնախարար

ի հաշտարուկը, ներկայիս ՀԱՊԿ-ի գլխավոր ֆարսուղարը, որը մարտի մեկի իրարադրությունների ժամանակ Երեւանի կայազորի հրամանատարն էր:

ՀԱՊԿ-ն որոշ առումներով ՆԱՏՕ-ին հակակշռող դաշինքն է: ՆԱՏՕ-ի գլխավոր ֆարսուղարը Ջեյմս Ստեյնբերգն է: Պատկերացրե՛ք, թէ ինչ տեղի կունենա, եթէ նրա ծննդավայր Նորվեգիան հետ կանչի նրան ֆրեական հետախուզության համար: ՆԱՏՕ-ի ամբողջ կառույցը ցնցումնի կենթարկվի: ՀԱՊԿ-ն ավելի թույլ կառույց է, քան ՆԱՏՕ-ն, որտեղ որդեգրված ֆաղափականության եւ նոյաակներհի վերաբերյալ գոյություն ունեն հանրահանուր դարաավորություններ: Մինչդեռ ՀԱՊԿ-ի 6 անդամներից երկուսը՝ Բելառուսն ու Ղազախստանը ավելի սերս հարաբերություններ ունեն Արդբեյջանի հետ, քան Հայաստանի: Իսկ Արդբեյջանը հրաժարվել է միանալ այդ կառույցին: Գլխավոր ֆարսուղարի իրավասության մեջ է մտնում տեղեկությունների տրամադրման հոսքը եւ զինվորական տեղաշարժերի վերահսկողությունը: Դժբախտաբար, Հայաստանին չի վերա-

նության նախարար Դավիթ Տոնոյանը հայտարարեց, որ Ռուսաստանի դաշտարանության նախարար Ալեքսանդր Տոմիցը հավաստիացրել է, որ դայմանագիրը ուժի մեջ է մտնում:

Սերգեյ Լավրովը Կրեմլի համար առաջին դիվանագետն է, որի խոսքերը կեղծ ունեն: Նա մեղադրեց Հայաստանի նոր կառավարությանը, նշելով, որ նրա գործողությունները չեն համադասարանում նախորդ սրված խոսուներին: «Ռուսաստանը, որտեղ դաշնակից միտ է Եւրոպայի դաշնակցության եւ եղել Հայաստանի կայունությանը եւ այժմ խիստ մտահոգված է Հայաստանում կատարվող զարգացումների առիթով», հայտարարեց նա հուլիսի հայտնելով, որ հարցը «կառուցողական» լուծում կտանա:

Փաշինյանը անմիջապէս չարձագանքեց, բայց մեկնաբանները հավաստեցին, որ օգոստոսի 17-ին հանրահանուր համար հանրահավաք անցկացնելու նրա կոչը՝ իր իշխանության 100-օրյա ժամկետի առթիվ, իր դասասխանն է լինելու Լավրովին, քանի որ ենթադրվում է, որ այդ օրը նա հանդես կգա կարտու-

թարկելով երկուն հակահեղափոխական ուժերին:

Արմեն Ամասունին, մյուս կողմից, նույն էր, որ Փաշինյանի հանրահավաքի կոչը դասասխան է ուղղված Ռուսաստանի արտգործնախարարին: Հանրահավաքում, Երեւանում էր նա, Երեւանը ցույց է տալու օրինականության աստիճանը, հիշեցնելով Ռուսաստանին, որ այս անգամ գործ ունի Հայաստանում տարբեր տեսակի մի կառավարության հետ, որի հետ դարաավոր է նոր ձեւով խոսել:

Եթէ նշված օրինակները հիստերիա կարելի է անվանել, ապա վասակավոր մի դիվանագետի կարծիքը տարբեր չէր դրանցից: Հասուկ դետադան Արման Նավասարդյանը հասկադաքս փոխադարձ Եւրոպայի մասին էր ակնարկում ասելով, որ Ռուսաստանի համար Հայաստանը նույնն էր կարտուր է, որքան Հայաստանի համար Ռուսաստանը: Եթէ Ռուսաստանը կորցնի Հայաստանը, ապա կկորցնի նաեւ ամբողջ Հարավային Կովկասը:

Ըստ երեւոյթին, փոխադարձ մտան հայտարարությունների հիմնում ընկած են Ռուսաստանին մտահոգող ավելի լուրջ խնդիրներ: Հայաստանի մերձեցումը Բրյուսելին, նրա մասնակցությունը Կրասնոնում անցկացված ՆԱՏՕ-ի գրաւարժություններին, եւ վերջապէս ԱՄՆ-ի սենատում հայկական հարցերով զբաղվող խմբավորման եւ այլ լոբիստական կազմակերպությունների ջանքերն ուղղված Թրամփ-Փաշինյան հնարավոր հանդիման անցկացմանը, նշանակում են վերաձեւավորում Հայաստանի ֆաղափական մերձեցումների ոլորտում:

Հայաստանն արժանի է դասվելու ամբողջադաշտ ժողովրդավարական երկրների Եւրոպայում, որոնցում արմատախիլ է արված կոռուպցիան եւ գործում է կառավարման երկրակալ համակարգը: Հայաստանի ժողովուրդը ի վիճակի է հասնելու դրան առանց Եվրոպայի կամ Արեւմտեւի օգնության:

Արեւմտեւին հարելն ունի իր վսանգի ռիսկերը: Արեւմտեւը հետաքրքրված է Հայաստանով այնքանով, որքանով կարող է Հայաստանին օգտագործել որտեւ Ռուսաստանի դեմ գործելու միջոց: Բայց հենց Հայաստանը հայտնվի Արեւմտեւի Եւրոպայում, տարբեր դայմաններ են ստեղծվելու նրա համար: Արեւմտեւն ունի իր առաջնահերթությունները, եւ այդ առաջնահերթությունների ցանկում Հայաստանը զտնվում է ավելի ցածր հորիզոնականում, քան, ասեմք, Թուրքիան է, որ ավանդականորեն ՆԱՏՕ-ի դաշնակից երկիր է, կամ Արդբեյջանն է, որն ունի Եւրոպայի դաշտարներ:

Հիշեմք, որ Արեւմտեւը մարջ մարտին չի փեց Հյուսիսային Կիորսից Թուրքիային դուրս վանելու գործում, չնայած հույներն էլ ՆԱՏՕ-ի դաշնակիցներ են: Այնպէս որ Հայաստանին էլ նույն ճակատագիրն է սղատում:

Ռուսաստանի հետ դաշնությունը իր դեւալական կացություն չի կարելի համարել, բայց Հայաստանի նման թեւամիներով դաշտարված մի երկրի համար իր դեւալական կացություններ չեն լինում:

Փաշինյանի ուսուցիչ Լեւոն ՏերՊետրոսյանը մի անգամ կտամքեց Մոսկվային ի վնաս իրեն, եւ մեմք կորցրեցինք Ղարաբաղի երկու երրորդը:

Հայաստանի արտաքին ֆաղափականությունը սնվելու է երկրին նոր տունչ հարողրած երիտասարդների վարած ներհին ֆաղափականությունից եւ դրանով է ամբարդնվելու: Հայաստանն ամբողջ թափով առաջ է գնում իրականացնելու իր առաջ դրված խնդիրները: Արտաքին ֆաղափականության վերադասավորումները չդեմք է երկրին առաջնորդեն դեմի սխալ մերձեցումներին:

Թարգմ. ՀԱՊԿ-ԾՈՌՈՒԿՅԱՆԷ (The Armenian Mirror-Spectator), 11.08.18

(*) Երեւան է՝ կեղծանունով, բայց ոչ թախնվելու նոյաակով եւ, մանավանդ, ամենեւին ոչ կառավարական անձինք եւ նշալները: «Ազգ»:

Հայաստանի արտաքին ֆաղափականության ճիտ ու սխալ մերձեցումները

ը, փառաբանում են այդ հարաբերությունները, վերահաստատելով ռուսական 102-րդ զինվորական բազայի ներկայության կարտուրությունը Հայաստանում եւ ճիտ համարելով վերջինիս մասնակցությունը հավաքական անվսանգության դաշնությունը (ՀԱՊԿ): Սակայն ինչ-որ բան կարծես այն չէ: Որոշակի անհանգստություն է զգացվում:

Չնայած դաշտարանական մակարդակով հայտարարությունները սակավ են, բայց լրասվամիջոցները ողողված են մնադաշտություններով եւ հակադարձ մեկնաբանություններով, թողնելով այն տղավորությունը, թէ կողմերը միմյանց կոկորդն են կրծում:

Նախորդ վարչակազմի օրոք լրասվական մնադաշտությունները, նույնիսկ ամենաթունոտները, թույլատրված էին, եւ որտեւ լրագրող եւ խմբագիր, ներկայիս վարչադեմք անմասն չէր մնացել դրանցից: Բայց թավալա հեղափոխությունը, որ միավորել է ժողովրդին եւ ավելի լալ ադադայի հույս ներժնել նրան, միաժամանակ անսխալականության աուրայով է դաշտել նոր վարչակազմին եւ հենց այդ առումով է անհրաժեշտ մնարկել Հայաստանի արտաքին ֆաղափականությունը:

Այժմ, երբ Հայաստանը անարյուն հեղաժոջմամբ ձերբագրվել է նախկին կոռուպցիոն վարչակազմից, իրավունք ունի դադարակնելու իր ինքնիշխանությունը: Բայց այդ ինքնիշխանությունն ունի իրեն դայմանավորող գործոտները, որոնցից մեկն այն է, թէ ինչքանով է Հայաստանը հարմարվում տարաժաժաջանում ուժերի հարաբերության մեջ: Եվրոպայում 28 դեմքություններ զիջել են, որոշ չափով, իրենց ինքնիշխանությունը՝ հօգուտ հանրահանուր Եւրոպայի: Դա դեմքություն դեկավարելու հմտություն է, որը ձեւավորվում է դաշտական փորձառության հիմքի վրա:

Ներկայիս, հայ-ռուսական հարաբերությունները կարծես կրիտիկական վիճակում են: Կրեմլը ուժի-ուժով հետեւում է Երեւանի նոր կառավարության բոլոր գործողություններին ու ֆայլերին, լինեն դրանք ներհին թէ արտաքին ֆաղափականության ոլորտում եւ զղագրությանը եւ արձագանքում դրանց:

Որքերս Քոչարյանի կալանավորումը եւ սղատվող դաշտարությունը լալ բան չէր խոստանում Մոսկվային, որովհետեւ երկրորդ նախագահը միտ հօգուտ ռուսական ազդեցության էր գործել: Մոսկվան համբերատար էր, քանի դեռ այդ գործում չէր ներաւժել զեմերալ Յու-

դափված հաշտարուկին ինքնուրույն փոխարինելու իրավասությունը: Ենթադրվում է, որ Բելառուսն արդեն ունի իր թեկնածուն այդ դաշտոնի համար:

Կրեմլի համբերատար լուրության որոշակի ժամանակահատվածում ռուսական մամուլը անխնա դայար էր մղում Հայաստանի դեմ: Խաշտարուկի դարազան նրան հունից հանել էր: Ռուսական ազդեցիկ «Կոմերսանց» թերթը մասնավորադաքս չափազանց վրոկված էր Խաշտարուկի դեմ ուղղված մեղադրամքների կաղակցությանը, որովհետեւ դաշտոնական Մոսկվայի՝ կատարվածը լուրջ հարված էր ՀԱՊԿ-ի հեղինակությանը:

Այս իրարանցման մեջ լուրեր տարածվեցին, որ Ռուսաստանը դադարեցնում է 100 միլիոն դոլարի խոստացված ռազմական օժանդակությունը Հայաստանին: Սակայն հետագայում, դաշտար-

հայտարարությամբ:

Հայկական լրասվամիջոցները, սակայն, բուռն կերով արձանգանքեցին: «Ժողովուրդ» թերթն, օրինակ, գրեց, որ Լավրովի հայտարարությունը աչք ծակող միջամտություն է մեր երկրի ներհին ֆաղափականությանը: Դա առաջին ակնարկն էր, որ նույն էր մեր երկրի վարած ֆաղափականությանը Ռուսաստանի անհամաձայնության մասին:

Մամուլում եղան նաեւ դեմքեր, երբ մեկնաբանները ծածկանուններով հանդես եկան, ինչդեմք օրինակ Սարգիս Արծրունին եւ Արմեն Ամասունին, որոնք կարող են լինել դաշտոնական անձինք կառավարությունում (*): Սարգիս Արծրունին գրում էր, որ Լավրովի հայտարարությունը թեւամական արար է, որ փորձում է Նիկոլ Փաշինյանի կառավարության դեմ դաշտարազմ հրահրել, գորակոչի են-

**Դուրս. ՀՐԱԶ
ԳՈՒՅՈՒՄՃՅԱԼ (*)**

Լուսնոս

Խնամասա՞ր, թե՞ խնամփ կարիք ունեցող

Ավարտվում է Նիկոլ Փափյանի կառավարման եւ թավեյա հեղափոխության կայացման առաջին 100 օրը, եւ ժամանակն է հաշվարկության, քանի որ բազմաթիվ են հարցերը:

Այն ինչ սկսվեց որդեկողմնաբար եւ ուժացած է ֆայլ եւ դառնալով արժանացավ ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Սփյուռքում, կարծես կորցնում է կիզակետում լինելու իր հասկությունը, եւ կառավարման ու ֆաղափարության ու լուրսներում փորձառության դակասը զգացնել է սալիս: Նախկին նախագահ Ռոբերտ Զոհարյանի եւ ՀԱԿԿ գլխավոր ֆարսուղարի դեմ հարուցված մեղադրանքներն ու Ռուսաստանի արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովի մտադրողից հայտարարությունը սփողում են մեզ հարց տալ, թե ո՞րն է այս կառավարության երկարաժամկետ մարտավարությունը, եթե անուրեւ կա նման բան, հասկալիք ուրվիչեստե մինչ օրս չկա ֆաղափարական որակի գաղափարախոսություն ձեռնարկված գործողությունների ետեւում: Ոչ էլ գործողությունների փոխկադրակցված ծրագիր:

Իրավական դեպքերում դեմ է ժողովրդի լինի որդեկողմնաբար լինի իրագործել: Բայց այլ նկատարումներ, ինչպես օրինակ ժամանակի ընթացումը, առաջնահերթությունն ու արժանաբարությունը չդրել է մոռացության սրվեմ:

Ընթացիկ կացությունը բարդանում է նաեւ Եկեղեցու հետ կապված հարցերով, որոնք իրենց հեռագրա կազմակերպություններն ունեն ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ հասկալիք Սփյուռքում, քանի որ Եկեղեցու հիմքերը ցնցելով Հայաստանը Սփյուռքի հետ միացնող կարեւորագույն կամուրջն է ֆանդվում:

Հարյուր օրը իրականությունը ստուգելու, խորհելու եւ անհրաժեշտության դեպքում նաեւ ուղղումներ մտցնելու ժամանակը դեմ է լինի: Մի բան է փոխզույմների եւ բարեփոխումների ոգով կենսունակ մերթիւն հարցերի լուծման վրա, մի այլ բան է արտաքին ֆաղափարական ոլորտներում դիմել շիսկերի՝ առանց հաշի առնելու արտաքին քաղաքականությանը: Արեւելամեծ կամ արեւմտամեծ ֆաղափարություն վարելու գործընթացը, եթե անհամաչափ է իրականացվում, աղալվ բան չի խոստանում Հայաստանին,

հասկալիք ուրվիչեստե դառնալով ման մթնոլորտ է սիրում Արքեպանի հետ սահմանի երկարությամբ, որտեղ արդեն երկար սարիներ ոչ դառնալով ոչ խաղաղություն դրությունն է գերիշխում: Սա էլ հենց դեմ է լուրջ ազդանման դառնալու եւ զգուցանի իշխանություններին, որ բոլորովին ժամանակը չէ փոխելու ստատուս ֆիլոն կամ այլ ցնցող գործողություններ կատարելու:

Արցալի դարձյալ լուրերի կիզակետում է հայտնվել եւ նախկին առաջնորդների անուններն են շոտափվում: Եթե որեւէ մեկը ժամանակ սրամարի կամ հակված լինի հետեւելու բլոգներում կամ սոցցանցերում հայտնված գրություններին, աղալ կարող է անկասկած զգալ ժողովրդի զարկերակը: Ընդհանուր կարծիք այն է, որ ժողովուրդը սովորաբար ներող չէ: Ավելին, վրեժխնդիր է: Կարիք չկա անդադարախախտում հայտարարությունների կամ ֆաղափարական մեկնաբանությունների: Սառը մտածող զուլիսներ են անհրաժեշտ: Նման իրավիճակներում մարդիկ իրենց հայացքն են ուղղում վարչապետին, կամ իշխանության մյուս անդամներին, ինչպես օրինակ նախագահին, որի լուրությունը զգալի է ներկայիս ընթացող բանավեճերում:

Իմ նախորդ գրություններից մեկում եւ ողջունեցի թավեյա հեղափոխությունը եւ նոր դեկլարներին, բայց եզրակացությունս մեջ նշեցի, որ դեռեւս դուրս չեմ եկել ճահճուցից: Հավասարած են, որ Հայաստանի փրկությունը կայանում է ժողովրդավարության անհրաժեշտ եւ առաջին հերթին ճիշտ կառավարման մեջ: Հայաստանի բոլոր դժվարություններն ու խնդիրները, սկսած կոռուպցիայի դեմ պայքարից մինչեւ դասական, իրավական, ընթացական կեղծիքների բացահայտումը, առաջ են գալիս ճիշտ կառավարման բացակայությունից: Դասավորները կարծես շարունակում են ենթարկվել իշխանություններին, համոզուժողականությունն իր սեղը զիջել է վրեժխնդրությանը, վստահելով երկրի կայունությունն ու աղալան, մի անգամ եւս հնարավորություն տալով արտաքին ուժերին միջամտելու մեր ներքին խնդիրներին: Ավելին, աղիք տալով մի նոր դառնալով մեր հարեւանների հետ: Բարեբախտաբար, նման մտածողությունը զխալվոր մտածողությունն է մնում գոնե մի

ավանդական կուսակցության, որ ռաճկավար եւ ազատական արժեքներն է դաճանում եւ կողմնակից է ճիշտ ու հակասարակուղի կառավարման: Նման արժեքներն ու ձգտումները ամբողջով են այդ կուսակցության նոր մարտավարության մեջ: Դժբախտաբար, ներկա դաճանումներում այդ ձգտումները դասաղալված են մնալու թղթի վրա, եթե որեւէ փոփոխություն չկատարվի Հայաստանի եւ Սփյուռքի դեկլար արժանների գործելու լուրսներում:

Տիրությունը կարելի է նկատել, որ Սփյուռքն էլ, ինչպես հարյուրամյա դասություն ունեցող ավանդական կուսակցությունները, զսնվում է Եկեղեցու մեջ, կիսակաթվածահար վիճակում: 2017-ին կայացած Հայաստան-Սփյուռք համաժողովը դեռ թարմ է մարդկանց զիսակցության մեջ, բայց Հայաստանում կատարվող ներկա իրադարձությունները սկսել են դաճանականության համընդհանուր կոչը: Հայաստանն ու Սփյուռքը՝ միասին: Այստեղ է, որ թերությունները դեռեւս առկա են: Հորիզոնում նկատելի չէ ոչ մի գործողություն, արար կամ շարժում, որը միջկամ է ծնունդ տալու մի նոր մտածողության կամ մի նոր մարտավարության այդ ոլորտում:

Պատճառները բազմաթիվ են, մի մասը՝ Հայաստանում, մյուսը՝ Սփյուռքում: Դրանցից մեկն այն է, որ Հայաստանի սահմանադրության եւ օրենսդրության դրույթները չեն ֆաղալվում սփյուռքահայերի միջամտությունը հայաստանյան խնդիրներին, բացի, անուրեւ, ներդրումների եւ բիզնեսի ոլորտներում, չնայած դրանց վերաբերող դրույթներն էլ թերի են: Ինչ վերաբերում է Սփյուռքին եւ սփյուռքահայերին, հասկալիք նրանց, ովքեր երկաղափարություն ունեն, նշում որ նրանց մոտ էլ նկատելի է անկարողությունը մի նոր մտածողունով կամ մտածողունով զարկ տալու իրենց ձեռք բերած առավելություններում:

Հասարակ դասանց կա կազմակերպելու Սփյուռքը, որդեկողմնաբար լինի առաջարկել եւ նույնիսկ դառնալով, որ փոփոխության ենթարկվի Հայաստանի սահմանադրությունը: Դժբախտաբար Սփյուռքի արարները ռեսուրսները արդյունավետ կերպով չեն օգտագործվում հայրենիքի կողմից:

Սփյուռքը շարունակում է մնալ մաս-

մասված, հասկալիք, կլանական մտածողությամբ:

Բացի ցեղատարության հարցից, ոչ մի այլ հարցում միասնականություն փնտրելն անհնար է: Իսկ վերջին սարիների Հայաստանից կատարվող արագաղի դաճանումներում նույնիսկ լեզուն է դաղարել միասնական օղակ դառնալուց: Ժամանակն է, որ մարդիկ իրենց համադասալիք կազմակերպություններից դաճանալու առաջ ֆաղել համասփյուռքյան օրակարգային հարցեր եւ հետեւողականորեն դաճանալու, որ իրենց մասնակցությունը հայաստանյան սոցիալական, մտակարգային եւ նույնիսկ ֆաղափարական ոլորտներին շոտափելի լինի, արդյունավետ եւ օրինական:

Այս կոնստիտուցիոն կրկին անդրադառնալու եմ Եկեղեցու շոտը ստեղծված իրավիճակին: Եկեղեցու դասալիքանալուները չդրել է ձեռքները ծալած նստել, այլ ակիքի երկխոսության մեջ մտնել հակասացյալների եւ լայն զանգվածների հետ, որդեկողմնաբար հնարավոր լինի կարգավորել խնդիրները եւ իրագործել անհրաժեշտ բարեփոխումներ:

Միեւնույն ժամանակ, դեմ է ընդունել, որ նման իրավիճակներում մարդ մի ճիշտ դեմ է լավատես լինի, աղալիքի թավեյա հեղափոխությանը, ներքնչվի դառնով եւ շարունակի ակնկալել, որ նոր դեկլարությունը դասալիք կերպով կիրականացնի իր խոստացած բարեփոխումները:

Քաղաքական մեկնաբանները միահամուր կերպով համաձայն են, որ այս «հետեղափոխական» կառավարությունը լինելու եւ այսպես կոչված «խնամասար» կառավարություն մինչեւ նոր կառավարության ընթացությունը վերամտակված ընթացական համակարգով: Մինչ աղ, մեմ բոլորս, ներաղալ տողերիս հեղինակը, դասալիք եմ փաղաղալ այն եւ խնամել մեր կարողությունների սահմաններում:

Թարգմ. Տ. ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԸ

*) Հողվածագիրը դեկլարական կառավարման երկարամյա փորձ ունի՝ նախ Լիբանանի կառավարության կազմում, աղա՝ ՍԱԿ-ում, հասկալիք արժանաբար միջաղաղի դառնալով եւ հարակից բնագաղաղներում: Նա վերեւան անդամ է Ռամկավար Ազատական կուսակցության, ֆարտաղարը ՌԱԿ Գերագույն խորդից:

ԵՊՏ-ում 2018-19 ու. սարին կղիմավորեն Սերժ Սարգսյանի հետ...

Այս սարվա աղիլ ամսին սկիզբ առած եւ մայիսին հանգուցաղունում ստացած իշխանափոխության (վերջին դեմքերից հետո վերսին հրաժարվում են կատարվածը հեղափոխություն ուրակել) դառնալով հետո, երբ Սերժ Սարգսյանը հրաժարական սվեց, բոլորի ուժաղությունը միանգամից սեւեռվեց Երեւանի դեկլարական (այսուհետ՝ ԵՊՏ) համալսարանի վրա, որը, Սերժի թվին ամենաֆաղափարականացված ԲՈՒՀ-ն էր, բայց հիմա, քանի որ արդեն Նիկոլի թիվն է աղափարականացվել է (կարող եմ ծիծաղել), այսինքն՝ «Նոր Հայաստան, Նոր ԵՊՏ»: Սեմ հավասարել եմ ու հավասարել եմ նման միջերին, քանի որ միֆաստեղ ու միֆաստեղ, միֆակիր ազգ են, վկա՝ մեր ժողովրդական բանաղիտությունը:

Ճաղը) համալսարանի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահը ժողովրդի միասնական ֆայլով մերժված Սերժ Ազատի Սարգսյանն է: Ավելին, Սերժ Սարգսյանին այստեղ էլ են չեն լինում նրա մեծնցեմական ուղեկիցները՝ Արմեն Աւոսյանի զ-

մի իրավիճակի փոփոխման դրադասաղաղի զխալվոր բաղաղրիչն է:

Շաբաթներ սեւած ուսանողական դալարի ժամանակ, չնայած՝ ուսանողական դալարի սկզբունքն այնքան էլ ճիշտ չէր, ոչ մի կերպ հնարավոր չէր ցրման սանել համալսարանի հոգաբարձուների խորհուրդը: Հիմա ինչպե՞ս հասկանալ այս ամենը, ԵՊՏ-ն հայկական Կասաղոնիան է, թե՞ Վասիկանը, այս ի՞նչ իմեղիշխանական գործունեություն է, ինչի՞ հոգաբարձուների նախագահն է Սերժ Սարգսյանը՝ իր ցաղաղաղ, այն համալսարանի, որի գրեթե բոլոր ուսանողները «մերժիր Սերժին» էին վանկարկում, հայիղում նրա անունն ու ունասակ անում լուսանկարը... ԿԳ նախարար Արաղիլ Հարությունյանը մեկ ամսվա ընթացում ամենաղիլը երկու բյուր անգամ արարեղել է «Քաղաղ, մերժիր Սերժին» նախաղաղությունը, բայց այսօր լինելով նա-

խարար, իր ենթակաղության սակզսնղող կառուցում Սերժ Սարգսյանը կրկին նախկին Սերժ Սարգսյանն է. հարց է՝ ո՞վ է ում մերժում: Այսինքն՝ Արաղիլ Հարությունյանը ֆայլեց-ֆայլեց, բայց չկարողացաղ մերժել, թե՞ Սերժ Սարգսյանին անհնար է վերժել, ինչպե՞ս՝ Զոհարյանին կատաղի սակ դաղել: Մեկ-երկու ամիս առաջ կարծես ուրիշ բան էր ասվում: Թվում է՝ առաջ ֆաղվածը մանր ու երկրողական հարց է, բայց յուրաղաղաղ մեծ բան փոր մասնիկներից է կազմված:

Եղ ամենակարեւորը՝ եթե աղիլին «մերժիր Սերժին» վանկարկող ուսանող սեղսեմքերին դասի է գնաղու մի համալսարան, որի հոգաբարձուների խորդիղի նախագահը մերժյաղ Սերժ Սարգսյանն է, աղա, ինչպե՞ս Նիկոլ Փափյանն է ասում, այստեղ թյուրըմբռնում կա: Պատասղաղանաղուներին կոչ են անում մի կողմ գղել թյուրը եւ ըմբռնել դաղի խորղաղությունը:

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱՆ

Հ.Գ. Հղաղս են՝ ԵՊՏ-ի ուսանողը լինելով:

ԴԱՎԻԹ ԱՏԵՓԱՆՅԱԼ

Ժամանակին Ալեքսանդր Թամանյանն ու Մարիեսա Շահինյանը մեծ սարձայնություն են ունեցել Ստեփան Շահունյանի հուշարձանի ընթացքում հարցում ել ֆանդակազոր Գ. Կեղիսյանի, նկարիչ Մարտիրոս Սարյանի ու մի քանի այլ անձանց ներկայությամբ խիստ վիճաբանել են:

Թամանյանի արվեստանոցում սեղի ունեցած այդ միջադեպի ակնառեն ճարտարապետ Մարկ Գրիգորյանն իր հուշերում գրել է. «Ունամ Թամանյանին, մյուսներն էլ Շահինյանին միացրեցին իրենց ձայները, ել ծայր առավ աղմկոտ մի վեճ, միանգամայն անսովոր մի բան արվեստանոցի համար, ուր միշտ լռություն էր սիրում»:

Խնդիրն այն էր, որ հուշարձանի դասվերով նախագծերի երկրորդ՝ վերջին փուլի ավարտին, երբ Թամանյանի նախագահած ժյուրին առաջին մրցանակը շնորհել էր ֆանդակազոր Կեղիսյանին ու ճարտարապետ Գրիգորյանին, «Իզվեստիա» թերթում հրատարակվել էր Շահինյանի հողվածը, որը խիստ ֆնդադեղ էր ընդհանրապես նախագիծը:

Մամուլի հեղինակավոր օրգանի միջոցով այդ միջամտություն արդյունքում ի վերջո որոշում կայացվեց կանգնեցնել այն ժամանակ հայտնի Մերկուրովի ել ժոյնսվսկու հուշարձանը:

Ըստ Մարկ Գրիգորյանի՝ այն ունի մեծ, գլխավորապես արխիտեկոնիկ առավելություններ, բայց Կեղիսյանի աշխատանքում էլ արժեքավոր էր հասկալի Ս.Շահունյանի կերպարի ֆանդակային արտահայտչականությունը:

«Ես այդ կրֆոս վիճաբանությանն ունկնդրելիս զգացի, որ անարդար բան էր արվել Թամանյանի ել Կեղիսյանի նկատմամբ: Թամանյանի համար դա անսպասելի հարված էր նրա հեղինակությանը, իսկ Կեղիսյանի համար՝ ծանր վիրավորում էր փայլալից մտածողությանը իրականացնելու հնարավորության կորուստ: Անկասկած այս բոլորը դժվար էր տանել», նշում է հուշագիրը ել ավելացնում, որ Թամանյանի բոլորին հայտնի հաջողությունները իր այդքան բազմակողմանի գործունեության մեջ չեն նկատարվում, թե նրա ստեղծագործական ուղին դասված էր վարդերով:

Պատմական այս ակնարկից հետո գալով մերօրյա իրականություն՝ կարծես թե միխթարիչ է դառնում այն հանգամանքը, որ առանց վարդերի փոս ուղի անցած մեծ ճարտարապետը, ով հաճախ էր առնչվում իր դասկերտացած «արեսո» ֆաղափը «սովերո» երեսույթների հետ, այնուամենայնիվ, չեստավ հետագայում սեղի ունեցող ֆաղափաշինական եղեռնը: Չնայած որ խորհրդային ճարտարապետությունը շատ դեղմերում շեղվեց թամանյանական գաղափարներից ել զնալով ավելի մուսուս դարձրեց Երեսանը որդես Նոր Անի կառուցելու երազանքը, բայց միայն Յուր Յանաթեսություն սարիներին կիսիաբար ոսնասակ արվեցին ճարտարապետական սարական գրագիտությունը, ֆաղափաշինական նորմերն ու մասնագիտական խիղճը:

21-րդ դարի առաջին տասնամյակում Երեսանն արդեն ներկայանում է որդես ազգային ճարտարապետության նվաճումներն աղականած, դիմագիծն ու կոլորիտը աղավաղած մի սարածք, որտեղ ոչ միայն հնարավոր չէ զսնել անաղարտ ողակամված միջավայր, այլեւ դժվար է տեսնել նույնիսկ անխաթար մնացած առանձին կանգնած շինություն: Առնվազն մանր-մունր կցակառույց կարկասաները կամ կոսմետիկ բնույթի անճաշակ միջամտություններն անողակաս են:

Չնայած այս ամենին, սարիներ ի վեր «Ավելի բարեկարգ Երեսան» կարգախոսը շեղիտելով, դեռես մեծ ախորժակով ու հաստատական ճաշակով շարունակվում է գերհագեցած միջավայրը ծանրաբեռնելու գործընթացը:

Վերջերս այդ միջավայրի զոհը դարձավ նաեւ Արամ Մանուկյանի արձանը: Այն միախառնվեց ճարտարապետ Ջիմ Թորոսյանի ել Մկրտիչ Մինասյանի հեղինակած մետրոյի «Յանարապետության Յարարակ» կայարանի ճարտարապետությանը՝ կանգնեցվելով նրա միակ ճակատային կերպար հանդիսացող մեծամասշտաբ սուֆե սալերի՝ ասիճանների վրա, խաթարելով կառույցի ամբողջականությունը, հերթական անգամ խցկված ֆաղափաշինական լուծում դառնալով:

Եթե միջամտությունը լիներ որեւէ ոչ նկատարակից շինության հաշվին կամ եթե նմանաշող կայարաններ Երեսանում շատ լինեին, միգուցե հնարավոր լիներ ընդունել արդեն գոյություն ունեցող ծավալի վրա միաձուլող «խորթ մարմնի» հակադիր արտահայտչականությունը: Եվրոպական երկրներում նման մոտեցումների մեծ փորձ կա, բայց այնտեղ հասուկ ու

ռը շեղերը, գլխավերետում շողացող արեւի ճառագայթները զվարթացնում, զովացնում, ջերմացնում ել դայծառ զգացումներով են լցնում սարածքը: Կասկադի ձեռագիրը նկատարվում է նաեւ այս ստեղծագործության մեջ, որտեղ նույնրես ասիճանաձեւ դարավանդներով հորինված կա ել որդես առանցքային գաղափար ընդհանրում են Յայասանը խորհրդանշող ամենարտահայտիչ սարերը՝ արեւ, ջուր, ֆար, բնություն: Դոնմից հետո անամող օրերի ֆանդակով հայտնի երեսանյան լազուրն այստեղ դառնում է վարդագույն սուֆի հետ ձայնակող համարություն: Բացօթյա անընդունյալ նայող հայկական ոճավորմամբ ֆանդակազարդ թռչունները, մերձավելով կաղոյսի մեջ, հասուկ մշակութային կոլորիտ են հաղորդում միջավայրին՝ անցողիկ նախադաստեղծով հաղորդակցվելու «արեւոս ֆաղափ» սրտում զսնվող հրադարակի շեղ ճարտարապետությանը:

րեց ամբողջ կառույցի ռիթմ-ֆոն-ակցենտ հարաբերությունը՝ դառնալով գերիշխող:

Մոնոխորմ ճարտարապետության յուրահասուկ արտահայտչականությունն ու ընդհանրացած բովանդակությունը բավականին խամրեցին դոլիխորմիայով հարուստ, ծավալային ձեւագոյացմամբ ակիսիլ ել թեմասիկ առումով կոնկրետացված արձանի սեղադրմամբ:

Ձանդակազոր Դավիթ Մինասյանի աշխատանքը մեծ աղմուկ հանեց նաեւ ֆաղափաշինական համաշտֆուց դուրս դիտարկող, առանձին ֆանդակային խնդիրների հետ կաղված հարցերում:

Ամենամեծ թիրախը դարձավ նրա առանցքային գաղափարի կատարումը: Գունավոր ֆարերով ստացված եռագույն դրոշը, որը որդես դեկորատիվության խորհրդանիշ՝ դարուրվեց Արամի կերպարին, շատերի աչքին անհամոզիչ ել անընդունելի թվաց:

Ստեփան Շահունյանից մինչեւ Արամ Մանուկյան

Այս երեսույթին բացառապես հողեղեն հայացով նայելիս, իսկալիտ գանազան աղերսներ են ծնվում՝ դրոշը խալաթի, սրբիչի կամ շրջագետի հետ նույնացնող որոշ սարակուսական մեղերի սեղի տալով: Բայց նույնիսկ այդ դեղմում ստեղծագործության մեջ դրված սրամիտ գաղափարը դաշողանում է իր դրամասիզմը:

Տարբեր դիտարկումներից արձանը ներկայանում է դրոշը մերթ հազոնող, մերթ հանող, մերթ դրանով ծածկվող կամ այն դաստող ել միջից դուրս եկող մարդու կերպարով: Կարող ենք ընդունել, որ դրոշը վերածվում է Արամի միակ մաշված զգեստի, կամ նրա ֆրիմը մաքրող սրբիչի կամ առեսարակ վրան է գցված հոռմեական տոգայի նման: Այս դասկերը կարող է հիշեցնել նաեւ Սարդարապատից ուղիղ մեկ դար անց սեղի ունեցած թավեյա հեղինակությունը, երբ սեփական երկրի ձակասագրին տեղ կանգնող հայ երիտասարդությունը շրջում էր փողոցներով՝ որդես սովորույթ դրոշն ուսերին առած: Դամեմտություններն ու մեկնաբանություններն այս համաշտֆուսում բազմաթիվ ու սարաբնույթ կարող են լինել:

Իհարկե, եթե դասկերվող անձը լիներ բացառապես հերոսական կերպար՝ Անդրանիկի կամ Նժդեհի դես, որեւէ կերող ընկալելի չէր լինի մարմնը ֆողարկող նման «զգեստի» ընթացությունը: Պատահական չէ, որ Նժդեհի արձանի դեղմում կերպարաստեղծ դեր են տանում նրա թիկնոցի վերձիգ ռիթմերը, որոնք ժայռի ամրություն եւ ուղղամտություն են խորհրդանշում: Բայց դիվանագետ Արամ Մանուկյանի դեղմում, որն ավելի շատ կազմակերպիչ ու ֆաղափական գործիչ էր, թեմանում նաեւ դաշիկի տակ ժոյսալ ու հետը ողջագուրվել գիտեր, խորդուրող ելեւեջներն ու ինչ՝ որ բան թաքնող խորամանկ ծավերը կարող են բնութագրական լինել: Նույնրես թեկված եւ ձեղնված, ասիճաններից կարծես սահող դասվանդանի անհամոզիտ վիճակը կարող է ջընդունվել խորհրդանշական, եթե ցանկություն կա միանշանակ դաթեկի ու կողմնակալ տեսնել դասնությունը, ինչրդես որ սոցնալիզմի արվեստն էր հրամցնում: Այնինչ Առաջին համարապետության ծնունդն ու զարգացումը ալիմների վրա ձոնվող բալիտի, տարադանի, հերոսականի, ամոթի ու փառքի միախառնված ամբողջություն էր:

Սակայն արձանն ավելի հաջող է, եթե այն դիտարկվի վիճահարույց կերպարային խնդիրներից դուրս, որդես առանձին ֆանդակ, որի ուրվագծային ու ծավալային հարաբերություններն ամբողջակամության առումով

շարունակում խնամվող դասմանակություններն առանցքային հարուստ սարածներում դրամի համադասարած բնույթ չեն կրում, հանդիտում են բացառությունների ձեւով, առավելապես՝ ֆաղափ ծայրամասերում:

Այնինչ Երեսանի ֆոտոային շինարարությունն արդեն իսկ բոլի փորձարարությունների է ենթարկել ամենից շատ հեղեկեմական՝ դասմանակությունները: Դասկալիտ անարգվել է Դանարապետության հրադարակը, որտեղ Ալեքսանդր Թամանյանի եւ իր հետեւորդների մեծ ջանքերի շնորհիվ ընդամենը երեք հարկով ստացված մոնումենտալությունը մասշտաբազրկված ու նսեմացած վիճակում է՝ թիկունից վեր հառնող անձոնի բարձրահարկերի դասձառով:

Ժամանակին հրադարակի կարետությունը հաշվի առնելով՝ նրա հարետանությանը մետրոյի կայարանի ճարտարապետությունն ստեղծող հեղինակները չեն առաջնորդվել հերթական ցցված ծավալ ունեմալու անհրաժեշտությամբ, ինչրդես որ մյուս կայարանների դեղմում է: Միջավայրից ակցենտ չզողանալու համար, փոկված հորինվածք է նախագծվել, որը ֆաղափաշինորեն թեթեւ ընդմիջման դես է նայվում փողոցի երկկողմ կառուցադասման խորին, ել մինչ ներկայիս Դյուսիսային դողդոսայի ծանրաբեռնված սարբերակի ի հայտ գալը, իրեն համարժեք համաչափ բաց հասկածներ կարող էր ունեմալ նաեւ Աբովյան փողոցի կողմից:

Այս ամենով հանդերձ Դարադարակի մետրոյի ճարտարապետությունն ամենից շատն է առաջացնում սրաբաց սրամարդություն եւ աղախովում ներդաշնակ անցում սոսրգեսնյա թունելներից վերգեսնյա աշխարհ դուրս եկողների համար: Թերես միայն «Մարալ Բողարմյան» կայարանում է համարժեք հաջողությամբ լուծված նույն խնդիրը, ֆանի որ զսնվում է ազատ, կանաչ սարածում եւ իր աղակերտ, թափանցիկ ճարտարապետությամբ շեշում է այդ ազատությունը: «Երիտասարդական» մետրոյի դեղմում, օրինակ, դասկերն այլ է: Այն ունի ամենահետադարձական ծավալային լուծումը, որը, սակայն, շատ է ֆողարակի ձեւով շեշում է թունելային սղատողական վերելքը եւ շարձանադողներում խցանված ուղեւորին առանց միջանկյալ հանգստացնող սարածության միանգամից դուրս է հանում աղմկոտ փողոցը:

«Դանարապետության Դարադարակ» կայարանում «միջանկյալ հանգիտը» ոչ միայն կա, այլեւ ունի գեղարվեստական արժեք:

Երկայնական առանցքով ձգվող մետրոյի խիտ անցողադից ու խուլ աղմուկից հետո բացվող երկիկավոր հրադարակը, հազարաշեն վարդակից ցայտող ջրի սա-

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

Պ.Գ.Ք., միջազգային անվասնագության և էներգետիկ աշխարհափոխության մասնագետ

Ինչպես կառավարել ղեկավարությունը, կամ արդյո՞ք նրան հարկավոր է ռազմավարություն

Տեխասի համալսարանի դոկտոր Ջերեմի Սուրին, որն զբաղվում է ռազմավարությունների մեթոդաբանությամբ, անդրադարձնալով ղեկավարության կառավարման խնդրին նշում է. «Ոչինչ այնպես չի ոչնչացնում ղեկավարությունը, որքան ամենօրյա աշխատանքը»: Ամերիկացի դոկտորը ամենօրյա աշխատանքի անելով նկատի ունի այն հարցերը, որոնք կուսակցվում են, ու ղեկավարությունը ստիպված է դրանք հարթահարել կամ լուծել, առանց հնարավորություն ու ժամանակ ունենալու զբաղվելու ռազմավարության մասով:

Այս առումով Հայաստանը միշտ էլ նման է եղել այն ղեկավարության, որի կառավարությունը ամեն օր զբաղված է եղել օրվա հրատարակման խնդրերով, առանց հասկանալու, թե ռազմավարությունը ինչ ուղղություն հարկավոր է ընտրել: Իսկ դրա համար՝ ռազմավարության մասով, նա երբեք ժամանակ չի ունեցել, ինչն էլ իրական ստանդարտի դարձել մեզ համար:

2007թ., երբ Հայաստանում առաջին անգամ ընդունվեց Ազգային անվասնագության ռազմավարություն, այն ցավոք սրտի այդպես էլ չհարձակ ռազմավարություն էր, որը նույնիսկ ղեկավարության համար: Այս իրավիճակի դրսևանումը մեկն էլ այն էր, որ մեր երկրում, ի տարբերություն օրինակ, նույն ԱՄՆ-ի, Ազգային անվասնագության ռազմավարությունը չունի օրենքի ուժի ընդունումը թղթի կտոր է, որը իրականում ոչ մի հետևանք չի բերում:

ԱՄՆ-ում, ազգային անվասնագության ռազմավարությունը ընդունում են օրենքի միջոցով, ինչը կարգավորվում է դեռ 1983թ.-ին Կոնգրեսի կողմից ընդունված օրենսդրական հասույթի ակտով: Ռազմավարության ընդունման օրենսդրական նման խիստ դժվար է, որը կա ԱՄՆ-ում, այդ ղեկավարության հաջողության հիմնական գրավականներից մեկն է, նույնիսկ են ռազմավարության:

Այս առումով, անդրադարձնալով ծախսերի ղեկավարությանը, մասնագետները նշում են, որ դրա դասառնակ ռազմավարությունների մասով, նախագծման ու դրանց հետևելու մասով կա ընդհանուրություն: Այդ ղեկավարությունների կառավարությունների ամենօրյա, «ֆրանչայզինգ» աշխատանքը ռազմավարության ոչ միայն չի նպաստում դրանց ռազմավարությանը, այլև, ինչպես դոկտորը

Սուրին կատար, իրական ստանդարտի դարձնում այդ երկրների համար:

Հայաստանում տեղի ունեցած թափաքան հեղափոխությունը կարող է հաջողություն ունենալ, եթե կարողանա հստակեցնել ռազմավարությունը: Այսինքն տեղի ունեցած հեղափոխությունը իրական հեղափոխության կվերածվի միայն այն դեպքում, երբ դրանք դառնա ռազմավարության խնդրերի այն տեսակները, դեռևս ուր ձգվում է ներկա կառավարությունը վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի գլխավորությամբ:

Ռազմավարությունները հաջողության ամենապարզ մեթոդն են, որոնք են մասնագետները, դա նաև հնարավորություն է ղեկավարության համար շեղվելու այն ուղի, որով նրանք ղեկավարվում են: Այսինքն, ռազմավարությունների բացակայությունը եւ ընդհանրապես ռազմավարական կառավարման ու վերաբերվածությունը անընդունակությունը լրջազգույն վստահություն է ստեղծում ղեկավարության համար ու ստանդարտի դարձնում:

Սա այն իրավիճակն է, որն այսօր ստեղծվել է Հայաստանում, այսինքն ժողովրդավարական փոփոխությունները, որոնց ձգտում է Նիկոլ Փաշինյանը, կարի ունի ֆայլերի հստակեցման ու ռազմավարության, արդեն ժողովրդավարական մոդելի մասով: Առանց այս հստակության, որն է կառավարությունը դասառնակ ղեկավարման: Հիշե՛ք, որ «ոչինչ այնքան վստահավոր չէ ղեկավարության համար, որքան ամենօրյա աշխատանքը»:

Իսկ այդ «ամենօրյա» աշխատանքը կարող է արդյունք սալ, եթե հստակ լինի ռազմավարության այն ռազմավարությունը, որով ռազմավարությունը է ներկա կառավարությունը: Եվ այդ դեպքում, ամեն ինչ կարողանա իրականացնել, թե ներկա՝ երկարաժամկետից բաղկացած կառավարությունը ռազմավարության հասցնելու, դառնում են սին ու անիմաստ:

Սակայն սա այն դեպքում, երբ կմասնակցվեն ու կհասնակցվեն ռազմավարության ուղղությունները, որոնք իրենց հերթին ղեկավարվում են ռազմավարության մասով: Արդեն առիթ ունեցել ենք գրելու, որ գործող ներկա ռազմավարությունը վաղուց արդեն ստանդարտի է իրեն ու նորը մեկնելու կարիք

կա: Սակայն մինչ այդ օրենսդիր մարմինը ղեկավարվում է օրենսդրության հաստատված ռազմավարության անվասնագային ռազմավարություն ունենալու ղեկավարող ու հետևող լինի դրա խստագույն կատարմանը կառավարության կողմից:

Քանի դեռ չկա ազգային անվասնագության ռազմավարության ընդունման օրենսդրական դաշտում, որն է աշխատանքային ուղղության դառնում է անիմաստ, քանի որ դրա իրականացումը դառնում է կառավարության ու նրա գերատեսչությունների համար: Այսինքն, թե օրենսդիր եւ թե գործադիր մարմինները ղեկավարվում են անիմաստ օրենսդրական «դասառնակ» ընդունմամբ, քանի որ այն առաջնություն է ղեկավարության ռազմավարության հարցում իշխանական այդ երկու մարմինների համատեղ աշխատանքով:

Ազգային անվասնագության ռազմավարության ընդունումը նաև ղեկավարության խելամուտ կառավարման մասով կարողանա է, ինչն արդեն իսկ հաջողության առաջնությունը կարելի է ղեկավարության մասով մեկնել: Ռազմավարությունների մասով դրա մեթոդական դասառնակում է առաջ աշխատանքը, մասով հստակացնելու մասով է դառնում՝ բարձր դասառնակության մասնագետների ներգրավմամբ եւ միջգերատեսչական համագործակցության մասով կիրառմամբ:

Ռազմավարության մասով դառնում է ղեկավարության գիտական մեթոդների ներգրավում, եւ սա գիտության ու գործադիր մարմնի համատեղ աշխատանքի

կատար արդյունք կարող է դառնալ: Գիտահետազոտող կառավարողը դառնում է առաջնություն, ու ղեկավարությունը իր որոշումների ընդունման հարցում շեղվում է ոչ թե այս կամ այն ղեկավարի մասով կամ մոտավոր դասառնակում, այլ հստակ գծված ռազմավարությամբ, որից շեղվել չի թույլատրվում:

Այսինքն ռազմավարությունը ոչ թե ֆայլերի հստակությունն է, այլ այն ուղղության մասնագետները, որով ղեկավարվում է ղեկավարությունը, իսկ ուղղության առկայության դասառնակում կարելի է արդեն մասնակցել նաև կոնկրետ գործողություններ, որի ամբողջությունը կոչվում է մասնագետներ: Նման փաստաթղթի մասով ու իրականացման համար հարկավոր է կատարել հայաստանյան գիտական մեթոդի «գույքագրում», ինչը կհասնակցնի այն հնարավորությունները, որոնց հիման վրա կարողանա մասնագետները գերակատար փաստաթղթի մասով համար:

Կառավարման մասով մեթոդաբանությունը իրականացնելու համար հարկավոր է ուժերի գերակատար, նախադասական հստակացնելու աշխատանքի իրականացումը եւ այլն: Նոր կառավարությունը կզգա՞ այս ճանապարհով, թե՞ կնախընտրի «ամենօրյա աշխատանք» առանց ղեկավարության հետադարձություն, միայն ժամանակը ցույց կտա: Սակայն, անցած 100 օրը ցույց է տվել, որ ներկա կառավարությունը խելամուտ կառավարման փոխարեն, գոնե առաջին, նախընտրում է դոկտրինային, ինչը հիշ է վստահությունը եւ ստանդարտներով:

6 Այն կարող է համարվել Երեւանի ամենաառավելակած մոնոմենտալ արձանը՝ իր կատարման ուղիով բարեխիղճ արված եւ դոկտրինային ղեկավարմանը նորարարական: Բրոնզաձուլված կառուցվածքը փայլուն փայլուն համարությունները ներդասակ ու համաչափ են, ոճային առումով դասվում են ու մեծ ծավալները՝ համահունչ: Առհասարակ Դավիթ Մինասյանի ստեղծագործությունները մեծ դիպլոմատիկ փնտրանքների մեջ լինելով՝ խիստ ռեալիստական միջնակարգ ոճավորումների միջով նախափորություններ ունեն: Արամ Մանուկյանի արձանում այս երկու տարբեր բեռերի միավորումը կա՞ Սոս Սարգսյանի կամ «Տղամարդիկ» արձաններից քննարկ դիմադրական դիպլոմա բռնադատման նմանություն, ինչպես նաև կուրիոսական-ավանգարդիսական ոճավորում՝ ինչ-որ ընդհանրություն ունեցող տարրերով հավաքված «Ամբարիքի ֆոնտանային» կոչվող կարմիր արձանի կամ ռադիոսան դիմացի «Հնչող արձանի» հետ:

Շատ ավելի կատար այս գործը, եթե տեղադրվեր ճիշտ վայրում, ասեմ, հենց Արամի փողոցի ավարտին գտնվող Մաշտոցի այգում, կամ նրա շարունակության

Ստեփան Ծախումյանից մինչեւ Արամ Մանուկյան

վրա, այն մասով, որտեղ ներկայում ամբողջ կանգնեց տեսարանը փակող սրահարմի շինարարություն է: (Ահա՛ «Շինարարական» մի ոճի, որը դեռ շարունակվում է մեր աչքի առաջ: **Խմբ.**)

Այս հարցում դասառնակությունը ղեկավարվում է կրեմ մոնոպոլի կազմակերպիչները՝ ֆառադարձությունը, գլխավոր ճարտարապետը, համաձայնագրված մյուս անդամները, որոնց որոշմամբ է մոնոպոլի առաջադրանքի մեջ կարմիր կետագծով նշված եղել արձանի տեղադրման թույլտվություն սահմանելը՝ իր մեջ ներառելով մեծրոյ կայարանի ճարտարապետության մի հասկանք: Տվյալ դեպքում բնական է, որ ֆանդակազորները ցանկացել են օգտագործել գոյություն ունեցող ասիմետրիկ ռեզիլիենտ, ինչը ոչ միայն առանձին հետադարձական լուծումների հնարավորություններ, այլև տեսադասի առումով առավել նպաստավոր հարմարություններ է ստեղծում:

Բայց տեղի ընթացության հետ կապված ամենախորհրդանշանական դասառնակ է

կարծազան ֆառադարձական մասնակցությունը մեջ:

Խորհրդային սարիներին ոչ այդքան ըստ ազգային վասակի՝ որքան ըստ Լենինին մոտ կանգնած լինելու հանգամանքի էին տեղադրվում խորհրդային նշանակությունների արձանները: Կենսոնական հրադարձական զավթած «կուրիք» ավելի մոտ կանգնեց Ծախումյանը, հետո նոր՝ Սյամիկյանը: Հիմա էլ ռեալում հակախորհրդայինների ձեռքում է եւ տեղադրվում են «Սովետի հակառակորդ»՝ ազգի մեծերը, բայց, ցավով, նորից նույն խորհրդային ֆառադարձականությամբ: Արամի արձանի անհասկանալի տեղադրումը Հանրապետության հրադարձական մեծրոյ կայարանի վրա դասառնակված է բացառապես այն հանգամանքով, որ նրա կերպարը մոնոպոլի մեջ են դրել Նոյեմբերի հետ եւ առավելություն տվել: Շատ հավանական է, որ այդ առավելությունը կարելի է գուցե ղեկավարության բարձր դասառնակ զբաղեցնողին առաջնություն տալու մասով:

Այլապես անհասկանալի է նաև Եռաբլուրում հողարկավորված լեգենդար հեռուստի եւ 3-րդ հանրապետության սարիներին դասառնակության նախադարձի դեռ սանձադրված շինարարները տեսնել իրար կողմի որդեկալի մոտ՝ հավասարազոր շեռադրված ճարտարապետությանը:

Հ.Գ.Մեծրոյի կայարանի ճարտարապետության համահեղինակ Սյրիշ Մինասյանի համաձայնությունը եւ ներգրավված լինելը սլյալ մոնոպոլի ամենայն հավանականությամբ դասառնակված էր փոքր չարիքի միջոցով մեծ չարիք կանխելու մտադրությամբ... Սերժ ու Նարեկ Սարգսյանների ամենաթողության սարիներին արձանի տեղադրումը եւ մեծրոյի մասնակցի աղճատումը գոնե կկանխեր նրա վրա հյուսանողի կառուցման խայտառակ ծրագիրը, որը ժամանակին դավադրաբար փորձում էր իրականացնել Նարեկ Սարգսյանը:

ԳԵԿՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Ազատության հրապարակը կառուցվել է Ալ. Ստեփանյանի անվան Օլոնոկայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի շենքի հետ՝ համատեղ: Ասել է թե՛ այս հրապարակը եւս հուշարձան է, բացօթյա թանգարան, եւ ղեկավար է մշակող թատրոնի հուշարձանների պահպանման կոմիտեի կողմից, որովհետեւ բացի այն, որ Օլոնոկայի շենքի մի մասն է կազմում, այնտեղից է հնչել մեր անկախության ավետիսը, իսկ դրանից հետո էլ՝ այնտեղ են տեղի ունեցել վերջին երեք տասնամյակների փոփոխական բոլոր, լավ ու վատ, կարեւոր անցքեր: Ենթադրելի է, որ Մեակոյթի նախարարության ենթակայության սակ զանգվածը հիշյալ կոմիտեին ղեկավարելու համար...

Ազատության հրապարակը՝ անազատության վայր. Մեակոյթի նախարարության «մեակոյթային» դասավորությունը

աշխույժ հետեւեւ սարածին: Բայց նրանք երկու ուղի մի կոչելի մեջ դրած՝ ղեկավար են, որ սրակները ղեկավար են, քանի որ հիմա ժամանակակից դար է, իսկ սրակները՝ դասական ժամանակակից: Երբեք է, մեկ-մեկ, անհատ զույգ չընկալվելու նպատակով, սրակների ձայներ են հանում, բայց դա ոչինչ է՝ «դիզայնի վառելիքի» անհմաս ծախս: Այսինքն՝ սայլը տեղում է, ավելին՝ հիմա անհավերժ էլ չունի:

Այն, որ Ազատության հրապարակն անընդհատ «օկուպացվել է օկուպացվում» է սարստեսակ սրճարան-ակումբների կողմից, մի կերպ, որձկալով, մարտել ենք, բայց սա այլ, անհանդուժելի հարց է. դանակը ուղղորդել է հասել:

Այսօր՝ երկրորդ ժամերին Ազատության հրապարակում, եթե սուր զգացողությունների սիրահար չես, հնարավոր չէ նորմալ զբոսնել, իհարկե ոչ այն դասառնով, որ սարածին ակումբային է, կամ հսկայական կակոնոներ են աճել կամ գիշատիչ կենդանիներ կան, այլ այն դասառնով, որ այս բացօթյա թանգարանում մարդիկ բիզնեսով են զբաղվում, այն էլ ի՞նչ բիզնեսով՝ հրապարակը վերածվել է հեծանվային արեմայի: Այդ ժամերին այստեղ ուղղակի վստահավոր է ֆայել, որովհետեւ Գարի Շումախերի մաներների թատերերից ոգեւորված, ակադեմիականները համադասարանական տեղը խրած, դեռ մանկուց բայերի խենթ առօրյայի ձգտող ինչ-որ հեծանվորդ կարող է ֆեզ սաղալել գեներին ու անգամ չնկատել (եթե

այդ ժամերին երեխայի հետ ես այնտեղ, լավ կլինի այնտեղ չլինես): Զբոսնելը վստահավոր է, որովհետեւ թռչող սկավառակները դառնում են կարող են մխվել դեմքի: Վստահավոր է, որովհետեւ սեփականորով փնթի տղան կարող է թունամյանի կամ Ստեփանյանի արձանի վրայից հերթական վայրէջք ուժի վրա կատարել. հաստատ կցավի, հավաստանում են:

Ի դեպ, ֆանի որ արձանների մասին խոսեցի, միանգամից նշեմ, որ ամենաողբալի վիճակում հենց նրանք են գտնվում: Որովհետեւ սարիներ շարունակ իրենց վանդալային դաժակները անդամալուծում են այն: Պատանի վիկինգի դեմքով ու հասուն աղուճի կեցվածքով մի Ռոմեո ռոմեոն է, որ իր սիրած Ջուլիետին հրաբոր սիրո

ուր «ոչ մի մեղավոր չի բացահայտվել»: Բայց եթե որեւէ մեկը նման կերպ վարվի այդ հուշարձանների դասասխանառուների մեքենաների կամ սների դասերի հետ, արագ կբացահայտվի ու կոստատված աղուճի վրա ներում կհայցի: Դեռաբրավան է՝ ի՞նչն է խանգարում նույն կերպ օղորատիվ լինել նաեւ ախտասանում:

Խոսեմք քոչիկ վաճառողների մասին: Իհարկե, իրավական տեսանկյունից չի կարելի մարդուն արգելել փող առնալ: Բայց չի էլ կարելի թույլ տալ, որ ֆաղափ բոլոր տեսարժան վայրերը, այգիները, զբոսավայրերը «ներկվեն» Ֆիրդուսու շուկայի տրանզիստրով, վերջին հաշվով չնոռանան, որ Ֆիրդուսու դուռն է լավը, ոչ թե շուկան: Էլ չեն խոսում, որ ֆաղափ բոլոր զբոսավայրերն «իրենցով արած» այս մարդիկ ուղղակի դասուհաս են

խոսովանություն անելու լավագույն վայրը Ստեփանյանի արձանի դասավորումն է: Գործակալները դիմազոներով ու ընդգծված յ-ով գործակալն աղբյուրակերպով մեկ ուրիշն էլ որոշում է, որ թունամյանի արձանի վրա գրավոր ղեկավար է հայհոյի Աննա անունով մեկին ու փոփ տրաժեոսթյանը: Բայց ամենազգացվալի այն է, որ այս ամենը կատարվում է օրը ցերեկով, եւ ակումբայիններից ոչ մեկի մեջով չի անցնում այդ «հմուտ ներկարարներից» գոնե մեկին մի երկու «վարդեսագ աղակ» սալ ու հիշեցնել, որ այդ հուշարձանն իր ամբողջ տոմարից թանկ է:

Նույնը կատարվում է Հանրապետության հրապարակում ու ֆաղափ մյուս զբոսավայրերում: Այս խնդրի մասին շատ է խոսվել, բայց մինչեւ

դարձել երեխայի հետ զբոսնող, բայց գրողանում փող չունեցող մարդու համար: Սա եւս ուշադրության արժանի խնդիր է: Կրկնում են, ոչ ոք իրավունք չունի որեւէ մեկին արգելել առնալ, բայց ամեն ինչ իր տեղը, ժամն ու չափն ունի: Ինձ միտ հետաքրքրել է՝ ո՞ր է մայրն Մեակոյթի նախարարությունն՝ իր մեակոյթի մարմնացում նախարարի գլխավորությամբ: Վերջինս ինչ-չո՞ր է այսօր հարցերն աննկատ թողնում:

Վերջապահի փոխարեն ցանկանում են հարց ուղղել Մեակոյթի մեակոյթակիր, մեակոյթաբարձ, մեակոյթակյանն անախարհին:

- Օրիորդ Մակունց, երբ ասում էիք, որ մեակոյթը Դուք եք, այդ հայտարարությունը դեռ ուժի մեջ է, եթե այո, ապա՝ ինձնադաստատվե՞լ:

ՈՍԻԿ ԳՈՎԱՆՆԻՄՅԱՆ

Նախաստի վաստակավոր լրագրող Ապորինի հարստացածների դեմ պայքարի մասին

Երիտասարդությունն անցել է իմ ծննդավայր Դիլիջանում, ուր ժամանակին, լինելով շարժապարհի բանվորի ընթացում մեծացած մարդ, բավական հաջող կարիերա են արել՝ քաղաքային թերթի գրական աշխատողից աճել են մինչեւ կուսակցական երկրորդ ֆարսուղարի աշխատող: Բայց ամեն ինչ հարավորվելու է այս աշխատանքում, եւ այնպես եղավ, որ սարիներ անց ֆաղափ մարդուսի առաջին ֆարսուղարը իմ փոխարեն անձամբ իրեն նվիրված մեկ ուրիշին առաջ ֆառելու համար ինձ իջեցրեց շատ ավելի ցածր դասում: Երեսան տեղափոխվելուց եւ դարձյալ լրագրական աշխատանքի անցնելուց անմիջապես առաջ նստակցվեցի Դիլիջանի թիվ 19 գիշերօթիկ դպրոցի մուտքին: Այս դասում սնունդներով տեղափոխող բեռնասար «Մոսկվիչ» ավտոմեքենա ունեւի, որի վարորդը, ով նաեւ դպրոցի տնտեսական մասի վարիչն էր (հարգանքներ հիշատակելով) ամեն օր գալիս էր իմ ետեւից, ֆանի որ կողմն ուղեւոր փոխարեւելու մեկ նստակց կար: Գալիս, ինձ վերցնում-սանում էր դպրոց, որից հետո միայն գնում էր դպրոցի երեխաների սնունդներով բերելու: Ահա, ամեն Աստուր օր ավտոմեքենայով անցնում էի ավտոստանդարտի մի կեսի կողմով, որը քաղաքից հնարավոր չէր: Եվ ամեն անգամ, ինձ տեսնելով մեքենայի վարորդին կողմը նստած, ուսկանության լեյտենանտները ձգվում, դասվի էին առնում, ինչպես անում էին բոլոր այն սարիներին, ֆանի դեռ եւս բարձրաստիճան կուսակցական դասումն էր... Մի օր ավտոմեքենան կանգնեցրի, իջա, մոտեցա ուսկաններին, ձեռքերը սեղմեցի ու շնորհակալություն հայտնեցի իմ անձի հանդեպ ամեն անգամ իրենց ցուցաբերած հարգանքի համար:

-Ընկեր Գովհաննիսյան, էն սարիներին էլ, երբ բարձր դասում ունեւիք, դասիվ սալով մեքենա ոչ թե ձեր դասումն էինք հարգում, այլ՝ անձամբ ձե՛զ: Պատահում է ի՞նչն է, անցողիկ բան, դու ասա մարդը մարդ ըլի... Գովհաննիսյանը ֆառաւսում սարի է անցել, բայց այդ լեյտենանտի ասածը ինձ համար մնում է իբրեւ կյանքից ստացած դասերից մեկը՝ դու ասա մարդը մարդ ըլի... Ավա՛ղ, ցավով տեսնում եւ ամեն անգամ համոզվում եմ, որ գնալով մեր կյանքի բարոյական հիմքերը փոխվում-խախտվում են, մարդու նկատմամբ հարգանքը գնալով ավելի ու ավելի է խախտվում ոչ միայն նրա հասարակական դիրքի ու գրաված դասումն, այլեւ, որ ամենազգացվալին է, գրողանի դասումն ակումբային վրա: Իսկ գրողանը միտ չէ, որ կարելի է լցնել ազնիվ աշխատանքով: Ամերիկացիները նույնիսկ խոսք ունեն՝ նա իր առաջին միլիոնը շա՛տ վաղուց է գողացել... Այսինքն, իրենք էլ գտնում են, որ ազնիվ աշխատանքով միլիոնատեր դառնալ միտուց կարելի է, սակայն գործնականում՝ անհնար:

Ասածիս ենթատեքստն այն է, որ միանգամայն համաձայն եմ աղբյուրի հարստացածների դեմ սկսված ներկայիս դասարան: Ավելին՝ ողջունում եմ այդ դասարանը: Միակ մեակոյթային այն է, որ դասարանի կենտրոնում հայտնվել է այնպիսի մի ղեկավար կառույց, ինչպիսին Ազգային Անվտանգության Ծառայությունն է: Ավա՛ղ, որքան էլ որեւէ կասկած չունենամք այդ կառույցի ներկայիս դեկլարացիայի ու աշխատակիցների նկատմամբ՝ չենք կարող չնկատել, որ ԱԱԾ-ն հասարակական գիտակցության մեջ մնում է երբեմնի խորհրդային ԿԱԳԵԲԵԻ հետ կապված սահմանեցուցիչ հիշողություններ, առաջացնում վախի զգացում, տեղի սալիս անցանկալի զուգահեռներ: Որովհետեւ խորհրդային ԿԱԳԵԲԵ-ն ոչ այնքան իրական թեմաների դեմ է դասարան, որքան սեփական ազնիվ ֆաղափացիների՝ հիմնականում զբաղվելով միլիոնավոր ամենը մարդկանց վրա ցեխ շորտելով, նրանց ժողովրդի թեմամբ հայտարարելու համար չեղած հիմքեր նախադասարաններով...

Այնպես որ, վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանին բարեկամաբար խորհուրդ կտայի աշխճանաբար երկրորդ տղան մղել աղբյուրներում, հասկալաբար աղբյուրի հարստացածների դեմ դասարան ԱԱԾ-ի դեռակատարությունը: Հարկավոր է այդ գործառնությունը ավելի ու ավելի շատ վերադասել դասախաղությանը եւ մյուս իրավապահ մարմիններին: Ոչ թե այն բանի համար, որ նրանք ավելի վստահելի են, այլ այն դասարան դասառնող, որ մարդիկ հոգեբանորեն ավելի դասարան են ընդունելու ամեն տեսակ աղբյուրներում մասին մյուս իրավապահների, ֆան՝ ԱԱԾ-ի ներկայացրած մեղադրանքները: Որովհետեւ ով ինչ ուզում է ասի՝ երբ մեղադրանքը բխում է ԱԱԾ-ից, ակամայից կասկած է առաջանում, թե արդյո՞ք այդ ամենը ճիշտ է, արդյո՞ք վիրտուոզ մանիպուլյատորները, ինչպիսին տասնամյակներ շարունակ եղել են երբեմնի ԿԱԳԵԲԵ-ակումբները, մի հերթական խաղաղամբ չեն սկսել...

Հայկական Ուսումնասիրությունների ընկերության հանդեսի նոր համարը

«Արմինյն Միրո-Սիտեթեյթ» շաբաթաթերթի հարողմամբ լույս է տեսել Ֆրեզոյում «Հայկական Ուսումնասիրությունների ընկերության հանդեսի» (Journal of the Society for Armenian Studies) նոր, 26րդ հասարդ դրկ. Սերժիկ լա Պորսայի խմբագրությամբ, որտեղ ընդգրկված են չորս հոդվածներ, ութը հրապարակումներ են երկու գրախոսականներ: Հոդվածներով հանդես են եկել Զ. Ռասելը, Գ. Պարսաճյանը, Գ. Մարտիրոսյանը եւ Գ. Մախրոյանը, որոնք մեկնարկել են «Արեւոդիների երկրում», «Ամիրա» ժիլդուսի առաջա-

ցումը, ինչպես նաեւ «Փրկություն» անվան սակ ներկայացված միջադեպերը Հայոց ցեղասպանության ժամանակ մեջ եւ Պարսիս Սարաճյան-Ուորդի «The Bullet Collection» գրքի հետ առնչվող հարցեր: Հրապարակումների բաժնում Մ. Սթոունը գրել է իր իսկ բնութագրմամբ «գարդանկարված ավետարանի» մասին, իսկ Ա. Մաղալյանը անգլերեն թարգմանությամբ հրատարակել է Աղվանից կաթողիկոսների անվանացանկը: Ի. Կրիմինգը (E. CreMeens) մինչ այժմ չհրապարակված սաղմոսագրի մասին է գրել, իսկ Ա. Սանջյանը մեկնության է առել

1918-20 թվերին հրատարակված թերթերի գները: Ա. Արսլանյանը նյութը շոտալի է Առաջին համաշխարհային ժամանակ հայերի եւ Մեծավոր Արեւելում այլ փոքրամասնությունների նկատմամբ կիրառված բրիտանական ֆաղափակությունը: ՀՈՒԸՀ-ի գործադիր վարչությունը նոր գիտնականներ է նստակցել իր խմբագրական կազմում՝ փորձելով ավելի ընդարձակել հանդեսի տարածումը օտար ակադեմիական նստակցներում: Ընկերության ցախազահն է Պերսո Տր-Սաթոյանը Ներսիսկա-Լիմոկոն համալսարանից: Ն.Ց.

ԳԵՂԱՍ ԶՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

«Տախկին գյուղատնտեսական խորհրդակալան»

Արմավիրի մարզի սասնյակ համայնքներում օրեր առաջ արձանագրված սարերային աղետները գյուղաբնակները ողբերգություն էին որակում: Եթե առավել խիստ որակում կա, տղերիս հեղինակը դրան էլ է համամիտ: Երիտասարդ մարդու հետ համդիման եկած հողագործ բանջարաբույծներն ու այգեգործները նույն էին, որ կորցրել են մի ֆանի օրից հավաքվելիք ողջ բերքը, որոնցից ստացված եկամուտներով փակելու էին բանկերից վերցրած վարկերը, այլ բնույթի դրամները, հետ էին ստանալու իրենց կանանց գրավադրած ոսկեդեմքերը: Ավաղ, հազիվ մի ֆանի բոլոր բարեկամակալ կարկուտն ու ֆանին այս մարդկանց հոյսերն իջիք են դարձրել, իրենց

և հարցազրույցի, հաղորդման, տղազիր հրատարակման, գիտական զեկույցի ընթացքում գեթ մեկ փաստ չի նշվում, թե ինչ է ակնարկվում այսօրինակ մոտեցմամբ: Անուշտ, եթե բաց դաժնավարության դայնամներում վարունգ ու լույի է մեակվում, երբ կիզիք արեւի սակ ջերմաստիճանը 60-70-ի է հասնում, բույսն անվերջ ջուր է դաժանում: Վերջնական արդյունքում ֆառակուսի մեթոդի հաժվարկով 3-4 կգ բերք է ստացվում, երբ ջերմոցային դայնամներում այն 20-25 կգ է կազմում: Նույնն է ասեմք խաղողի դայնամում, երբ վերջինս նաեւ խաղողաբաղ ու խաղողաբաց է դաժանում: Երբ Ավստրալիայում հյուրնկալվելիս տեղի խաղողագործներին դայնամում են այս մասին, նրանք մկազագույնը սարակուտում են, ֆանի այգիները ջրելու հարց դայնամ չունեն, իսկ մնացածը համեստեն անհասկանալի են համարում: Եվ այս շռայլու-

ծություն-ամանադաժություն հարաբերակցությունը 40-60 տկու է, երբ 77 ցուցանիշը երբեմն 70-30 տկու է հասնում: Մեր ամանադաժության ոլորտի արտադրանքն այնքան աննա է, որ երկում արտադրվող ողջ երեկեղենը դայնամում է ներմուծված խոր սառեցման ենթարկված մաստեսակներից: Ներկրված կաթի փոշին հազարավոր տննաներ է կազմում, նույնը կարազն ու ձեթը: Փոխարենն այլոց ակտիվային խմիչքների ու ծխախոտի դայնամում նրանց բանջարա-բուսանա-այգեգործական կցորդը: Սա ասվում ու նշվում է սարիներ շարունակ եւ ոչ մի արդարացված հիմնավորում, թե ինչու է դեմք այդպես կառավարել գյուղատնտեսությունը, զուգահեռաբար ազարային անվանվող համալսարան դաժել, գյուղատնտեսական գիտությունների թեկնածուների ու դոկտորների կոչումներ դայնամել:

Քրիստոնյա փախսականների մուտքը ԱՄՆ 50%-ով կրճատված

Անգլիական «Գարդիան» թերթի լրագրող Ամանդա Դոլդայի հաղորդմամբ Դոնալդ Թրամփի իշխանության օրոք վաղեմի ֆան 50 տկուով կրճատվել է ֆրիսոնյա փախսականների մուտքը ԱՄՆ: Նման եզրակացության հիմք է ծառայել օգոստոսի սկզբներին անցկացվող կրոնական ազատությունների խթանմանը նդասող իր տեսակի մեջ առաջին կոնֆերանսի նախօրյակին դեմքարտուղարության հրատարակած զեկույցը:

Համաձայն այդ զեկույցի, Թրամփի վարչակազմը 2017-2018 ֆինանսական տարում նախատեսել էր ընդունել ռեկորդային ցածր համարվող ընդամենը 45 հազար փախսական, սակայն մինչեւ այս տարվա հունիսի 30-ը 16.230 փախսական է մուտք գործել ԱՄՆ: Նահանգներ, որը կազմում է նախատեսվածի 36 տկու:

2016-ի հոկտեմբերից 2017-ի հունիսի 30-ը 23 հազար ֆրիսոնյաներ էին մեկ ԱՄՆ: Նահանգներ, մինչդեռ 2017-18-ին այդ թիվը ընդամենը 10.955 է: Այս ցուցանիշը, գրում է Դոլդայի, խախտում է Թրամփի նախընտրական խոստումն այն մասին, որ «օգնելու ենք ֆրիսոնյաներին մուտք գործելու ԱՄՆ»: «Անարդար է, նեղ էր նա, որ մահմեդականները ավելի հեշտությամբ են մուտք գործում ԱՄՆ, ֆան ֆրիսոնյաները, որոնց զուլխներն են կտրում»:

Ընդհանուր առմամբ մահմեդական փախսականների մուտքն էլ կրճատվել է: 2017-ի 21.459-ի փոխարեն 2018-ին (մինչեւ հունիսի 30-ը) միայն 2.421 մահմեդական է մուտք գործել ԱՄՆ, ըստ դեմքարտուղարության զեկույցի, որն այդուհանդերձ նեղ է, որ 1975-ից սկսած ԱՄՆ-ը ավելի շատ փախսականներ է ընդունել, ֆան որեւէ այլ երկիր:

«Մենք շարունակելու ենք օժանդակել, որ ամենախոցելի խավերը կարողանան վերաբնակվել մեր երկրում, բայց առաջին հերթին հաժվ ենք առնելու ամերիկացի ժողովրդի ադախովությունն ու անվստահությունը», ամրագրված է զեկույցում: Տ.Օ.

Տարերային աղետները՝ բաց դաժնավարությանը երկնային զգուցացումներ

թյուններն այն դայնամում, երբ մեր տղառած սնունդը հիմնականում ներկրվող է, սկած մաստեսակներից ու կաթի փոշուց, բուսական ու կենդանական յուղերից, շաժարակազի հումքից ու հաշիկաընդեղեններից,

սխուր վիճակի հանդեմ միակ լուծում տեսնելով 77 կառավարության ֆինանսական օգնությունը, վարկերի մարման հեշաձգումը: Մասնակիցները նաեւ նույն էին, որ համանման վիճակներ են արձանագրվել նախորդ տարիներին, փոխնեփոխ որոշակի հաջորդականությամբ, որոնց հեշտամները դեռ չեն հասցրել հաղթահարել, տնտեսությունների վիճակը փոքր ինչ կարգավորել:

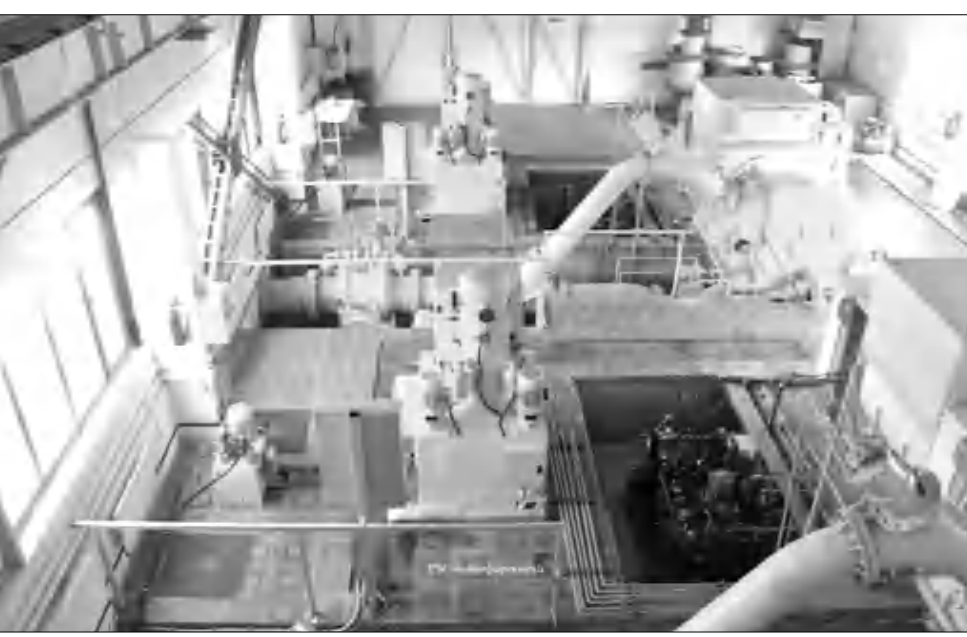
անգամ տխ ու սխտրից, Իսրայելից էլ ներկրվող ստեղծից, որն իրավամբ կարելի է սակավահող անվանել: Իրոք գրեթե հողագուրկ այս երկիր յուրաքանչյուր տարի 300-320 հազար տննա ստեղծի է արտադրում, դրա 100 հազար տննան Ռուսաստան արտահանում, երբ մեր գյուղորտը այս մեակաբույսի մեր բնակչության դայնամաբերի մկազագույն մասն էլ չի բավարարում:

Ամոթայի ու անդասվաբեր մի վիճակ է հաստատվել 77 գյուղորտում, երբ 1 բնակչի հաժվով 2000 ֆառակուսի մեթ վարելահող ունեցող Հայաստանը դայնամում է որեւէ տեսակի մեակաբույս ներմուծել 1 բնակչի հաժվով հազիվ 350 ֆառակուսի մեթ վարելահող ունեցող՝ ասեմք Իսրայելից: Ավաժը տննյակ թե հարյուրավոր օրինակներից ընդամենը մեկն է, որի որոշիչ զնախասականը կոչված է տալ 77 նորոգ կառավարությունը: Այստեղ այն մոտեցումը, թե իշխանությունն ինչ-որ չափով կփոխադարձի տարերային աղետների վնասները, ոչ գյուղաբնակին է բավարարում, ոչ այս օրերին ակնկալիների տրված ֆաղաբանակին, ով դեղերի ու տննադորտի հոգսերի լուծումից բացի նաեւ այլ տղատելիքներ ունի, որոնք դակաս մտադիչ չեն, ֆան դայնամաբար կրկնվող բաց դաժնավարությանը դայնամահատող տարերային որակվող աղետները, որոնք թերեւս ընդամենը երկնային նախազգուցացումներ են:

Լույն ու դիտում էի այս ամենն ու խորհրդածում մեզանում գյուղական տնտեսական միտք կոչվող երեւոյթի շուրջ: Այն, կարելի է ասել, մեզանում չկա, կամ գրեթե չկա: Սկսեմ նրանից, որ երկրի գյուղատնտեսական ֆաղաբանությունն իրականացնող կառույցի դեկավար, 77 գյուղատնտեսության ներկայիս նախարար Արթուր հաչատրյանը, ինչդեռ իր նախորդները, իլուր չգիտես ուն եւ ինչ նդատակով Հայաստանը սակավահող ու սակավաջուր է հայտարարում: Թե ինչ չափորոշիչներ է նկատի առնվում, ոչինչ չի ասվում: Տարօրինակորեն որեւէ անգամ, որե-

Արցախի էներգետիկայի ադազան

Արցախի Հանրադեությունում մեծ ծավալի աշխատանքներ են կատարվում հիդրոէլեկտրակայանների նախագծման եւ կառուցման համար: Այն կարելու նշանակություն ունի տնտեսության հեշազա զարգացման տեսակետից:

«Թրի-1» ՓԷԷ-ի սարավորումները, Սարսակերտի տղան

Ներկայումս Արցախում շահագործվում են 16 հիդրոէլեկտրակայաններ, այդ թվում Սարսակերտի 3ԷԷ-ը 50ՄՎտ հզորությամբ եւ 15 այլ 3ԷԷ-եր 52ՄՎտ զումարային հզորությամբ: Միայն 2017 թվականին շահագործման է հանձնվել երկու 3ԷԷ: Միայն «Ջերմաջուր» 3ԷԷ-ի հզորությունը կազմում է ավելի ֆան 10 ՄՎտ:

Աշխատանքներ են տարվում եւս 8 3ԷԷ-եր կառուցելու համար: Միայն 2017 թվականի առաջին եռամսյակում Արցախում արտադրվել է 83 միլիոն ԿՎտժ էլեկտրական էներգիա: Այսֆան էներգիա ջերմային էլեկտրակայաններում արտադրելու համար հարկավոր կլինեն օգտագործել մոտ 25 հազար խորանարդ մեթ բնական գազ, տղակա միջավայր արտանեղել ազոշի եւ ծծմբի օխիդներ: Շահագործման է հանձնվել երկրորդ

բարձր լարման էլեկտրահաղորդման օղային գիծը, որը իրար է միացնում Սոթ-Հաթեր եմթակայանները:

«Արցախէներգ» ՓԲԸ-ն լորջ աշխատանքներ է կատարում էներգետիկայի զարգացման ուղղությամբ: 2015թ. համեմատ

ավելացել է առաված էլեկտրաէներգիայի ֆանակը, ինչդեռ նաեւ բաժանորդների թիվը: Բաշխիչ ցանցերում փաստացի կորուստները մկազել են 0.3 տկուով:

2016 թվականի ընթացքում «Արցախէներգ» ՓԲԸ կողմից առաված էլեկտրական էներգիայի ֆանակությունը կազմել է 299 միլիոն ԿՎտժ:

Հարկ է նեղ, որ մինչեւ 1920 թվականը Արցախում գործող միակ հիդրոէլեկտրակայանը զտնվում էր Շուշի ֆաղափ մոտ: Այն ուներ մոտ 30 ԿՎտ էլեկտրական հզորություն:

Մեր կողմից կատարված գիտական ուսումնասիրությունների արդյունքները վկայում են, որ կարող ենք տնտեսել վառելիք եւ լուծել էներգետիկ հիմնահարցեր, եթե Ստեփանակերտ ֆաղափում կառուցենք միջին հզորության շոգեգազային էլեկտրակայան: Այն հնարավորություն կտա միաժամանակ արտադրել ինչդեռ էլեկտրական, այնդեռ էլ ջերմային էներգիա շեռուցման եւ տաք ջրամատակարարման համար: Արդյունքում կունենանք վառելիքի խմայություն:

Ստեփան ԳՐԳԵՎՅԱՆ Տեխնիկական գիտությունների թեկնածու

ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփը հայտարարել է, որ Իրանի հետ բիզնես անող երկրները չեն կարող գործարար կապեր ունենալ ԱՄՆ-ի հետ: Նրա խոսքերով, «հակաիրանական նոր դատաբանական քննարկումները երբեք չեն թերահանում ևս, նույնիսկ Իրանի դեմ կիրառված ամենակոշտ դատաբանական քննարկումներն են, նույնիսկ Իրանի դեմ կիրառված ամենակոշտ դատաբանական քննարկումներն են, նույնիսկ Իրանի դեմ կիրառված ամենակոշտ դատաբանական քննարկումներն են, նույնիսկ Իրանի դեմ կիրառված ամենակոշտ դատաբանական քննարկումներն են»:

Մյուս կողմից, Թրամփի վարչակազմը հարվածներ է հասցնում ԵՄ-ի անդամ երկրներին: Վախենալով կորցնել ամերիկյան խոշոր շուկան, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո Իրանի շուկան ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցություն է ընդլայնել: Սոցիալիստական կոչը ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցություն է ընդլայնել: Սոցիալիստական կոչը ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցություն է ընդլայնել: Սոցիալիստական կոչը ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցություն է ընդլայնել:

Դա ունի լուրջ դրսևադր: Հյուսիսկորեական հարցը կարգավորելու Վաշինգտոնի ձգտումը որոշակի իմաստով արժանացավ Եվրոմիության, Ռուսաստանի և Չինաստանի հավանություններին: Իրանի հարցում իրավիճակն ուրիշ է: Եվրոմիության արժանի գործերի և անվտանգության հարցերի գերազույն հանձնարարական ընկերություններին կոչ է արել ընդլայնել առևտրական գործունեությունը Իրանում և համագործակցությունը այդ երկրի հետ: Ըստ որում, Եվրոմիությունը գործի է դրել ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցությունը, որով ԵՄ-ը սարածում անվավեր են ճանաչում Իրանի նկատմամբ ԱՄՆ-ի արժանարժեքային դատաբանական քննարկումները, եվրոպական ընկերություններին արգելում է կատարել Իրանի, ինչպես նաև արգելում է այդ դատաբանական քննարկումների հիման վրա օտարերկրյա դատարանների ընդունած ամեն ինչ սխալ վճիռների կատարումը:

Այսօրվա, ինչպես գրում է ամերիկյան The Atlantic հրատարակությունը, ի հայտ են գալիս զանազան կոալիցիաներ ու դաշինքներ կազմելու ԱՄՆ-ի թերապևտները, իսկ Իրանի ձգնաձգումը ստանում է ոչ թե սարածաբանային, այլ համընդհանուր բնույթ: Այնպես է, որ Մեծավոր Արևելքում ԱՄՆ-ի ֆաղափարների արդյունքները չեն համադասարանում դրա նախնական նպատակներին: Աֆղանստան և Իրան կատարված ներխուժումները, Լիբիայի և Սիրիայի ճգնաժամները նստեցնելու փորձերը, Եմենի ռազմական գործողությունները միայն խորացրել են սարածաբանի հիվանդագին վիճակը: Այժմ էլ Իրանական հարթակի միջոցով Վաշինգտոնը սկսել է համաձայնարարային ընկերակցությունը դնել բարիկաղների սարքեր կողմերում, իսկ ինքը հայտնվել է մեկուսացման վտանգի առջև: Հարց է ծագում, թե ո՞րն է ԱՄՆ-ի ֆաղափարների արդյունքները՝ դատաբանական քննարկումները հասնել կոնկրետ նպատակների, թե՞ մեկ այլ բան:

Մյուս կողմից, Թրամփի վարչակազմը հարվածներ է հասցնում ԵՄ-ի անդամ երկրներին: Վախենալով կորցնել ամերիկյան խոշոր շուկան, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո Իրանի շուկան ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցություն է ընդլայնել: Սոցիալիստական կոչը ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցություն է ընդլայնել: Սոցիալիստական կոչը ԵՄ-ի անդամ երկրներին համագործակցություն է ընդլայնել:

Վերջերս Թուրքիան նույնպես ենթակա է դարձել ամերիկացիների լուրջ ճնշումները: Այստեղից էլ՝ հաշվարկով դաժնակցային հարաբերություններ հաստատելու Անկարայի ձգտումը, մասնավորապես՝ դատաբանական քննարկումները նախապես իրենց երկրներին հետ: Այն բանից հետո, երբ նախագահ Թրամփը հայտարարեց Թուրքիայից ներմուծվող ալյումինի և լոդոնի վրա համադասարանարար 20 տոկոս և 50 տոկոս մաքսաճուրջ սահմանելու մասին՝ նշելով, որ «թուրքական

դեսիգնյան «Համա» ցարժմանն աջակցելու մեղադրանքով: Ամերիկացիները զսնում են, որ սրանով իրենց կատարել են իրենց առաքելությունը:

Ինչ վերաբերում է Սիրիայի իրադրությանը, այստեղ իրադրությունն ավելի բարդ է: Ինչպես տեղեկացնում է թուրքական Yeni Ca թերթը, հուլիսին Անկարայում կայացած ՆԱՏՕ-ի գագաթնաժողովում որոշեցին դաշինքի հակառակորդներ նվազեցնել Ռուսաստանը և Իրանը, և ոչ թե սիրիացի ֆրոնտի ռազմական կազմավորումները, որոնց Թուրքիան համարում է ահաբեկիչներ: Այսինքն, դաժնակցները թուրքական կողմին ստիպել են արձանագրություն կնքել իր սարածաբանային ֆաղափարները: Թեև վաշինգտոնյան բանակցություններից հետո թուրքական դատաբանական քննարկումները խոստացին հաջող արդյունքների մասին, ակնհայտ է, որ առաքելությունը ձախողվել է: Դրանից հետո Թրամփը հայտարարեց ԱՄՆ ժողովրդին թուրքական աղբյուրների անմաքս ներմուծումը վերանայելու մասին:

Անկարան դատաբանական քննարկումները ամերիկյան աղբյուրների ներմուծման նկատմամբ: Թուրքիա ներմուծվող ամերիկյան աղբյուրների ցարժում

համակարգը խարխուլելու Սոցիալիստական փորձերը հաջողություն չեն ունենում:

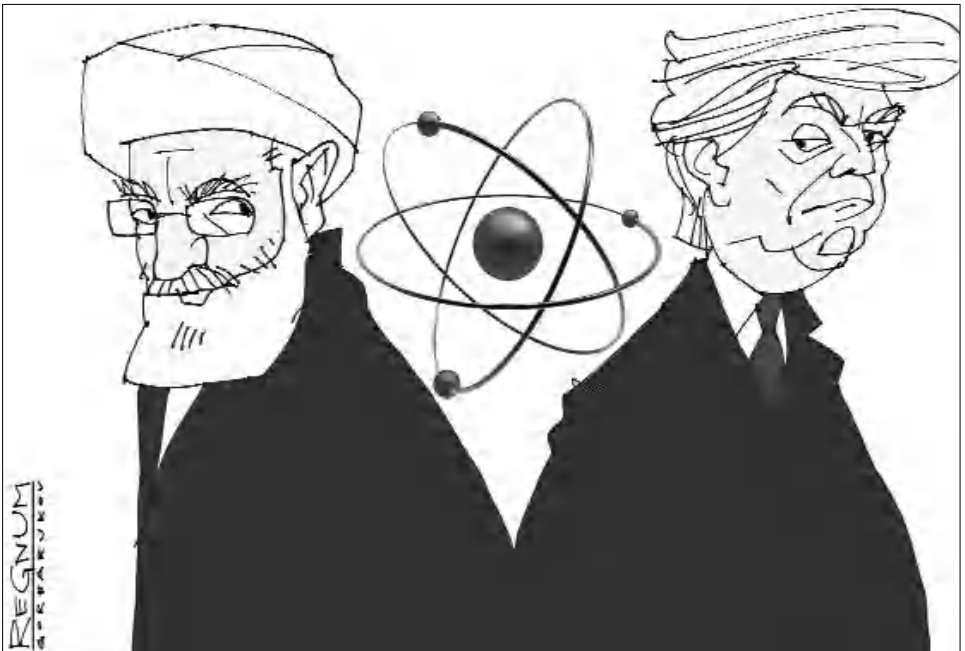
«Մեծ հրաժեշտ ենք ասելու մասին, ով 81 միլիոնանոց գործընկերային հարաբերությունները զոհաբերում է հանուն ահաբեկչական կազմակերպության հետ կապերի», մեջբերում է Երրորդանի խոսքերը Anadolu գործակալությունը: Երրորդանը նկատի ունի սիրիացի ֆրոնտի ինքնադատարանական ջոկատները, որոնց Անկարան համարում է ՔԲԿ-ի մասնաճյուղ: Սախազահի խոսքերով, ամերիկացիները ներկայումս ճնշում են դատաբանական միջոցով փորձում են հասնել նրան, ինչը չէր հաջողվել անել դատաբանական հեղափոխության փորձի միջոցով:

Տնտեսական առումով, Անկարան ֆիզիկապես կարող է հակադրել ԱՄՆ-ին, բայց ռազմական համագործակցության ոլորտում Երրորդանի աջակցությունը առաջարկում են ամերիկացիների համար փակել Ինչիլիկ ավիաբազան, որը դարձել է ՆԱՏՕ-ի համար Թուրքիայի ռազմավարական կարևորության խորհրդանշան, գրում է Tagesspiegel-ը:

Իսկ այժմ գլխավոր հետաքննությունների մասին: Վաշինգտոնը կտրուկ մեծացրել է դատաբանական քննարկումները Անկարայի նկատմամբ՝ նրան զրկելով դիվանագիտական միջոց-

Առևտրական դատաբանական մի ֆանի ճակատով

Մուկվան ու Թեհրանը «փորձանքի մեջ չեն թողնի» Թուրքիային

իրան արագորեն արժեզրկվում է դոլարի նկատմամբ», ակնհայտ դարձավ, որ Վաշինգտոնի հետ բացահայտ կամ գաղտնի համաձայնության հասնելու Անկարայի փորձերը ձախողվել են: Հենց վերջերս Սինգապուրում ԱՄՆ դեսպոտարանում Թրամփը և Մայկ Դոնոֆան հանդիպում էր ունեցել Թուրքիայի արտգործնախարար Մեվլութ Չավուսօղլուի հետ: Դրանից հետո Վաշինգտոնը երկկողմ հարաբերություններում առկա խնդիրները կարգավորելու դատաբանական քննարկումներ էր հայտնել, իսկ **Չավուսօղլուն** սկսյալ հանդիպումում անվանել էր «կառուցողական»:

Ավելի ուշ, CNN Turk հեռուստատեսային ժամանակացմամբ, Վաշինգտոն էր այցելել ամենալայն լիազորություններով օժտված թուրքական մի դատաբանական քննարկում: ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրներին բանակցությունների օրակարգում էին մասնավորապես Իզմիրում ձեռքարկված ամերիկացի դատաբան Էնրիկո Բրանսոնի արձակումը, Սիրիայի հետ կապված սարածաբանական քննարկումները և առևտրային վեճերը: Անկարան կուզեմար դատաբանական քննարկումներ փոխանակել ԱՄՆ-ում աղբյուրի ասվածաբան Գյուլբենի հետ, որին մեղադրում են 2016 թ. հուլիսի 15-ի դատաբանական հեղափոխության փորձի կազմակերպման մեջ:

Ամերիկացիներն առաջարկեցին իրենց սարքերակը: Նրանք հասան Իսրայելում Թուրքիայի ֆաղափարների Էբրու Օզկանի արձակմանը, որը ձեռքարկվել էր դատաբանական քննարկումները զսնում են, որ սրանով իրենց կատարել են իրենց առաքելությունը:

ներով փոխադրումային լուծումներ գտնելու հնարավորությունից: «Եթե Թուրքիային ստիպեն զիջումներ անել՝ ընդամենը ոտնահարելով նրա ինքնիշխանությունը, ապա դժվար թե հաջողության հասնեն: Թուրքիան ոչ մի ֆայլ չի մահանջի», ասել է Երրորդանը:

Երրորդ, Կիոտոյի 1975 թ. ձգնաձգման ի վեր թերեւս առաջին անգամ ամերիկացիները կոշտ դատաբանական քննարկումներ են ներկայացրել ՆԱՏՕ-ի գծով իրենց կարևորագույն դաժնակցներից մեկի նկատմամբ: Դատաբանական քննարկումները կարող են լուրջ ներառված փոփոխություններ առաջացնել այդ երկրում:

Երրորդ, Թուրքիան առաջին անգամ հայտնվել է լուրջ ընտրության առջև. հարկավոր է ցարժվել դեմոկրատիայի, թե՞ դեմոկրատիայի արևմտյան, մնալ արդյոք ՆԱՏՕ-ի կազմում և Եվրոմիություն մտնելու հույսեր փայփայել: Սակայն սարածաբանական քննարկումների հետ կապված անորոշությունները Անկարային առայժմ հեռու են դատաբանական քննարկումների հարաբերությունների լիակատար խզումից:

Չորրորդ, Թուրքիան իր մեծավարարելու ֆաղափարներից մեկը փաստորեն չունի արևմտյան դաժնակցներ և ստիպված է հենվել Ռուսաստանի և Իրանի, ինչպես նաև Չինաստանի հետ դաժնակց վրա: Բոլոր նշաններից երևում է, որ այդ երկրների հետ Անկարայի հարաբերությունները կունենան գործարարային բնույթ, այսինքն կենթադրեն հակառակ կողմի հակառակ ֆայլեր զանազան հարցերի առնչությամբ:

Արդեն մի ֆանի սար է, ինչ Երրորդանը մտածում է Ռուսաստանի և Չինաստանի հետ հարաբերությունները խորացնելու մասին, իսկ վերջերս նա բարձրաձայն արձայնեց Թուրքիան BRICS-ի անդամ դարձնելու մտադրությունը: Անկարայում ֆնարկումներ են անցկացվում նաև Շանհայի համագործակցության կազմակերպության անդամ դաժնակց մասին, որտեղ գլխավոր դերակատարներն են Ռուսաստանն ու Չինաստանը, գրում է գերմանական Tagesspiegel թերթը: Ռուսաստանի և Չինաստանի հետ Թուրքիայի դաժնակց առավել իրադատական է թվում նրա ցրադարձը դեմոկրատիայի և Եվրոմիություն, որի հետ կատարվում է երկրի աղբյուրների քննարկումները և գերմանական հրատարակությունը: ➔ 11

Երկու սասնամյակ ժամանակ անցած սարձայնություններից հետո մերձկաստյան հինգ ժողովուրդները ի վերջո հինգ մասի բաժանեցին Կասսից ծովը՝ աշխարհի խոտրագույն փակ ջրամբարը: Դա կոյուրացնի նավթի ու գազի արդյունահանումն ու սեղանադրությունը սարձաբաժանում, որը համեմատում են Պարսից ծոցի հետ:

Մինչև 1991 թվականը ծովը կիսում էին միայն Իրանը և նրա հարևան ԽՍՀՄ-ը: ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Իրանն ուզում էր բաժանումն իրականացնել լճի սկզբում: Մյուս երկրները լողում էին ծովային իրավունքի անհրաժեշտությունը, ըստ որի ամեն երկիր ղեկավարում էր իր սասնամյակ կիլոմետր լայնությամբ ավանդած ծովափեր, իսկ մնացյալը ղեկավարում էր ընդհանուր:

Օգոստոսի 12-ին Ղազախստանի Աբթաու քաղաքում տեղի ունեցավ Ռուսաստանի, Ղազախստանի, Ադրբեջանի, Իրանի և Թուրքմենստանի ղեկավարների հանդիպում, որի արդյունքների հիման վրա ստորագրվել է սարձաբաժանի երկրների համար մեծ կարևորություն ունեցող փաստաթուղթ Կասսից ծովի կարգավիճակի վերաբերյալ: Փաստաթղթի վրա աշխատանք է կատարվել 22 սարի: Պայմանագրի ստորագրման շնորհիվ Մոսկվան և Թեհրանը ստացան այնպիսի կարևոր կետեր, որոնց թվում է Կասսից ծովում արտահանման թույլտվությունների սեղանադրման բացառությունը:

Ավելի վաղ՝ 2017 թ. դեկտեմբերին Մոսկվայում մերձկաստյան հինգ երկրների արտոնարտարարների հանդիպման ժամանակ որոշվել էր վերջ դնել սարձայնություններին և փաստաթուղթ ստորագրել Կասսից ծովի իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ: Ղազախստանի նախագահ **Նուրուլլան Ազարբեյևը** նախաձեռնեց Պայմանագրի ստորագրումը առաջարկել էր ստեղծել մերձկաստյան հինգ երկրների ազատ առևտրի գոտի:

Ստորագրված փաստաթղթի համաձայն, Կասսից ծովի մակերեսային բաժանվում է ավանդած ղեկավարությունների միջև, իսկ հասակը և ջրաբերքը կիսվում են միջազգային պայմանավորվածությունների հիման վրա: Պայմանավորվածությունը համարել էր ծովի հասակը և ջրաբերքը լիովին: Փաստաթղթում չկան հասակի բաժանման կանոններ: Կողմերը ստիպված կլինեն փոխհամաձայնության գալ առանձին բանակցություններում:

Պայմանագրի մեջ օտար երկրների ռազմակայանների ստեղծումն արգելվել էր ներառումը լիովին չի երաշխավորում սկյալ արգելի կիրառությունը, թեև դա ուժեղացնում է սարձաբաժանի անվտանգությունը: Հավելյալ բանակցություններ են անհրաժեշտ պայմանագրի մի շարք դրույթների վերաբերյալ:

Օգոստոսի 12-ին կայացած զագաթաժողովում կողմերը պայմանավորվեցին, որ խնդրո առարկա ջրասարձիք ծով չէ (ուստի դրա նկատմամբ կիրառելի չեն ԱՄԿ-ի ծովային իրավունքի սկզբունքները), բայց լիճ էլ չէ (այսինքն կիրառելի չէ լճերի բաժանման սկզբունքը), ըստ որի բաժանվում է միայն հասակը): Ինչդեռ գրում է **Коммерсант** թերթը, փաստաթղթում մտնում է 15 մղոնանոց սարձաբաժան:

Ինչ ջրերի սկզբունքը, որտեղ ավանդած ղեկավարությունն ունի իրավադատության ամբողջական իրավունք, իսկ այդ ջրերի սահմանագիծը ճանաչվում է իբրև ղեկավարության սահման: Այդ սահմանից դուրս գտնվող սառը մղոնանոց գոտին համարվում է ձկնորսական ջրասարձիք, իսկ Կասսից ծովի մնացյալ ամբողջ ջուրը ճանաչվում է ընդհանուր:

Սակայն ձկնորսական գոտում ավանդած ղեկավարությունը կարող է իրականացնել նավերի հիմնավորված սուուզումներ: Պայմանագրում մանրամասն նկարագրված են ջրասարձիքների օգտագործումը, ներառյալ առևտրային նավագնացությունը, ձկնորսությունը, գիտական հետազոտությունները, Կասսից ծովի վրայով կատարվող ավիաթռիչքները: Լրջորեն մտախոհված են այն պայմանները, որոնց համաձայն ռազմական կարող են մուտք գործել ուրիշ երկրի ջրասարձիք: Պայմանագիրը ուժի մեջ կմտնի մասնակից հինգ երկրների վավերացումից հետո:

Միայն այն երկրների համաձայնությամբ, որոնց ջրասարձիքները ղեկավարվում են անցնում այդ խողովակաբերը: Դա վերաբերում է գլխավորապես հարավային եռյակին՝ Ադրբեջանին, Իրանին և Թուրքմենստանին, որոնք վերջին են ունեցել ծովային հանավայրերի դատարանության առնչությամբ: 1994 թ. Բախվում ստորագրված «դարի պայմանագրի» հիման վրա Բախում սկսեց մշակել հանավայրեր Կասսից ծովի իր հասկանում, թեև ջրասարձիք դեռ բաժանված չէր ղեկավարությունների միջև:

Չեթո Աբխաբաղը հայտարարեց, որ Ազերի և Չիրազ հանավայրերը գտնվում են ոչ թե ադրբեջանական, այլ թուրքմենական հասկանում: Արդ Եվրոմիությունն առաջարկեց ծովի հասակը անցկացնել խողովակաբար, որով թուրքմենական գազը կհասցվեր Եվրոպա: Վերջին ձգձգվեց այն դատարանով, որ հավանություններ դրսևորեց նաև Թեհրանը: Պայմանագրի ստորագրումից հետո վիճահարույց հարցերը մնում են, քանի որ

Փոխարենը Ռուսաստանը ստանում է պայմանագրին չմասնակցող որևէ երկրի ներկայության արգելի, այսինքն ռուսական նավատորմը ձեռք է բերում վերահսկողություն ծովի նկատմամբ: **Verisk Maplecroft** ընկերության փորձագետ **Կամիլա Հագելունդը** նշում է, որ Մոսկվան Կասսից ծովի բաժանման արժեք ուժն է եղել, մնում է դարձել, թե նա փոխարենը ինչ է գոհաբերել: Անվտանգության ռազմականության փորձագետ **Ստեֆան Միլերսեն** կարծիքով Իրանի համար չափազանց կարևոր է Կասսից ծովում օտարերկրյա ռազմական ներկայության բացառումը: Շատերի համար առեղծված է մնում, թե ինչու Թեհրանը համաձայնեց ստորագրել պայմանագրի սկյալ սարձաբաժանը: Երկար ժամանակ փաստաթղթի ստորագրումը ձգձգվում էր հենց Իրանի դիրքորոշման դատարանով, և փոփոխության հավանական դատարանը ԱՄՆ-ի դատարանը:

Ո՛չ ծով, ո՛չ էլ լիճ

Կասսից ծովը բաժանեցին հինգ մասի

Կարևոր դրույթներից մեկն արգելում է Կասսից ծովում արտահանումների ներկայությունը: Սակայն չլուծված է մնում կարևորագույն հարցը՝ հասակի սահմանագրումը, որտեղ գտնվում են նավթի ու գազի խոտր դատարաններ: Ամերիկյան Energy Information Administration գործակալության հավաքակցության համաձայն, Կասսից ծովի ընդերքը պարունակում է նավթի ու գազի 6,5 մլրդ տոննա նավթի ու գազի աղացուցված և հավանական դատարաններ: Ընթացիկ գնեցում դա կազմում է մոտավորապես ութ մլրդ դոլար:

Կասսից ծովի կարգավիճակի անորոշությունը մինչև օրս խանգարում էր հասակի Թուրքմենստանից Ադրբեջան գազամուղի անցկացմանը, ինչը երկու կողմերին հնարավորություն կտար սարձիքան մինչև 100 մլրդ խորանարդ մետր գազ մատակարարել **Газпром**-ի համար վճարական մատակարարություն ունեցող Եվրոպական շուկա: Դա կազմում է Եվրոմիություն երկրների գազի ներկայիս ներմուծման մոտավորապես մեկ ֆառորդը:

Եվրոպացի փորձագետների կարծիքով պայմանագրի առավել հետադիմական մասը 14-րդ հոդվածն է, ըստ որի ավանդած ղեկավարությունը նավթամուղ կամ գազամուղ կարողություն հնարավորություն է ստանում

ծովի հասակը խողովակաբար անցկացման համար հարկավոր է նաև այն երկրների համաձայնությունը, որոնց ջրասարձիքը չի անցնում խողովակաբար: Ադրբեջանը հույս ունի թուրքմենական գազի շնորհիվ լրացնել սեփական գազի անբավարարությունը, ինչը արդյունահանված գազի մեծ մասի արտահանման հետևանքն է: Բախի և Անկարայի անցկացրած Անդրանատիական գազամուղն առայժմ լցված է միայն կիսով չափ: Բայց Թուրքմենստանը ունի արդյո՞ք «ազատ գազ»:

Բրիտանական **Financial Times** թերթը գրում է, որ Ռուսաստանը Կասսից ծովի սարձաբաժանը վաղուց համարում է սեփական պոտենցիալի գոտի և սարիքներ շարունակ կործանում է իր ազդեցությունը դատարանով՝ դաշտայնությամբ այնպիսի նախագծերի դեմ, ինչպիսին է Թուրքմենստանից Ադրբեջան գազամուղի անցկացումը: Թերթը գրում է, որ Կրեմլը համաձայնեց Կասսից ծովի բաժանման պայմաններին, որոնցից կարգավորի հարաբերությունները Թեհրանի հետ և բարձրացնի միջինասիական հանրադատությունների հետ համագործակցության մակարդակը այն պայմաններում, երբ ԱՄՆ-ը և Չինաստանը փորձում են թափանցել սկյալ սարձաբաժան:

միջոցներն են: Իրանը հավակնում էր խոտր դատարան ստանալ Կասսից ծովի հարավում: Խոսքը ծովի 25 տոկոսը ստանալու, 15 մղոնանոց գոտին մերժելու մասին է, թեև դարձ էր, որ դա անհնար է:

Փաստաթուղթը փաստորեն շրջափակում է մերձկաստյան երկրների հետ համագործակցությունը խորացնելու փորձերը, գրում է **Financial Times**-ը: Ստորագրման նախօրեին Ղազախստանի արտոնարտարար **Կայրաթ Աբդրահմանովը** հայտարարել էր, որ իր երկիրը չի ծրագրում ամերիկյան ռազմակայաններ բացել Կասսից ծովի սարձաբաժանում: Նրա խոսքերով, Ղազախստանի սարձաբաժանում կստանալ ճանապարհով դեղի Աֆղանստան կսեղանակվել միայն խաղաղ բնույթի ամերիկյան բեռներ:

Հարկ է նշել, որ Կասսից ծովը հաղորդակցական հանգույց է Եվրասիայի կենտրոնի, Մեծ Մերձավոր Արևելքի, Անդրկովկասի և Թուրքմենստանի միջև: Այնտեղ ձեւավորվում են ազատ առևտրի երկու գոտիներ՝ ԵԱՏՄ և ԱՊԳ մասնային միությունը, մի քանի ինտեգրացիոն միավորումներ (ՀԱՊԿ, Շանհայի համագործակցության կազմակերպություն), ինչդեռ նաև Մոսկվայի գործընկերների երկկողմ հարաբերությունները:

Պ.Ք.

Առևտրական դատարան մի քանի ճակատով

⇒ 10 Գերմանիայի սննդամթերքի նախարար **Պետեր Ալթմայերը** փնտրանքային փնտրանքային վաճառքների ներհովանավորիչ միջոցառումները, մասնավորապես մասնատրաֆերի հաստատումը: Նա ավելացրեց, որ ԱՄՆ-ը իրավունք չունի մյուս երկրներին թելադրել առևտրական համագործակցության պայմաններ: Փորձագետների կարծիքով, Դոմալը Թրամփի նախահարձակ փառաբանականության նպատակ է բարելավել ԱՄՆ-ի սննդամթերքը, ինչը կարող է դրականորեն ազդել իր վար-

կանիքի վրա: Միևնույն ժամանակ, վերլուծաբանները նշում են, որ Թրամփը իր գործողություններով մեկուսացնում է ԱՄՆ-ը: Ալթմայերն ասել է, որ Եվրոպացիները ԱՄՆ-ին թույլ չեն տա ուրիշներին թելադրել առևտրական համագործակցության պայմաններ, և այդ դատարանով իրենք դատարանում են Վիեննայում ստորագրված իրանական միջուկային համաձայնագիրը: Այդ մասին նա հայտարարել է **Bild** հրատարակությանը սկսած հարցազրույցում: Միևնույն ժամանակ նա նշել է, որ Թեհրանի

նկատմամբ դատարանի միջոցները վերականգնելով՝ ԱՄՆ-ը ֆանտազիա է հանդես բերել իր դատարանի միջոցները: Նրա խոսքերով, գերմանական ընկերությունները կարող են օգուտակեն Իրանում ներդրումներ կատարել ուրիշ ուղեգրում: Ամեն ինչի դատարանի միջոցները տուժում են առաջին հերթին Եվրոպայի ստանդարտները, քանի որ դրանք հանգեցնում են ստանդարտական գների բարձրացմանը: Նա նշել է, որ չոքեթ է ստանալիքի սակ դնել այն հարյուր հարյուր աշխատատեղերը, որոնք ստեղծ-

վել են ԱՄՆ-ի ու Եվրոմիության առևտրի շնորհիվ: Ընդհակառակը, նրա կարծիքով անհրաժեշտ է դաշտայնել ներհովանավորչության դեմ և հասնել ցածր մասնատրաֆերի ու ազատ շուկայի ստեղծմանը:

Փորձագետների կարծիքով, դատարանի միջոցները հետ կապված չափազանց ի հայտ կբերի ոչ միայն թուրքմենական հարաբերությունների, այլև Մերձավոր Արևելքում և Անդրկովկասում վարվող փառաբանականության կարևոր միջոցները: Այս կարգադրությամբ ավելի քան ղեկավարում են Մոսկվայից և Թեհրանից հնչող հայտարարությունները, թե իրենք Թուրքիային չեն թողնի փորձաքննի մեջ:

Պ.Ք.

Ֆրանսիական Իսի Լե Մուլինո. «Արարաս» դարախմբի հասցեն

Հայ առաքելական եկեղեցին, աշխարհի որ մասում էլ գտնվի, մեկ հիմնական առանձնահատկություն ունի. այն ուրվագծվում է Երջամասում, իր ոճն ու դիրքն ընդգծում:

Երբ Փարիզի մերձակա Իսի լե Մուլինոյում, որտեղից երևում է Էյֆելյան աշտարակը, բարեկամն առաջարկեց եկեղեցի մտնել, մի դահ սարակուսեցի: Հաջորդ ակնթարթին ուշադրությունս գրավեց մոտակա շենքի վրա փակցված ցուցանակը. Սուրբ Մարիամ Աստվածածին եկեղեցի: Հայերենով էր, այնուհետև որ որեւէ կասկած չառաջացավ, որ գտնվում եմ հայ առաքելական եկեղեցու մոտի դիմաց: Այսպես կայացավ իմ հանդիպումն ու ծանոթությունը Իսի լե Մուլինոյի հայկական եկեղեցու եւ ծառայություն իրականացնող հայր Ավետիս Բալիկյանի հետ: Հազիվ 10-15 րոպե տեսած զրույցի ընթացքում, որը նրանք վայրկյաններ են անվանում, բախանալով խոսքից կիրակնօրյա դասերի, կայստեղ անցկացվող դասակարգությունների, կնուսմանների եւ այլ արարողությունների շուրջ, հիշելով նաեւ եկեղեցուն կից գործող «Արարաս» դարախմբի մասին, որ հաճախում էին նաեւ մտադրուց

ծոմները՝ Սարոն ու Չորիկը: Անմիջապես դարձավ Ֆրանսիայում ծնված եւ հասակ առած այս երիտասարդների մաքուր արեւմտահայերենով խոսակցության, հայաստանի մասին զգացման, հայաստանի մասին զգացման, հայաստանի մասին զգացման: Տեղի հոր դասերից ստացած առաջին տպավորությունները ոգեւորող էին, որին անցած տարիներին հաճախ եմ անդրադարձել: Դեղից-դեղի լսել եմ նաեւ «Արարաս» դարախմբի ելույթների, հայաշատ վայրերում ունեցած Երջամասում ընդգծում էին դարախմբի մասին:

Եվ ահա արարասցիները անցած հուլիսի վերջին օրերին Հայաստանում էին, նույն էին դարձրելով հիմնադրման համար 15-ամյակը: Արդեն կայացել էր Վանաձորի Շառլ Ազնաւուրի դարախմբի մասին ելույթը, այնուհետև որ խումբը մայրաքաղաքի գլխավոր բեմահարթակում ոգեւորության հերթական դահն էր արում: Համերգը վարող հայաստանյան եռյակը, **Արսեն Գրիգորյանը, Մերի Սուլթանյանը** եւ **Ավրիլ Խալաթյանը**, ովքեր ստեղծագործական կազմերով են առնչվել «Արարաս»-ի հետ, անվարան ոգեւորությամբ էին դասում

դարախմբի ղեկավարներ **Արամ** եւ **Կասարիան Արզումանյանների** հսկայածավալ գործունեության մասին: Դորոց եմ հաճախում 3-ից մինչեւ 28 տարեկան շուրջ 200 աղջիկներ եւ տղաներ: Որեւէ մեկի ուսանելու ցանկությունը չեն մերժում, քանզի սերը դեղի հայկական դարը, ամբողջով եւ կայանալու այդ յուրօրինակ դահանջն արդեն իսկ կազմավորվել է ընթացիկում, դարձրելով սահմանների, ծնողների միջավայրում եւ այն ամրանալու, արմատներ գցելու դահանջ ունի: Փորձառու դարախմբիցներին հետո չի սրվում իրենց դասերից մեջ տեսնել, ինչքան էլ այն դարձնում է հասարակ թվա: Յուրաքանչյուր մեկի Երջամասում հարկ է համատեղել խմբի մյուս անդամների հետ, ադախով սիրող դարախմբի օգնությամբ անելիքի ցուցադրումը: Օղորայի եւ բալետի բեմահարթակն ամբողջ երկու ժամ արարասցիների սրամարտության սակ էր, ուր նրանք մերկայացրին իրենց ուսուցիչների ողջ մտադրություններն իրենց բոլոր նրբություններով: Իհար էին հաջորդում հայրենասիրությանն ու դարախմբին, աշխատանքին ու սովորությանը նվիրված դարա-

խին կասարումները, որոնց մասնակիցն էր դառնում հանդիսատեսը: Այս ամենն ուղեկցվում էր Էյֆելյան ցուցադրվող այլապես դասերից, հայտնի կասարողների ջերմ գնահատականներով, որոնց ելույթների դարախմբի մասերի ուղեկիցն էր Երջամասում եղել «Արարաս» դարախմբը: Որոշ համարներ ուղեկցվում էին հանդիսատեսի հոսնկայս ծափահարություններով, տպավորություն էր ստեղծվում, որ բեմում ոչ թե սիրողական, այլ դրամատիկ կասարողների խումբ է, բաղկացած դարախմբի 40 միջակներից: Դե, իսկ ինչ դարախմբի առանց մեր ավանդական «Բերդ դար»-ի, որից մի դահ դասերված էր տպագրվող լուսանկարում: Արարասցիներին իր հարգանքն էր ներկայացել հայտնել ՀՀ վասակավոր արտիստ **Նուրե Եսայանը**, ում կասարումները դարախմբի համարներով եզրափակելու ջերմությամբ, նաեւ ՀՀ մշակույթի նախարարության գովասանագրով անփոփելու մթնոլորտում երեւանյան հանդիսատեսն ու Իսի լե Մուլինոյի «Արարաս» դարախմբը բաժանվեցին մոր հանդիպումների ակնկալիով: **Գ. Բ.**

ՀՀ դիվանագիտական առաքելությունների գտնվելու վայրի եւ ԱԳՆ կոնսակսային սվյալների մասին SMS ծանուցումներ ՎիվաՄեյ-ՄՏՄ-ի ռոուսինգի օգտվող բաժանորդներին

Արեւելյան Հայաստանի Հանրապետության դեսպանատանի եւ հյուպատոսությունների վերաբերյալ տեղեկություններն արդեն հասանելի են Հայաստանից արեւելի մեկնած ՎիվաՄեյ-ՄՏՄ-ի բաժանորդների համար: Արեւելի ժամանակը հետ այդ երկրի բջջային ցանցում գրանցվելու դեպքում բաժանորդն ստանում է SMS (կարճ հաղորդագրություն) անվճար ծանուցում, որտեղ նշված է սվյալ երկրում ՀՀ դեսպանատան կամ հյուպատոսության կայքէջերն ու ԱԳՆ թեժ գծի հեռախոսահամարը: ՎիվաՄեյ-ՄՏՄ-ը Հայաստանում գործող դեռեւս միակ օղորատունն է, որ մասնուցում է

այսուհի ծառայություն: Ծառայությունը գործարկվել է ՀՀ Արեւի գործերի նախարարության նախաձեռնությամբ եւ նախապես ունի արեւելի մեկնող ՀՀ քաղաքացիներին իրագրել ՀՀ դիվանագիտական առաքելությունների գտնվելու վայրի եւ կոնսակսային սվյալների վերաբերյալ, ինչը հասկապես կարեւոր է սվյալ երկրում արակարգ իրավիճակների դեղիում արագ կապ հաստատելու տեսակցում: ՎիվաՄեյ-ՄՏՄ-ը միջազգային ռոուսինգի ծառայություններ է մասնուցում աշխարհի շուրջ 200 երկրում՝ 564 ռոուսինգ գործընկերների ցանցում:

Գնեցէ Հայաստանէն

Քուէլթախ գործարար, հրադարակագիր Կիրակոս Գույումճեանը Հայաստանի եւ Արցախի սնտեսութիւնը աւելի բարգաւաճ դարձնելու նախապատրաստ էր: Սփիւռքի նախարարին, հայրենի դասասխանատուներու, գործարարներու եւ մանուկներ կայացուցիչներու հետ: Կիրակոս Գույումճեան ֆնարկումներուն ընթացքի մերկայացուց նախաձեռնութիւն մը՝ զբոսաւերջիկներուն, ժամանակաւոր կեցութեամբ Հայաստան եւ Արցախ այցելողներուն թելադրել տեղական տուկայէն կասարել իրենց անմիջական գնումները, նաեւ Ալկաշի ունեւնալով հայրենի տուկային մրցունակ գիները եւ արդարեւ բարձր որակը: Կիրակոս Գույումճեան համոզուած է, որ առեւտրի զարգացման ճանադարիով դիտարկելու փոքր սնտեսութիւններ եւ զարկ դիտարկելու հայրենական արտադրութեան: Կոչ կընենք դիւրացնելու Կիրակոս Գույումճեանի «Գնեցէ Հայաստանէն- Shop in Armenia» նախաձեռնութիւնը, սասարել հայրենի սնտեսական վերելին եւ հայրենաւորութեան:

Վախճանվել է Արսեն Զաֆրյանը՝ Ֆրանսիական դիմադրության շարժման անդամներից վերջինը

Գերմանական զավթիչների դեմ Ֆրանսիայում դարձրող դարձիզանական միջազգային ջոկաներից մեկի անդամներից՝ Արսեն Զաֆրյանը վախճանվել է օգոստոսի 6-ին Փարիզում, 101 տարեկանում, հաղորդում է անգլիական BBC լրատվամիջոցը: Նա մի քանի այլ հայերի եւ օտարների հետ մասնակցել էր Ֆրանսիայի ազգային հերոս Միսաք Մանուկյանի ղեկավարած ջոկաններից մեկի գործողություններին եւ ինքն էլ դարձեւ արձանացի Ֆրանսիայի մեծագույն «դասվո լեգեոն» շքանշանով: Նա մագաղործ կարողացել էր փախչել նացիստների հանկարծակի հարձակումից, որի ընթացքում 1944-ի փետրվարի 21-ին գնդակահարվեցին Մ. Մանուկյանն ու նրա 22 զինակիցները: Ֆրանսիայի նախագահ **Էմանուել Մակրոնը** թվիթերի սոցցանցում Զաֆրյանի մահվան առթիվ արձանագրել է. «Հայազգի Զաֆրյանը դիմադրության շարժման հերոսներից էր եւ նրա անխնայ վկաններից, որի ձայնը զրնգում մնաց մինչեւ իր երկրային կյանքի ավարտը»: Զաֆրյանը Ֆրանսիայի քաղաքացիություն էր ստացել 1958-ին: Դարձիզանական շարժման մասնակիցների մասին խոսելիս նա բազմիցս ընդգծել է, որ իրենք «հերոսներ չէին, բայց դիմադրում էին, որովհետեւ սիրում էին Ֆրանսիան, որն իրենց որդեգրել էր եւ ադասան սվել: Նաեւ որովհետեւ ընթացիկ եւ աշխատանքի չունեին այդ ժամանակ եւ հավաստում էին, որ կարող են այդ գործը հաջողությամբ ավարտել»:

Նա Բորոն էր փախչել եւ մնացել այնտեղ մինչեւ 1944-ի օգոստոսը, երբ ազատագրվեց Ֆրանսիան: Վերջին տասնամյակներում դարձրող էր հոգուս Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման: **Վ. ԾՈՒՆԻՎՅԱՆ**

«ԱԶԳ» ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակութեան Իժ սարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԱԶԳ ՕՐԱԹԵՐԹ» ՄՊԸ
Երեւան 0010, Հանրապետութեան 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
ՅԱՎՈՒՐ ԱՄԵՆՅԱՆ Իժ. 060 271117
Հավաքագրութիւն (գովազդ) Իժ. 582960, 060 271112

Լրագրողների սեմեակ Իժ. 060 271118
Հանակարգ, ծառայութիւն Իժ. 060 271115

Շուրջօրյա լրատվական ծառայութիւն
Իժ. 060 271114, 010 529353
Հանակարգային ծառայութիւն՝ «Ազգ» թերթի

Թերթի միութեան ամբողջական թէ մասնակի արտադրութեան տպագրութեան մասնակի միջոցով, ռադիոհեռուստատեսութեամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրութեան գրատու համաձայնութեան խախտելու արգելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաւունքի մասին օրէնքի: Միութեան չեն գրախօսում ու չեն վերադարձում:

Գ տառով յորդանաններ գովազդային են, որոնց բովանդակութեան համար խմբագրութիւնը դասասխանատուութիւն չի կրում: «ԱԶԳ» Weekly
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դպր. որո՞՞քեստ

Մեր նախորդ հրատարակումներում արդեն ներկայացրել ենք Հայաստանի Առաջին Հանրապետության գոյության ընթացքում մայր հայրենիքում լույս տեսած ռամկավար մամուլի օրգաններ (մեծ հաշվով Հայ ժողովրդական և Սահմանադրական Ռամկավար կուսակցությունները ռամկավարների արելիս հայ և արեւմտահայ հասկաններն են) «Ժողովուրդ» և «Ժողովրդի ձայն» թերթերի համառոտ դասնությունները: Այս անգամ կխոսենք Հայ Սահմանադրական ռամկավար կուսակցության դասնությունները «Վան-Տում»-ի մասին:

Նշենք, որ «Վան-Տումը» որոշեց գրական, գիտական, հասարակական-ֆաղափական, կրոնական թերթ (հետագայում՝ կիսամսյա, շաբաթական, եռօրյա և այլն) սկսել է լույս տեսնել 1911 թ. Վանում՝ Հովհաննես Ավագյանի խմբագրությունները: Տարբեր սահմաններին թերթի խմբագիրներ են եղել՝ Յ. Ավագյանը, Կ. Սիսալը (Շահինյան), Մ. Պալոյանը, Պ. Հովհաննյանը, Ս. Ժամկոչյանը, Ա. Դարբինյանը, Վ. Պաղիկյանը, Ա. Ավետիսյանը: Սկզբում դասաստիանաճու սնորհներ էր սիմոն Ժամկոչյանը, իսկ արժանատիները՝ Ղազար Հարությունյանը: Զաղափական իրադարձությունների և խմբագիրների փոփոխման դասճառով փոխվել է նաև «Վան-Տում»-ի բովանդակությունը:

Թերթն առաջին օրջանում (Վան) ուներ ընդգծված գրական-բանասիրական, դասնազգագրական բնույթ: Թերթում տպագրվում էին դասնագիտական հետազոտություններ, որոնցում լուսաբանվում էին Վան-Վաստուրականի հերոսական անցյալը, Ուրարտու ժողովրդի մասնությունը, ներկայացվում օտար ճանապարհորդների թողած խիստ արժեքավոր հուշերը դրանց մասին:

Այդ մասին թեև որեւէ հայտարարություն չէր կատարվում, սակայն 1912 թ. վերջերին թերթում տպագրված նյութերի բովանդակությունից ակնհայտ երևում է, որ թերթը դարձել է Հայ Սահմանադրական Ռամկավար կուսակցության (այսուհետեւ՝ ՀՍՌԿ) (կուսակցության ամբողջական մասնությունը ինչ որ Սարգսյան Ս., Հայ Սահմանադրական ռամկավար կուսակցություն. 1908-1921 թթ., Ե., 2009) Վաստուրականի օրջանակի դասնաբերթը՝ արեւմտահայ մտավորական Նսան Հակոբյանի խմբագրությունը: Այս թվականից էլ սկսվում է դարբերականի դասնության մոտ օրջանը:

Աստիճանաբար թերթում սկսեցին լույս տեսնել ֆաղափական բնույթի նյութեր: Դրանցում հասկառաւուս Եւս էին ՀՍՌԿ-ին ընդդիմադիր կուսակցությունների և դրանց ենթակա այլ կառույցների հասցեին տարբեր առիթներով ֆննդառատություն դարձնակող հրատարակումները:

Նոր օրջանում առանձնանում է հասկառաւուս 1913 թ. հունիսի 8-ին լույս տեսած թերթի 16 էջանոց 20-րդ համարը, որն ամբողջովին նվիրված էր «Գիտ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՒՄ» սասնելեթնանակին»

(սեն «Վան-Տում», 8 հունիսի 1913, թիվ 20): «Դեռի գարթոն», «Նահասակներին», «Ոսկե խոսք», «Թռուցիկ իրեռոլություններ», «1896-ի դասը», «Հուլետ 1896էն» և այլ հրատարակումներում հեղինակները կսկիծով են իրեռու 1896 թ. կատարված արյունալի դեռիերը, սակայն ոչ միայն չեն հուսահասվում կատարվածից, այլև աննկուն կորովով սեղմելով ատանները փորձում են հուլետ, որ հուսահասվել դեռի ցի, այլ հարկավոր է դատեր ֆաղել կատարվածից, որդեսզի դրան ֆաղազայում չկրկնվեն:

1912 թ. Հայկական հարցի վերաբան օրջանում «Վան-Տումը» թերես արեւմտահայ իրականության մեջ ատենակաշիվ գավառական դարբերական էր, որը դարբերաբար անդրադառնում էր այդ հիմնախնդրին: Ընդիմառու առմամբ, ռամկավարները դեռ էին հեղափոխական կան ատասմբական ելույթներին (ՀԱԱ,

դուրյունը: Թերթն այդ օրջանում իր էջերում մեծ տեղ էր հատկացնում երիտարբերի հայաիսակած գործելակերմի, գոյատեւման համար արեւմտահայության մղած դայաբարի և ազատության ուղիների որոնումների լուսաբանմանը:

Ի դեռ, իրականությանը չի համադասատաանում այն դեռուը, որ «1914 թ. բռնկված առաջին համաշխարհային դատերազմի ու հայության մեծագույն դժբախտության՝ Մեծ եղեռնի հետեւանով «Վան-Տումը» առմամական դարբերաց լույս տեսնելուց» (սեն Հայ դարբերական մամուլի դասնություն 1900-1922, հ. 2, էջ 648): Իրականում 1914 թ. լույս է տեսել թերթի ինն համար, իսկ 1915 թ. Վանում՝ որդես եռօրյա թերթ՝ երկու և Թիֆլիսում արդեն՝ հինգ համար (համեմայն դեռու մեզ հաջողվեց գնել այդամը, իսկ թե էլի համարներ լույս տեսել են այդ օրջանում, մենք չգիտենք, սակայն եղած փաստերը խոսում

մերու օրան» սկսեց վերահասարակել Թիֆլիսում (ՀԱԱ, ֆ. 424, ց. 1, գ. 43, էջ 1, սեն նաեւ Սարգսյան Ս., նւվ. աւխ., էջ 146): Խմբագրության հասցեն էր՝ Գոլովիսկայա դող. 41, իսկ հեռախոսի համարը՝ 16-90: Թերթը տպագրվում էր «Էդոիս» տպագրատանը: Այս դատից սկսած մեր կարծիքով սկսվում է թերթի Նոր օրջանի երկրորդ փուլը:

Թերթի գլխավոր խմբագիրն էր Տիգրան Նազարյանը, իսկ դատաստիանառու՝ Արսակ Դարբինյանը: Այս օրջանում աշ է օրյան թերթի գեղեցիկ ձեւակորունը: Մասնավորադես՝ ատենակաբից «Բովանդակություն» վերատառայանը որդես համարի նյութերի վերագրերի ներկայացումը: Դարբերականն ուներ «Խմբագրական», «Գրական երկեր», «Մամուլ», «Ներքին տեսություն», «Արսաին տեսություն», «Շարաթական լուրեր», «Հայտարարություններ», «Այլ և Այլ» կայուն խորագրեր:

հետ այն ունեցավ նաեւ դրական նեանակություն՝ Վաստուրականի հայությանը փրկեց բնաջնջումից և Եւս անգամներ դատեղանեց արեւմտահայ գաղթական գանգվածներին ֆրդական հարձակումներից: դ) «Կովկասում դատասանած մոտ 250 հազար թիրախայ գաղթականների ցատերում արձագանգ դառնալ և դարման փնսել» (սեն Դարբինեան Ա., նւվ.աւխ. էջ 337): Այսիմն՝ ռամկավարները նդատակ ունեին մամուլի միջոցով կովկասահայության լայն գանգվածներին ներգրավել գաղթականության օգնության գործում:

«Վան-Տումի» առաջին համարի առաջնորդողում նւվում էր նաեւ, որ «սառկաիայութեան որդեսկզման որդեսատիսանակութիւնն ընկնում է երիտարբերի վրայ» (սեն 29 նոյեմբերի 1915թ.): Որ «Վան-Տում»-ն իրեւ ծնունդ թիրախայ իրականութեան և հուսատարիմ ատանդատահ Վանում հատարատ

«ՎԱՆ-ՏՈՄ»

«Վան-Տումի» առաջին համարի առաջնորդողում ներկայացվում էին դարբերականի նդատակները: Դրանք էին՝ ա) «Հղեղիվող» հայրենիքի մոխիրների սակից լավոր տատադանի ճիչն ու բողոքը հասցնել աշխարհի հայությանը և նրա բողոքարեկամների ու թեւամիների «մտին ու սրտին»: «Վան-Տումը» դիտի լինի թուրաիայութեան տատադանների հայելին, նրա տանջանների արձագանքը, իսկ նրա մատեւեռման կեւտրունը, նդատակայում էին թերթի հատարակիչները, ընդիմառատես մեր ազգային կյանքը և «մատավորադես սառկաիայ հարցը դիտի լինի» (սեն Դարբինեան Ա., նւվ.աւխ. էջ 336): բ) «Կովկասահայութեան առջեւ դարգել սառկաիայերի ազատարեկութեան գործում ռուսահայ բողոք կուսակցութիւններու և խաւերու ունեցած բացատական դերը (ինչակեաններ, դատեակցականներ, մեակականներ...)» (սեն նույն տեղում): Դարբինյանն ընդգծում է, որ դատաստիանառությունից գերծ էին մնալու «փորաթիւ ընկերվարականները (սոցիալ-դեմոկրատները) և սոցիալ-հեղափոխականները, որոնք սկզբից դեռ էին ռուսահայերու միջատնութեանը թրաիայ Եւսժաման մեջ» (սեն նույն տեղում): Սա, ինչդես իրավամբ նեւ է հայ մամուլի գիտակ իւ. Բարսեղյանը (սեն Հայ դարբերական մամուլի դասնություն 1900-1922, հ. 2, էջ 650), հետեւան էր այն բանի, որ դառնատես ու հուսահասված, որոտ արեւմտահայ ռամկավար գործիչներ, սվալ դատիին դեռիերի թարմ տպավորությունների ազդեցության ներքո երեւմն հիմնավոր, երեւմն էլ անատադուց մեդարաններ էին նրկայացնում ֆաղափական մյուս ուժերի և կուսակցությունների հասցեին: գ) Մատավորադես դարգել ՀՀԴ դատաստիանառությունը «Վամատուրական Եւսժաման՝ թուրաիայութեան գլխում դայթած անատալընթաց աղեշին մեջ» (սեն Դարբինեան Ա., նւվ.աւխ. էջ 337): Նրանք կարծես աշաթող էին անում այն կարեւոր հանգամանքը, որ կամավորական Եւսժամանը մատնակցել էին նաեւ այլ ֆաղափական ուժեր, այդ թվում նաեւ իրենք ռամկավարները, և

ֆ. 4033, ց. 7, գ. 11, թ. 1-2, նաեւ «Մեակ», 13. IV. 1917) և դատեղանում էին օսմանյան ժողովուրդների հետ հայ բնակչության խաղաղ և անարյուն գարգացման գաղափարը: Բնականաբար թերթն էլ էր հանդես գալիս չափավոր դատահանցներով: «Վան-Տումը» կողմնակից էր հատարակության ատիճանակական գարգացմանը, «դեռ գնալով անէն տեսակ ծայրահեղութիւններու, որոնք աշէն կուլան, թե ձախէն՝ միեւնոյնն է» (սեն «Վան-Տում», 15 հունիսի 1913): Թերթի հեղինակները ֆննդատան էին բողոք նրանց, ուլեւեր Արեւմտայն Հայաստանում սոցիալիզմ էին ֆարգում և գնում էին, որ այնտեղ առայժմ այդ գաղափարները ժամանակավրեղ էին և վնասից բացի որեւէ օգուտ չէին կարող բերել: Հատկատես սնեսություն մեջ մերժելով սոցիալիստական տեսությունը՝ նրանք գտնում էին, որ արեւմտահայ իրականության մեջ ֆննդություն կարող են բռնել կատիտալիստական կարգերը:

1913 և հատկատես 1914 թվականների համարներն ուսումնասիրելիս դարգ երեւում է, որ «Վան-Տումը» ամբողջովին գգում էր արեւմտահայության գարկերակը: Թերթը նյութեր էր տպագրում հայության գլխին օրօրի կուսակվող վատնգավոր գարգացումների մասին: Զգոնության և սին ու դատիտ խոսումներին տուր հատու կոչերն ու հորդորները Եւստունակվում էին համարից համար: Դարբերականին այս օրջանում հատուկ էին իրականության նեալ գգագողությունը, երիտարբերի կեղծ խոսումներին չիավատալը և, ատենակարեւոր, հայության գոյությանն սդառնացող վատնգող դիմագրավելու համար ինֆատատատություն գործին դատատատ լինելու գգացողությունը:

են այն մասին, որ ատենայն հավանականությունը այդամն է լույս տեսել: Ընդ ուում, բավական հարուտ բովանդակություն ունի հատկատես 1915 թվականի 30-ին լույս տեսած թիվ 13(105) համարը: «Օրվան դատահանցները», «Ադուուտի սղությունը Վանի մեջ», «Վատուրականը մեծ աղեցից հետ», «Վարմի ամիսը» վերագրերով ծավալուն հատարակումների հեղինակներ Ե. Ռեսունին, Ե. Վարդանյանը, Սուրենը և մյուսները ատանները ցավից սեղմելով, սակայն իրականության գգագողությունը չկորցնելով, փորձում են ժողովրդին հույս ներարկել ադադայի նկատմամբ, ադրելու ու արարելու կորովը չկորցնել նույնիսկ այդ դժվարագույն դայամներում: Առայտ դժվարությունները ներկայացնելով՝ մատնանեւ դրանք հաղթատարելու ուղիները:

1915 թ. առնանը ռամկավարները, Թիֆլիսում ձեռնամուխ են լինում իրենց «Վան-Տում» դատեռնաթերթի հատարակմանը, սակայն նյութական սուղ վիճակը թույլ չի տալիս ամիջատես կազմակերմել հատարակությունը: Դիմում են կուսակցության Ամերիկայի օրջանակին, որտեղից դատատիան են ստանում միայն երկու ամիս անց: Մինչ Ամերիկայից ուղարկված դրամը տեղ կիսաներ, Ռուտովից նյութատես օգնում են ռամկավար Տիգրան Թյությունյանը և տեղի ռամկավարները: 1915 թ. նոյեմբերին ՀՍՌ կուսակցության դատեռնաթերթ «Վան-Տումը», որ դատերազմի դատատառով առմամական դարդարել էր լույս տեսնելուց, իրեւ հատարակական, ֆաղափական, գրական շաբաթաթերթ, «իրեւ իր փախտատական եղբայրակից

կուղ «Վան-Տումը»-ին՝ թիրաիայութեան ձայնը, նրա տատանների հայելին, նրա մատեւեռման կեւտրունը ընդատանադես սառկաիայ հարցը կլինի» (սեն նույն տեղում): Եւստունակելով նույն ոգով, «Օրուան սիտողական դատահանցները» հողվածի հեղինակ Մ. Մինայանը նոււ է, որ այն ճգնատանը, որի միջով անցնում են հայերը, աիավոր է և բախտորոտ: Միատանանակ դրանք «փորձանեաններ են անհատական կան ազգային կեաներու մեջ» (սեն նույն տեղում): Հեղինակն օրվա գլխավոր դատահանջ է համարում գատատությունն ու բարությունը, որդեսզի հմարավոր լինի դատիտալը ցեղատատությունից հատեւել փրկված հայության բեկորներին:

Արեւմտահայ նեանակոր մատավորական Վ. Պաղիկյանն էլ «Դուրս ելեք կախարդական օրջագծից» ծավալուն հողվածու գատատությունն ու բարությունը, որդեսզի հմարավոր լինի դատիտալը ցեղատատությունից հատեւել փրկված հայության բեկորներին:

Արեւմտահայ նեանակոր մատավորական Վ. Պաղիկյանն էլ «Դուրս ելեք կախարդական օրջագծից» ծավալուն հողվածու գատատությունն ու բարությունը, որդեսզի հմարավոր լինի դատիտալը ցեղատատությունից հատեւել փրկված հայության բեկորներին:

Մինչ այդ կամավորական Եւստունը ֆննդատատ ռամկավարները (արդեն տեական ժամանակ արանք հատարվել էին Սահմանադրական ինֆնդակվանումից) հայկական կոտորածներն սկսվելուն գուղընթաց կտուկ փոխեցին իրենց վերաբեր

մունքը եւ որոշեցին սասարել կամավորական շարժմանն ու ձեռնարկեցին գործնական փայլեր: 1915թ. հունիսին ՀՄԴԿ Ամերիկայի նահանգային վարչությունը կովկասահայության կամավորական շարժմանն աջակցելու նպատակով նամակ-երգրաբերականով դիմում է իր ակումբներին: Այստեղ կոչ էր արվում դրամական եւ այլ հնարավոր միջոցներ հանգանակել, ինչպես նաեւ մարտական խմբեր հավաքագրել եւ ուղարկել Երկիր (սեւ «Պայքար», Բոսոն, 23 դեկտեմբեր, 1958):

Ռամկավարների ժողովում նոր հույսեր է արթնացնում Վանի վերագրվումը: Նրանց եւ մեծակամների նախաձեռնությամբ 1915 թ. սեպտեմբերի վերջին Թիֆլիսում սեղի է ունենում խորհրդակցություն, որին մասնակցում են «Մակի» կողմից Հ. Առաքելյանը, որդեգրողներ Ս. Մալխասյանը, Եղիկյանը, Պետական դումայի անդամ Մ. Պապազյանը, ռամկա-

ներ, որբանոցներ, շեշտվում է ամերիկահայության ֆինանսական մեծաքանակ օգնությունը եւ, ընդհանրապես, բոլոր նպատակները մարմնավորելու գործունեությունը: Բավական մասնակցություն էր վանի եւ Երզնկա գյուղերի կյանքը, վերադարձած հայության դրությունը, նրանց կարիքները եւ այլ հարցեր:

«Վան-Տոմը» հաճախ էր անդրադառնում ամերիկյան միսիոներներին եւ շնորհակալությամբ մասնագնում էր նրանց կատարած հիմնական մարտավարիչ աշխատանքները: Հասկալիքներով հարկադրված գործում: Ընդգծվում էր մասնավորապես ամերիկյան նշանավոր դոկտորներ Ռեյնոլդսի, Ուիլյամսի եւ Մեքալի-մի գործունեությունը, նրանց խանդավառությունը հայերի յուրաքանչյուր հաջողության դեպքում, իսկ ժողովրդի օրհասական ռոմանտիկ նրանց սիրայի, հոգասար վերաբերմունքը: «Երբ սառնակայ գաղթական-

ներ, 1916): Պարբերականը գրում է, որ երբեմն արեւմտահայերի ճակատագիրը սնորհներ են կովկասահայ այնպիսի գործիչներ, որոնք չեն իմացել հայոց դաստիարակումը, նույնիսկ հայերեն խոսել, գրել ու կարդալ: Եվ բնական է, որ այդպիսիները չհիշի կարողանալին հասկանալ օրվա դժգոհությունը եւ ընթացումը դասնական հանգամանքները:

Հասկալիքներով հարկադրված գործում, ինչպես մյուս կուսակցությունների, այնպես էլ ռամկավարների եւ մյուսների միջին միջկուսակցական անհանդուրժողականությունը ուժեղանում էր: Կուսակցական դաստիարակությունը միմյանց հասցեյին անհարգալից թիտղոսների դակաս չէր զգացվում: «Վան-Տոմը» ֆնանսատրուքները հիմնականում ուղղված էր ՀՀ Դաւանակցության դեմ: Ընդգծվում էր հանգամանքը, որ ռամկավարները ֆնանսատրուքային թիրախ էին

հանրապետական եւ իրենց աչքերը շարիֆի դեմ կոչվելու փոխարեն եւ «բաւականանում են միայն ֆնանսատրուքով»:

ՀՄԴԿ կուսակցությունը շարունակում էր առաջ մղել համերաշխության եւ համագործակցության խնդիրը: «Վան-Տոմը» հրատարակում է Ա. Չոլպանյանի հայտնի նամակը, որով նա կոչ էր անում բոլոր կուսակցություններին «առժամանակ մոռնալ վեճ ու կռիւ եւ համերաշխութիւն դարձնելու վերաբեր» (սեւ «Վան-Տոմ», 7 փետրվարի, 1916): Ռամկավարները գտնում էին նաեւ, որ բացի կուսակցություններից, իրենց ուժերը ղեկ էր միավորում նաեւ բարեգործական մարմինները: Այս առումով «Վան-Տոմը» գրում էր. «Ունիմ բազմաթիւ գաղթական մարմիններ: Եղբայրական օգնությունը, Բաբուկ կոմիտեները եւ Կանանց, Օրիորդաց եւ այլ բազմաթիւ միություններ, աւելացած դեռ օտար մարմիններ, որոնք բոլորն էլ նոյն նպատակի կը ծառայեն» (սեւ «Վան-Տոմ», 21 փետրվարի, 1916) եւ կոչ էր անում միավորվել եւ համախմբել դրանց աշխատանքը:

«Վան-Տոմը» «Հայկական հարցին շարժ» հետաքրքրական վերլուծականով ՀՄԴԿ-ի հնարանակ Վարդան Պապիկյանը հետադարձ հայացք գցելով Հայկական հարցի անցած ուղու վրա՝ փորձում էր վերափոխման արդիւնքները: Արտահայտելով ռամկավարների սեւակցությունն այդ հարցում, հողկառնաբան միանձանակ չէր դիտարկում եվրոպական դիվանագիտության դերը Հայկական խնդրում. բացառական չէր արդարացնում եւ դասադասում նրա միջամտությունը այդ հարցում, այլ փորձում էր ամեն ինչ շնորհիւր սեղի ու ժամանակի համատեղում: «Կարելի է ֆնանսատրուք օտար դիվանագիտությանը դիմելու հայերի փայլը», հարցնում էր Պապիկյանը, եւ իմն էլ դասադասում, որ այդ օրերին կարելի էր, բայց այն ժամանակ (մինչ եղեռնը-Ս.Ս.) չէր կարող հայ ժողովուրդը ունենալ ավելի ֆալսական իմաստություն եւ գուշակել հեռավոր աղաքան. «չէ՞ որ ժողովուրդներն էլ ունենին իրենց անփորձութեան ժողովուրդները, որոնց մէջ նրանց գործած արարները կարելի չէ չափել յեսագայ սարիների չափով» (սեւ «Վան-Տոմ», 24 հունվարի, 1916), - գրում էր հեղինակը: Հողկառնաբանը ցույց էր ցույց տալիս նաեւ, որ հետագա սարիներին հայերն արդեն համոզվեցին, որ Եվրոպան չէր փրկելու իրենց, բայց ընդգծում էր նաեւ, որ «նրա (Եվրոպայի-Ս. Ս.) սարսափն էր միայն, որ արգելում էր թուրքին մահացու վերջին հարուածը հասցնելու հայ ժողովրդի գլխին» (սեւ նույն տեղում):

Պապիկյանը չէր մեղադրում Պողոս Նուբարին եվրոպական երկրներին բարեմորգունների համար դիմելու համար, գտնելով, որ «այն չէր կարող վնասակար հետեւանք ունենալ եւ կարող էր նոյնիսկ որոշ օգուտ բերել, եթէ չլիներ դաստիարակը»: Սակայն հեղինակի այն հոռետեսական հարցին, թէ «որ համաճարեղ կարող էր գուշակել, թէ իսպախական ու բալկանեան դաստիարակներից յետո հաջորդ սարին լիարժեք ընդհատում էր նաեւ նրանց, ովքեր ազգային խնդիրներում որդեգրում էին չեզոք դիրքորոշում: Այդպիսիները «արժանի են խորին արհամարհանքի»,

Պարբերականը

վարներից՝ Ա. Եկարյանը, Հ. Գուրմուջյանը, որդեգրող Սիմոնյանը, Հ. Կապուկյանը, Ռ. Հովնաթյանը եւ ուրիշներ: Այստեղ որոշվում է կազմել վերագրված Վանի վարչական եւ դաստիարակական հասուն մարմին, որի հսկողությամբ լիարժեք ենթարկվելին նաեւ արեւմտահայ մյուս ազատագրված շարժումները: Այն ստանում է «Հայաստանի Վերածինաց յանձնաժողով» անունը (այսուհետեւ՝ ՀՎՀ) (սեւ «Պայքար», Բոսոն, 23 դեկտեմբերի, 1958թ., նաեւ Դարբինեան Ա., նով. աշխ., էջ 340): Տեղեկացնելով այդ մասին «Վան-Տոմը» գրում էր, որ ստեղծված հանձնաժողովի նպատակն է «աջակցել թիրախայ մասնակցություններին՝ հայրենիքի վերածինությունը սուրբ գործին» (սեւ «Վան-Տոմ», 29 նոյեմբերի, 1915թ.):

ՀՄԴԿ դեկավարներն այդ օրերին ակտիվ շարժումներ մեծ էին կովկասահայության շարժեր շարժանակների եւ գործիչների հետ, որի գլխավոր նպատակն էր «թրահայ փախսականություն համար օգնութեան միջոցներ փնտրելը» (Դարբինեան Ա., նով. աշխ., էջ 340): «Մեր անելիքը եւ աղաքան» վերլուծական առաջնորդողում «Վան-Տոմը» գրում էր, որ ստեղծված ժամանակներում հայության բոլոր խավերը ղեկ էր անող աշխատանքով ստիպեցնել վերաբեր: «Աշխատանք» ասելով հողկառնաբանը դասակարգում էր այնպիսի գործողություններ, ինչպիսիք էին օրինակ՝ օժանդակել գյուղացիությանը ճեշտություն վերականգնման գործում, բացել դպրոցներ եւ մասաղ սերնդին դաստիարակել հայրենասիրության ոգով, զարգացնել մամուլն ու գրականությունը, արժարծել հոգեւոր հայրենիքի, այսինքն՝ հայ ժողովրդականության գաղափարը, - ահա մեր անելիքն ու աղաքան, - եզրափակում է հեղինակը (սեւ «Վան-Տոմ», 6 դեկտեմբերի, 1915 թ.):

Թերթը մշտապես իր էջերում բարձրացնում էր նաեւ գաղթականների վիճակի հարցը Արեւելյան Հայաստանում, Ռուսաստանի շարժեր վայրերում եւ ցույց տալիս, որ կատարվում են որոշակի փայլեր. բացվում են դպրոց-

նությունը Կովկաս թափուցեալ, Ամերիկայի մարդասերները չնոռացան զայն իր թուրառութեան մէջ, - գրում է «Վան-Տոմը», - իսկոյն հանգանակեցին խոշոր գումարներ եւ յատկապէս դաստիարակութեան մը յանձնելով Կովկաս խրկեցին» (սեւ «Վան-Տոմ», 12 հունիսի, 1916թ.): Իսկ երբ սկսվեց գաղթականների վերադարձը հայրենիք, վերոհիշյալ միսիոներները անմիջապէս «Պարսկաստանէն եզներ զնելով երկիրը մտնուցին եւ սկսան բաժնել գյուղացիութեան, կաղելու համար հայ ազգի արմատը իր կենսասու հողի հետ (սեւ նույն տեղում): Ի դեպ նկատեմք, որ միսիոներների գերիմոգիրը բոլորովին այլ էր եւ այն դուրս է մեր հետաքրքրության շարժանակներից: Բայց ու նրան հայանդաս զգալի փայլեր արեցին, անվիճելի է եւ միանգամայն արժանի դրվասանքի:

1915 թ. սեպտեմբերին Թիֆլիսում գումարվում է միջկուսակցական խորհրդաժողով (մինչ այդ այդպիսի միջկուսակցական ժողով գումարվել էր 1915 թ. մայիսի 20-ին Ալեքսանդրիայում, Եգիպտոս), որտեղ մասնավորապէս հնչակյանների հետ չի հաջողվում գաղթականության հարցում համաձայնության գալ: Սակայն ռամկավարները երբեք համագործակցություն հույսը չէին կորցնում: Ավելին, անդրադառնալով հիմնախնդրին, «Վան-Տոմը» գրում էր, որ թուրահայ գաղթականներն իրավունք ունեն Կովկասահայ դաստիարակներից ակնկալել, որ վերջիններս իրենց հարցը դաստիարակելու կարողություններն Ռուսաստանի Պետական դումայում: Դա մասնավորապէս վերաբերում էր Մ. Պապազյանին, որի հետ ռամկավար գործիչների մեծ մասը մոտ հարաբերությունների մէջ էր:

«Վան-Տոմը» երբ սկսեց հրատարակվել Թիֆլիսում, այլ հիմնախնդիրների շարժում կարեւոր համարեց բողոքել այնպիսի խնամակալության դեմ, որը ռուսահայ մասնակցականության մեծ մասը դարձրեց ի վեր շարժել էր արեւմտահայերի վրա, յայտնելով իր ձեռքում նրանց ազատագրական շարժման ղեկավարության մեծասիրությունը (սեւ «Վան-Տոմ», 4 սեպտեմ-

բար դասախանել, որ հենց Օսմանյան սահմանադրության շրջանում, հակադրութեւ Աղանայի կոստանդից հետ արեւմտահայ հասարակության մեջ արմատավորվում էր այն մտայնությունը, որ հետագա աղետներից փրկվելու համար նախ անհրաժեշտ էր զարկ տալ իմաստաստականությանը եւ աղաքանիքի սեփական ուժերին: Հենց ռամկավարների շրջանում (հակադրութեւ Վատրականցի-Ս.Ս.) միայն զգալի թվով գործիչներ արդեն հանգել էին այդ մտքին եւ ձեռնամուխ եղել իմաստաստականության գործին: Շարունակելով թեման, հեղինակը ցավով էր նշում, որ դիվանագիտական գործունեությամբ սարվելով եւ «կառավարություններին ռոմանտիկ առաջելութիւններ վերագրելով», մենք մոռացանք «ուժերի իրական յարաբերութիւնը» եւ փոխանակ ողջամիտ հակադրական աղաքանիքի եւ վստահավոր արկածախնդրությունների մեջ չմտնելու, սուրբ սկզբին զգացմունքներին, կազմակերպեցին կամավորական խմբեր եւ փորձեցին աղաքանություն բարձրացնել:

Ամփոփելով՝ Պապիկյանը եզրակացնում էր. ա) Արեւելյան Հայաստանում աղաքանական շարժումներ հայերի կողմից անցնելու գոյություն չեն ունեցել. դա թուրական կողմի, նրա դիվանագիտության ստեղծածն էր, հայերը ջանացել են դիմել միայն իմաստաստականության թուրական հալածանքների ու հարստահարումների դեմ, բ) իսկ ինչ վերաբերում էր կամավորական շարժմանն ու հայկական կոստանդիքին, աղաքան հեղինակը իրավացիորեն գտնում էր, որ «մեր դասերն էր խուսափել թեմանում որեւէ առիթ ներկայանալուց եւ գործել ծայրայեղ աշարժութեամբ, բայց այդպէս չստացուեց: Աղմուկով, ցոյցով, սահմանից այն կողմի վիճակը հաշուի չառնելով, լայն խորհրդակցութեան չենթարկած գործ ձեռնարկուեց եւ յանգեցրեց կատարած իրողութեանը» (սեւ նույն տեղում): Սիւննույն ժամանակ հեղինակը շեշտում էր, որ կոստանդիքի սեղի էին ունենալու նաեւ անկախ վերահիշյալ հանգամանքներից, դարձապէս «մեր դասերն էր առաւել զգոս լինել, որը չեղաւ»: Այստեղ ղեկ էր նկատել, որ ռամկավարներն իրենց ֆնանսատրուքային մեջ մոռանում էին, որ հայության ճակատագիրը ոչ թէ հայերն ու նրանց կուսակցություններն էին սնորհում, այլ մեծ տրուքներն էին իրենց ֆաղափաւրական հարցերը: Վերջում Պապիկյանը, որդեգրել հետագա գործունեության ձեւ, առաջարկում էր արեւմտահայերին ու արեւելահայերին գործել շարժեր ուղղություններով, այսինքն, «Երկրի» գործերի մեջ առաջնությունը թողնել արեւմտահայերին, իսկ Կովկասում՝ արեւելահայերին. «Տեղացին անելի լավ կիմանար տեղանքը»: Եվ սա ամբողջ ՀՄԴԿ կուսակցության սեւակցեմ էր այդ շրջանում:

Նշենք, որ նկատելի ունենալով հայ ազգային շարժման հանդեպ Ռուսական կայսրության թեմանակալ ֆաղաքանականությունը՝ «Վան-Տոմը» ազատագրական հույսեր չի կաղել Արեւելյան Հայաստանի ոռուսա-

Ազգայնականություն

Թիվ 30(390)
16-17 ՕԳՈՍՏՈՍ
2018

Նաիր ՅԱԼ

Լեզվի ղեկավար Գյուրջի-Նյանը հեղափոխությունից հետո, ավելի սույզ՝ հունիսի 11-ին, դարձել է Կրթության եւ գիտության նախարարության լեզվի կոմիտեի: Այն, որ «ղեկավար» բառն այս կառույցի անվան միջոց հանվել է, մի ցարք լեզվաբաններ, նաեւ սեսչության նախկին ղեկավար **Լավրենտի Սիրզյանը** համարում են կարգավիճակի անկում, փառաբանությունների կրճատում: Լեզվի կոմիտեի նորանախարար Գյուրջի-Նյանը, սակայն, նույն կարծիքին չէ. կառույցը ղեկավարում է կրթության եւ գիտության նախարարությանը, ուրեմն արդեն իսկ ղեկավար կարգավիճակ ունի: Նախկինում լեզվի սեսչությունը ոչ հայաստան ցուցանակների համար իրավունք ուներ սնտեպարող սուբյեկտներին 250 հազար դրամ տրամադրել: Դեռ 2008 թվականից դասական գործերի մի ամբողջ ցուցակ կա, որ կես ճանապարհին է մնացել: Օտարագիր ցուցանակների տեղերը նախընտրում են 250 հազար դրամ տրամադրված, քան մի քանի հարյուր հազար դրամով հայաստան նոր ցուցանակ տեղադրել եւ կորցնել իրենց «կեղծ արեւոյայան կարգավիճակը»: Լեզվի սեսչության աշխատակիցների սուզայցերն ու հարուցած դասական գործերը վկայում են, որ օրենքի այս կետի կիրառումն անարդյունավետ ու ձեւական է: Բայց որ օրենքը ղախանում է ոչ հայաստան ցուցանակի համար տրամադրել, փաստ է, ու եթե մի սնտեպարող տրամադրվել է, մյուսը՝ ոչ, արդեն իսկ անարդար է:

Օրենքն այսուհետեւ էլ կկիրառվի, բայց ոչ լեզվի կոմիտեի կողմից: Կառույցի աշխատակիցները Երևանի կենտրոնական փողոցներում օրջել ու լուսանկարել են բոլոր ցուցանակները. ղախվել է ցուցանակները: Գյուրջի-Նյանը ասում է՝ Օրենքի խախտման դեմքերն այնքան էլ ցած չեն. խախտողները մեծ է տրամադրվել: Ինչպես նախ, լեզվի կոմիտեի տրամադրի ենթակա փաստեր ունի, բայց տրամադրելու գործառույթներ այլեւս չունի: Առայժմ հայտնի չէ, թե որ կառույցին է վերադասվելու այդ իրավասությունը:

Ինչպես լեզվի ֆաղափարության մի ցարք հարցեր, այս խնդիրը եւս ֆնանկումների փոխում է: Զննարկումների փոխում է նաեւ ղեկավար լեզվական ֆաղափարության հայեցակարգի մեկնումը: Լեզվի մասին օրենքն ընդունվել է 1993 թվականին. այն ժամանակ այլ իրավիճակ էր: Որքան էլ որ անկախություն էին ձեռք բերել, ղեկավար համակարգում, մեկտրակա-

ների, արվեստագետների օրջանում հաղորդակցման լեզուն հիմնականում ռուսերենն էր: Սովետական օրջանում հայերենի ստորադասումը ռուսերենին սովորական եւ ընդունված երեւոյթ էր. 1993-ին ընդունված Լեզվի մասին օրենքում առանցքային փոփոխությունը ռուսերենի գերակայությունն օրենսդրորեն սահմանափակել էր. Գյուրջի-Նյանը հայտարարում է ղեկավար Գյուրջի-Նյանը:

25 տարի է անցել: Լեզվի մասին օրենքը մեկնում, նորաց-

րյունավետ է: Եթե որդեգրվելու է նախորդ աշխատանքը, ուրեմն սկզբում մեր ախրը կկանչի, թե՛ հարեւանինը՝ մեկ է:

Կոմիտեի նախագահ Գյուրջի-Նյանը հստակ անելիքներ, ֆայլեր չի նշում, բայց հավաստիացնում է, որ տրամադրյալին ֆաղափարությունից անցում է կատարվելու կանխարգելիչ, ֆարոգչական-հորդորական ֆաղափարության: Իսկ լեզվական ղեկավար ֆաղափարության բարեփոխման ծրագրի մեկնումն ու իրա-

րենց ենթակամերին ստիղում են, որ իրենց «ցեսչություն ձեւ» ասեն՝ ի նախ մեծարանքի: Պաշտոնյաների կարծիքով՝ «Ցեսչությունն» առանց «ձեւ»-ի ձիւտ սարքերակ է, բայց մի տեսակ արհամարհական է:

Լեզվի ղեկավար ֆաղափարության հիմքում ուղղախոսությունը, գրագետ խոսքը ղախվելու, օտարախոսությունից խոսափելը, հայոց լեզուն տրամադրվել է: Գյուրջի-Նյանը աշխարհում հայերենը ցած ֆիչ է կիրառվում. անգամ

մի՞, ակնակարգի, հարթա-ուրթ բառերի նախախոսությունը, որովհետեւ արդեն 3-րդ դասարանից դաստաստվում են ընդունելության ֆնությունների ցեսչարաններն անվերջ լրացնելու արհեստին: Լեզվի կոմիտեի կրթության եւ գիտության նախարարության ենթակայության տակ է, բայց իրավունք չունի խառնվելու ֆնական թեսթերի դաստաստմանը: Նաեւ փաստարկված դիտողություններ անելու իրավունք չունի, երբ ակնհայտ է հայոց լեզվի «Ցեսչարան» կոչված ձեւարկների հակագիտելիքային ու հակալեզվական մակարդակը: Եթե երեխան դրոցական սարիքից խճճվում է հայոց լեզվի ֆերականական կանոնների հորձանուտում՝ չունենալով բանավոր զարգացած խոսք, բառադասար, ինչպես սիրի իր մայրենի լեզուն: Երբ երեխային սեփական կարծիքը, դասկերացումներն արհայտելու փոխարեն 2-րդ դասարանից դաստաստվում են ձիւտ գրել **փաստան, բարձրաբեր, երկնեւան, դաստաստակ** բառերը, նրան հնարավոր է գրավել հայոց լեզվի գեղեցկությամբ: Ընդունելության ֆնությունների արդյունքներն արդեն որեւոր տարին ցույց են տալիս, որ դիտողների անգլերենի իմացությունը գերազանցում է հայոց լեզվի գիտելիքներին, որովհետեւ ժամանակակից թեսթային համակարգով գիտելիք սուզվելու բացառվում է: Այս երեւոյթի դեմ բողոքում են բոլորը՝ ուսուցիչ ու դասատու, դիտող ու աշակերտ, բայց՝ աղաքային: Դրոցական ուսուցման ներկա համակարգի արդյունքում հայոց լեզվի թերի իմացությամբ 37 ֆաղափարց հնարավոր է գրագետ խոսք ակնակալել: Փորձեք աշխատանքի ընդունվելիս նշել, որ գերազանց տրադիտում եք հայերենին. կես գրոցի արժեք չի ունենա ձեւ բարձրակարգ հայերենը: Փոխարենը խախտվում է օտար լեզուների իմացությունը, եթե անգամ մթերային խանութի վաճառող կամ լավաք թխող եք ուզում աշխատել, երբ ձեւ գործատուն ոչ մի բառ չգիտի այդ լեզվից:

Լեզվի կոմիտեն ու մեր հայերենը

ման կարիք ունի. ժամանակներն ու մարտահրավերները փոխվել են: Ռուսերենի գերակայությունը վնասագործելը վաղուց ակնույլ չէ: Դրա փոխարեն ունենալ հայերենի ղախողանման ու տրամադման, ձիւտ կիրառման, ուղղախոսական, տրամադմանական, արեւմտահայերենի ղախողանման, հայոց լեզուն SS ոլորտում կիրառելի դարձնելու բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք մեծ է դառնում ղեկավար ֆաղափարության հայեցակարգ: Լեզվի կոմիտեն իրենց այս գործառույթներն իրականացնող կառույց մեծ է դառնա՝ համագործակցելով ղեկավար ու հասարակական բազմաթիվ հարթակների հետ: Դրոց, բուհ, Ակադեմիա, ԶԼՄ-ներ, տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, հասարակություն, սոցցանցեր ու էլի մի ցարք օղակներ մեծ է օղակաղված աշխատանք իրա հետ, որդեսգի մի օր նորից չկանգնեն մույն փաստի առաջ՝ ինչպես այն ժամանակ լեզվի սեսչությունը, հիմա էլ լեզվի կոմիտեն օտարված է, նրա աշխատանքը չի երեւում կամ ինքնանաղափար ու անար-

կանացումն՝ աղաքային: Օտարախոսության դեմ ղախարելու ճանապարհը լեզվաֆարոցչությունն է համացանցում ու ԶԼՄ-ներում: Նախապէս կա լեզվական հեռուստանախագիծ իրականացնել: «Լեզվի կոմիտե» ֆեյսբուքային էջում լեզվական տրամադման սխալները ներկայացնելով՝ բացատրում են ձիւտ սարքերակները. սա եւս հանրության հետ կաղ ղախողանելու եւ լեզվական սխալները կանխարգելելու ղարգ միջոց է, որն, ի դեղ, աշխատող սարքերակ է: Էջն օրական մի քանի հազար այցելու ունի: Ամբիոնային, խրատական, տրամադման դիրքորոշումով աշխատանք, անկասկած, անհաջողության կմասնակի. նախաղեղը լեզվի սեսչության նախորդ երկու տասնամյակների կենսագրությունն է: Իրականում լեզվի սեսչություն, թե կոմիտե, ղեկական, թե ոչ ղեկական, էական դեր չեն կարող ունենալ, եթե անգամ ոչ միայն օտարագիր ցուցանակների, այլեւ «ցեսչություն ձեւ»-ի համար 1 միլիոն դրամ տրամադրվում: Ի դեղ, իրական անեկրոց. դաշտայաններն ի-

մեր երկրի սահմաններում հաղորդագրությունները լաշինատ են: Սենք ինքներս մեր լեզուն բավականաչափ չենք հարում ու սիրում. ժարգներ, փողոցային լեզուն, ժողովրդախոսակցական սարքեր ներխուժել են ԶԼՄ-ներ, հեռուստատեղեր. սոցցանցերի հաղորդակցության լեզուն հիմնականում լաշինատառ հայերենն է՝ խոսակցական ցցուն դրսեւորումներով: Գյուրջի-Նյանը գերազանց իմացությունը սեփական երկրում չի խախտվում անգամ մասնագիտական դաշտում, օրինակ՝ լրագրության մեջ: Գյուրջի-Նյանը վերաբերյալ գիտելիքներ կարող են ունենալ միայն հայոց լեզվի ուսուցիչներն ու դասախոսները, այն էլ՝ ըստ դիտողի հավաստիության:

Իրականում մեր երեխաները իրենց դրոցից են տուն բերում «ցեսչություն ձեւ»-ը, «բարձրունք»-ը, «ի խորոս սրտ»-ն, «ինքսինքս»-ը, «ինչքան»-ը, «այսինքս»-ը, «համբար»-ը, «հույր»-ը եւ այլն: Բայց փոխարենը դրոցից տրամադման դաստաստման ղախանցում են հոմանիւտ-հակահոմանիւտ բառարանից դուրս գրել **կաղայն** բառի առնվազն 10 հոմանիւտ, իմանալ **աղուգա, ա-**

«Նռան գույնը» ֆիլմի չօգտագործված ժապավենները նոր ֆիլմ կրառնան

Ըստ Գյուրջի-Նյանի ակնկէնսրոնի սնտեք **Շուշանիկ Սիր-գախանյանի** բրիտանացի դրոցային Դեմիել Բրոքի ու Գյուրջի-Նյանի աղաքային կինոկենտրոնի նախաձեռնությամբ մեկնվել է մի ծրագիր, ըստ որի մինչեւ 2024 թվականը կվերականգնվի ու կհանրայնացվի հայկական կինոյի ողջ ժառանգությունը: Նախատեսվում է վավերագրական ֆիլմ նկարել Փարաջանովի «Նռան գույնը» ֆիլմից դուրս մնացած կարգերով: 103 տուր ժապավեն կա, որը չի օգտագործվել ֆիլմում, յուրաքանչյուր ժապավեն՝ 10 րոց տեղադրությամբ: Գյուրջի-Նյանը կարվեն նաեւ «Նռան գույնի» այն հերոսների հետ, ովքեր այժմ ողջ են: Բրոքը սեղաններին Գյուրջի-Նյանի կաղաքային ծրագիր կազմելու ֆիլմի նկարահանման վերաբերյալ:

Մ. Խ.

ՆԱՄԱԿ ԱՐՄԷՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻՆ

Արծվի Բախչինյանի տոհմի գիրքը

Սիրելի Արմեն

Տարին անցաւ եւ սակայն չամբողջացուցիր կիսաս մնացած նամակդ: Մեր անէն տեսակցութեան խոսակցար վերջացնել այդ նամակը եւ սկսիլ նորին: «Հէյ-վախ, այնքան կուսակուած նորութիւններ կան», կըսէիր:

Օր մը երբ քեզ յիշեցուցի Այնթափի յուսածանայններուն դարազան թէ ցարդ հրասարակուած էին 3 հասակաւոր հասուներ եւ առաւել հասուրիկ մը դուն ալ իբրեւ հարազատ այնթափի յիշեցուցիր, թէ հրասարակուած 3 հասուր նամակ ունէիր առաւել հայասառ մանուկի մէջ հրասարակուած եւ կէս հասուր կազմող մօտ 50 նամակ եւ սակայն հազարաւոր գրութիւն մանակներ: Ունէիր իւրայատուկ երգիծաճաճ որ կ'արտացոլար խօսակցութիւններու եւ նամակներու մէջ:

Չգրուեցան այդ նամակները եւ յիշի չգրուին ալ: Ոչ մէկը յիշի կարեւորացնող նման փառքեանք անխախտ ուղղամտութեամբ եւ անաչառութեամբ իրականութիւնները բացայայտող նամակներ գրել:

Աստուծոյ արդիւնաբերող զգացումով՝ եկեղեցասէր հաւատարմութեամբ՝ ՀԲԸՄ-ԳԵԸԻ անդամ երիտասարդ սարիքը եւ աղա երկարամեայ ղեկավար ապրումով՝ հայ գիրի ու գրականութեան սիրահար եւ գործնադարձաբար ալ՝ հայ դպրոցին ուսուցիչին ու ուսանողին թիկունքն էիր: Հոգովոր գիրի ու մանուկի անօրինակ սիրահարութիւնդ եր: Ժամերով եւ անյազօրէն կը ընթերցէիր եւ ընթերցողներու ալ բաժին կը հանէիր իր քանարկութեամբ թէ փարիզահայ եւ թէ երեւանեան թերթերէ կասարած արտատրուներդ:

Սիրեցիր հայ եկեղեցին հայ դպրոցը հայ խմբագրատունը հայ մշակութային կեդրոնները: Ունէիր բազմաթիւ անուանի ու վասակաւոր գրող մշակութային դաստիարակ իրաւ բարեկամներ ինչպէս նաեւ (բու բառերով) ռիտերի բարեկամներ: Գիտէիր իրաւ բարեկամութեան արժէքն ու արժեքափէրը եւ նաեւ անկեղծ յարաբերութիւններու վերաբերմունքներու տարողութիւնը: Եւ յաճախ ալ ժողովով մը կ'ուսուցանայիր քեզ յատուկ մօտ ալջրմէյըն արտայայտութիւնը:

Աշխարհը փոխուեցաւ եւ կը փոխուի Երջադասող փոխուեցաւ բարեկամներդ փոխուեցան եւ սակայն դուն չփոխուեցար: Մերժեցիր փոխուիլ: Մնացիր նոյն դարձ հարազատ սկզբունքներուն հաւատարիմ իմ մտածող անձնաւորութիւնը:

Ճակատի տրտմանը առատօրէն բաժին հանեցիր բու ընկալած սկզբունքներու ուղղութեամբ: Անեղ սկզբունքով կը հաւատարիմ մարդկերեսումի գաղափարին: Տարիներով յաւելեալ անսակաւ յասկացուցի հայերէն լեզու եւ հայոց թատերութիւն դասաւանդող ուսուցիչներու: Թուական կարողեցիր համալսարանական անհամար ուսանողներու: Գրական հրատարակութիւններու մատենաար մը հաստատեցիր բու եւ սիրելի սիկնոզը անուանով: Այսօր այդ մատենաարէն հրատարակուած են արժէքաւոր 60 հատորներ: Անմիջական օգնութիւնդ չզլացար բազմաթիւ յայտնի եւ

**Չախից աջ՝
նստած՝ Թորոս Թորանյան,
Ռոպեր Հաստէնյան,
Կանգնած՝ Կարո Արախանյան
եւ Արմեն Հարութիւնյան:**

Արմեն Հարութիւնյան Մեկեւնասն ու հրատարակագիրը

Շուրջ 3 Եարաթ առաջ, երբ «Ազգ»ը գտնուում էր արձակուրդում, Բեյրութում իր մահկանացուն կնքեց շուրջ 60 անուն գրերի մեկեւնաս, լիբանանահայ սարբեր տարբերակներում նամակագրական (էմիսիոն) ժանրի հարյուրավոր հոդվածների (լույս է տեսել նաեւ առանձին գրքով) հեղինակ, ազգային, եկեղեցական եւ ուսանողական մարզերում բազմաթիւ ու բազմազան բարերարութիւններով հայտնի, աստուածով զործարար, սակայն անմնացող գրատեր ու մշակութասէր գործիչ Արմեն Հարութիւնյանը: Ծագումով այնթափցի՝ գործնադարձ ու ճշմարտասէր անձ էր նա, շիտակ ու համարձակ մարդ՝ որ իր շիտակությամբ անհամբարտարութեամբ եր թատառում ոմանց, որի համար էլ թերթերը հաճախ անհիշողովալ էին դառնում նրա հոդվածների առաջ, ինչով բացասվում է նրա գրութիւնների թափառումը թերթից թերթ: Տիկնոջ՝ Միմիի հետ երեւան կասարած բազմակի այցելութիւններին գերադասում էր բնակվել մեր խմբագրատան դիմաց գտնվող հյուրանոցում՝ երեկոյան գրուցներ ունենալու համար խմբագրակազմի հետ: Նա միշտ ունէր Այնթափի հայրենակցական միութեան ջանքերով Սուր Այնթափում հիմնված ժամկայակի գործարանի, որի սեփականատիրութեամբ համար այժմ թե՛ ժայփար է մղվում սարբեր «Արմենակամատեր» միջու, միմիջեռ դրա բուն սերը լռութեամբ է մասնավել...:

Սիրված ու հարգված մեկեւնասի մահվան առիթով, դարձյալ Բեյրութից, մեկ այլ գրատեր՝ գրականագետ եւ հրատարակիչ Կարո Արախանյանը մեզ է ուղարկել մահագրական հետեւյալ հուզիչ նամակը, որը հրատարակում ենք կցելով մեր խմբագրութեամբ ցակակցութիւնները հանգուցյալի տիկնոջը եւ բոլոր մյուս հարազատներին:

Այնպիս կարիւրներու: Եւ այս բոլորը կասարեցիր հակառակ ունեցած յուսախաբարութիւններուդ թատարականասու անձերու անսարբերութեան ի տես:

Չէիր կրնար հանդուրժել սրբութիւնները սրբադողներուն: Չէիր կրնար ընդունիլ հայ դպրոց փակողներու ուրուսները, որքան որ ալ արդարանալի թատառներ տուէին չէիր կրնար ընդունիլ հայ լեզուի ուսուցիչներու թիկն ուսուցումը չէիր կրնար ընդունիլ հայ եկեղեցոյ մէջ կամ շուրջ ստեղծուած տաղանքը չէիր կրնար ընդունիլ արեւմտահայերէնի արդաւորումը եւ չէիր ընդունիր հայ տղագիր մանուկի անեւագումը:

Հիմա կ'երթաս հոն ուրկէ եթէ նոյնիսկ գրելու կարելիութիւնը ունենաս նամակներդ յիշի չհասնի մեզ: Եւ միով բանի մեր անբարունակ կացութիւնը յիշի Եարոնակովի մեր տաղանքները աւելի եւս յիշի սրին: Զու բացակայութիւնդ անխուսափելիօրէն յիշի զգացովի:

Ափսոս «Պէրութէն նամակներ»ը դարձեցան. դարձեցան նաեւ ազնի ու մարու խիղճ ունեցող սիրտն տրփիւնը:

Յիտասակոյ ու ժողովրդ վառ յիշի մնայ մեր բոլորին յիշողութեան մէջ:

Շատ յիշի կարօտմանք քեզի:
**Կարօ ԱՐԱԽԱՆՅԱՆ,
Պէրութ**

նաջին՝ «Հայ բայլես եւ բեմական դար» բաժինը ընդգրկում է հեղինակի սարբեր սարիներին վարած գրուցները հայ դարարվեստի սարբեր սերունդների ներկայացուցիչների հետ: Երկրորդ՝ «Մերում դրտում» բաժնում ընթերցողը ծանոթանում է Հայաստանից դուրս ապրող եւ գործող հայ դարարվեստի ներկայացուցիչների կյանքին ու գործունեութեանը: Երրորդ՝ «Ափսոսահայեր» բաժնում ընդգրկում է արտերկրում ծնված եւ գործող դարարվեստի հայ գործիչների հետ վարած հարցազրուցները (մեկ հոգի՝ ԽՍՀՄ-ից): Վերջին՝ չորրորդ՝ «Օտարագիներ եւ մենք» բաժնում մանրամասն նկարագրվում են չորս այլազգի գործիչներ, որոնք առնչութիւններ ունեն հայ դարարվեստի եւ Հայաստանի հետ:

Գրում ներկայացված է հայ դարարվեստի անցած ու ներկա ուղին: Համարված են անցած ու ներկա սերունդները: Սույնով հեղինակը իր հարգանքի տուրք մատուցելով հայ դարարվեստին ու նրա տարիսավորներին, տալիս է նաեւ արդեն վաղուց ծեծված հարցի թատարականը՝ «Աղագա ունի՞ հայ դարարվեստը»: Արծվի Բախչինյանը հսակ ու աներկար թատարականում է՝ այո՛, այո՛, այո՛:

Կոնսանսին Օրբեյանը՝ «Իզվեստիային». «Հայկական ձայները միշտ էլ գնահատվել են»

Մտկվալուն հրատարակվող հայկական «Hoeв Kовчег» քերթի խոխանցմամբ, աշխարհահռչակ դիրիժոր Կոնսանսին Օրբեյանը «Իզվեստիա» քերթին սված հարցազրույցում դասնել է իր՝ որդես Հայասանի Ալ.Սոյենդիարյանի անվ.ազգային ակադեմիական օդերայի եւ բալետի թատրոնի գեղարվեստական ղեկավարի եւ սնօրենի աշխատանքի մասին:

«Լինել գեղարվեստական ղեկավար նշանակում է ներգրավվել աշխատանքային գործընթացի մեջ ամենացորդ կերպով: Եթե դու լծվել ես այս աշխատանքին, դեմք է դա անես, կամ ընդհանրապես չսկսես: Մեկ տարի որդես գեղարվեստական ղեկավար աշխատելուց հետո ինձ խնդրեցին դառնալ նաեւ սնօրեն: Այնուհետ որ թատրոնում իմ ներկայությունը հաստատեալական բնույթ չի կրում», - ասել է նա ի դասասխան այն հարցին, թե արդյո՞ք իսկապես լիովին ներգրավված է կոլեկտիվի կյանքի մեջ, թե՞ դարձապես հրավիրյալ աստղի դեր է խաղում:

«Հաջորդ վեց ամսում թատրոնում կլինեն հինգ օրերի երաներ: Համեմատության համար՝ նախորդ 18 տարիների ընթացքում ռեդերտուարը համալրվեց միայն ութ օդերաներով: Բացի այդ, մենք ակտիվ հյուրախաղային գործունեություն ենք սկսել:

Արան խաչատրյանի «Գայանե» բալետը 60 տարի անց ցուցադրվեց Մեծ Թատրոնի բեմում: Պատրաստվում են մեկնել Դուբայի օդերա, որտեղ ցույց կսանք Բիզեի «Կարմեն» եւ Մոցարտի «Կախարդա-

կան սրինգ» օդերաները՝ նոր բեմադրությամբ: Այնուհետեւ Քուլեյթ՝ նոր օդերային թատրոնի բացմանը:

Հայկական ձայները միշտ էլ գնահատվել են: Կարող ենք հիշել Ջառա Դոլունյանի, Գոհար Գաստարյանի եւ, իհարկե, Պավել Լիսիցյանին: Հիմա մեր երգիչները՝ Լիդիա Ավետիսյանը, Հովհաննես Այվազյանը, Գեորգ Հակոբյանը, Կարինե Բաբաջանյանը եւ մյուսները ցանկալի հյուրեր են աշխարհի լավագույն օդերային բեմադրանքներում», - ասել է նա:

Կոնսանսին Օրբեյանը նաեւ նշել է. «Թատրոնը ստիպեց լուրջ բան փոխել: Բայց ո՞չ միայն թատրոնը մտքեց լուրջ փոփոխություններ իմ կյանքի մեջ: Դիմիտրի խվոնոսովսկու հեռանալը, որի

հետ կապված է իմ գործունեության մեծ մասը, մի հարված դարձավ ինձ համար: Մենք 18 տարի միասին աշխատեցինք: Եվ վերջին անգամ հանդես եկանք համատեղ համերգով Դիմիտրի հայրենիքում՝ 2017 թվականի հունիսի 2-ին Կրասնոյարսկում: Իսկ նույն օրի 22-ին նա արդեն չկար...

Այս հանճարի կողմին կանգնելը, աշխատելը, հաղորդակցվելը, սկսվառական ձայնագրելը ինձ համար եղել է սուկայական երջանկություն: Սա անդառնալի կորուստ է: Ես այլեւս երբեք չեմ գտնի երկրորդ նման ընկեր եւ գործընկեր...»:

Նշենք, որ Կոնսանսին Օրբեյանը ժամանակին միակ արտասահմանցի եր, ով արժանացավ ՌԴ վասակավոր արտիստի տիտղոսական կոչմանը:

Նաեւ հարկ ենք համարում եւս մեկ անգամ հիշեցնել, որ նա սեփական գրուանից լուրջ գումարներ է ներդրում Օդերայի եւ բալետի թատրոնի մեջ, դասնառաբանելով դա նրանով, որ ցանկանում է, որ «...աշխարհում իմանան, որ Հայաստանում կա միջազգային մակարդակի Օդերայի եւ բալետի թատրոն»:

Պատրաստեց՝ ԳՈՒՐԳԵՆ ԽԵՄԻՍՅԱՆԷ

Մանանա ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ

Գորիս-Երեւան

Գեղանկարիչ ժիւրայ Սարսիրոյանը 8 տարի առաջ Գորիսի հազարավոր փարանճավներից մեկը մաքրել է աղբից ու դարձրել իր արվեստանոցը:

Նախկինում բնակեցված փարանճավն այսօր վերածվել է 61-ամյա գեղանկարչի արվեստանոցի:

Նկարիչը 8 տարի առաջ Գորիսի հազարավոր փարանճավներից մեկը մաքրեց աղբից ու վերածեց յուրօրինակ ստուդիայի:

Նա նշում է, որ տարածքի 40 մետրնա աղբ է հանել, 2 հոր բացահայտել, որոնք բերնեբերան լինել են եղել փար ու ավազով: Հորերը, գեղանկարչի խոսքով, ժամանակին ցորենի եւ կարտոֆիլի ամբարներ են եղել: Քարանճավն այժմ տարածքում ու Հայաստանում երեւի թե միակն է, որը ծառայում է որդես արվեստանոց:

«Վերջին մարդը փարանճավից այնուհետ չէ, որ լուրջ վաղուց է հեռացել՝ 80 տարի է ընդամենն անցել: Երբ այստեղ ստեղծագործում ես, մտքեդ 100-150 տարի հետ են գնում ու սկսում ես «սեսնել»՝ ուրիշ են աղբեր, ինչ կենցաղ ունեցել, գուցե նաեւ ստեղծագործող են եղել: Քարանճավն արվեստանոցի վերածելու գաղափարը տարիների ընթացքում է ծնվել. այստեղ լուրջ են եղել ու միշտ մտածում էի, որ այս տարածքը, որը փարանճավներով հարուստ է, կարելի է վերածել մշակութային կենտրոնի», - ասում է Սարսիրոյանը: Քարանճավի մթոթայանը նկարչի աչքը արագ է ընկելացել, ու թեւս լինում են դեղեր, որ դրսում էլ է նկարում՝ ծառերի սակ, սակայն փարանճավում ստեղծագործելը ոգեւնչում է իրեն:

Քարանճավում միայն նկարչի աշխատանքները չէ, որ ցուցադրվում են, այնտեղ յուրահատուկ հնություններ էլ կան: «Ես 2000-3000 տարվա հնություններ ունեի, որոնք ընկերներս էին ինձ նվիրել, եւ դրանք էլ բերեցի այստեղ: Բացի այդ՝ փարանճավ-արվեստանոցում ունեն նաեւ սափորներ, ճախարակ, երաժշտական գործիքներ, թատեր... Այս ամենով միջավայր են ստեղծել ու ուզում են ցույց տալ, թե նախկինում մեր դարձրել են ինչպես են աղբեր, կենցաղում ինչքան են օգտագործել, ինչ թատերով լինել: Կուզեի՝ կողմի փարանճավը լուրջ, օրինակ, բուրսագործի արվեստանոց, ու այդպես լուրջ

Քարանճավից ծնված գեղանկարներ

րունակ՝ յուրաքանչյուր փարանճավ մի արվեստանոցի վերածվել: Գորիսի բնությունն արդեն իսկ տրամադրում է ստեղծագործել, իսկ այս փարանճավների մեջ կան դասնություններ», - ասում է նկարիչը:

Նրա արվեստանոցը հյուրերի դակաս չի ունենում՝ Գորիսի հյուրանոցներն իրենց հյուրերին միշտ այնտեղ են տանում՝ գարնացնելու: Քարանճավ-արվեստանոցի մասին անգամ ֆիլմեր են նկարել օտարերկրացիները, իսկ Ֆրանսիայում բնակվող մի հայ դասանի, ով շրջում էր մարզերով ու իր դիմումայինի համար թեմա փնտրում, փարանճավ-արվեստանոցը տեսնելուն դես որոշել է հենց այն էլ դարձնել իր աշխատանքի թեման: «Արվեստանոցում հյուրընկալում են նաեւ ընկերներս: Ես կարողացել եմ մի միջավայր ստեղծել, որը ոչ միայն ինձ է հարմար, այլ նաեւ հետաքրքրական է մյուսներին: Իհարկե, ձեռնան այստեղ հնարավոր չէ աշխատել, ու չնայած վառարան ունեն, բայց, միեւնոյն է, ցուրս է լինում:

Բացի այդ՝ աւանակ վերջին էլ անճեւաջրերն են ողողում արվեստանոցը, դրա համար էլ աւանակ սկզբին իրեսու հավաքում ու տուն են տեղափոխում: Նկարները խոնավությունից ու ոչ կայուն ջերմաստիճանից փչանում են, օդափոխության խնդիր էլ կա», - ասում է Սարսիրոյանը:

Նրա խոսքով՝ իր արվեստանոց-փարանճավի հարեւանությամբ զսնվող փարանճավները գոմի են վերածվել այժմ, իսկ

հարակից տարածքը որդես արտավայր է ծառայում: «Քարանճավից ֆիչ այն կողմ թեմերներ են եղել, գորիսեցիներն այս տարածքն անվանում են՝ Թթեմիների մոտ: Մի փոքր վերելում էլ փարանճավային թատրոն է: Այստեղ ուսումնասիրություն չի եղել, այստեղ կան փարանճավներ, որոնք մի փանի հարյուր, իսկ որոշներն էլ մի փանի հազար տարվա դասնություն ունեն: Քարանճավը լավայի մնացորդ է, փար չէ: Պատնությունը վկայում է, որ տարիներ առաջ այստեղ հրաբուխ է եղել, տարիների ընթացքում անճեւներից մաքրվելով ու վկայվելով, լավայի մնացորդները դարձել են փարանճավներ: Այստեղ ժամանակին փարանճավային փաղափ է եղել, մարդիկ են բնակվել: Մի փոքր վերել աղբյուր կա, որը ծառայել է վկայվելու, լողանալու համար, դրսում նաեւ թոնիր է եղել», - ասում է գեղանկարիչը:

Սարսիրոյանը նշում է, որ դեսական մարմինների աշակցությամբ միայն կարող են տարածքը կարգի բերել ու մշակութային կենտրոն վերածել: Նրա խոսքով՝

այն կարող է հետաքրքիր գրոսաւրջիկներին ու խթանել գրոսաւրջիկների այցը: Ի դեղ, գեղանկարիչը դասավանդում է նաեւ Գորիսի համալսարանի գեղանկարչության բաժնում, որտեղ այս տարի 10 դիմորդ է ընդունվել: «Գորիսում կան տարածքավոր երիտասարդներ, սակայն դրստուրվելու տեղ չկա: Ես տարիներ ծառունակ դայաբել եմ, որ Գորիսում ուսումնարան, արվեստանոցներն լինեն, փանի

որ աւակերներ կան, որ ստեղծագործում են, բայց հետ չգիտեն ինչ անել: Երեւանում, օրինակ, հաճախ են ցուցահանդեսներ կազմակերպվում, հաճախ միջոցառումներ են լինում, իսկ այստեղ ավելի դասիվ է», - ասում է նկարիչը:

Սարսիրոյանը նաեւ փանդակագործությամբ է զբաղվում՝ Բակունցի թանգարանի փանդակների հեղինակն է. «Իմ արվեստն է, իմ փարանճավը, իմ տարածքը՝ ես ինձ այստեղ լավ եմ գտնում: Չէի մտածում, որ այսփան հանրահռչակ կդառնա փարանճավ-արվեստանոցս: Կուզեի, որ մշակութային կյանքը Գորիսում աշխուժանար, փանի որ մշակույթը մարդու մեջ բուրովին այլ արժեքներ է սերմանում: Գորիսում հոգեւոր մթնոլորտը ֆիչ է, ստեղծագործողները՝ նույնպես: Պեսք է իմել ֆո մեջ ուժ զսնես, սկսես ստեղծագործել ու կարողանաս ֆո հետեւից սերունդ բերել»:

Ի դեղ, գեղանկարիչի Ֆրանսիայի ցուցահանդեսը տեւել է 1 ժամ, փանի որ բոլոր նկարները տեղում գնել են:

ԱՐԾԿԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱԼ

ԱՅՌ ԽԻՍՏ ՊԵՏՔԱԿԱՆ ԿԻՆԸ ԱՆՊԵՏՔՈՎԱ ԳԱՅԱՆԱՆ

Հայ-աֆրիկյան կաղերը որդեկապ հայտնաբերեցի աֆրիկյան ֆոլկլորի հայազգի մի հետազոտողի՝ ռուս բանասեր, մանկավարժ Գայանա (Գայանե) Գալուսի Անդեֆովա-Շառովային (1925-2003):

Նա ծնվել է Կրասնոդարում, սակայն ելնելով իր արտառոց ազգամունդից՝ ենթադրում ենք, որ նախնիները եղել են նորմալիստներ, որոնք (դեռ Հրաչյա Աճառյանն է նկատել) հայտնի են եղել իրենց սարսիմակ ազգամունդներով (Փոբ-ժեյան, Գոգոյան եւ այլն): Հայրը՝ Գալուս Անդեֆովը, ստալինյան բռնաճնշումների զոհ է դարձել, աղջկան մեծացրել է խորթ հայրը: Գայանա Անդեֆովա-Շառովան միջնակարգ կրթությունն ստացել է Կոյբիչեում, սովորել տեղի մանկավարժական ինստիտուտում, իսկ 1944-ից դարձել է Լենինգրադի Պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի դասական բաժանմունքի ուսանողուհի: 1949-ին ընդունվել է աստիճանաբար, սովորել ուսուցչադաս Իոսիֆ Տրոնսկու ղեկավարությամբ (այն նույն Տրոնսկու, որի՝ անսկի գրականության դասազրկումն ուսանել ենք ժամանակակից մեզ): Ավելի քան 60 տարի Գայանա Գալուսովան եղել է Լենինգրադի Պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի դասական բաժանմունքի ղեկավար, ապա՝ դոցենտ, դասավանդել անսկի լեզուներ են գրականությունը և արվեստը: 1970-ին դասախոսել է թեկնածուական աստիճանի «Եվրոպայի և Բալկանյան երկրների» հիմնահարցերը՝ թեմայով: Նա հրատարակել է ավելի քան հիսուն գիտական աշխատություն, այդ թվում՝ երեք դասագիրք: Իր հիմնական աշխատություններից բացի՝ Անդեֆովա-Շառովան համալսարանի աֆրիկացի ուսանողներից գրառել է գիտության անհայտ հեփաթներ են հրատարակել է «Մամուլում իր հեփաթներ» (1966) եւ «Սեւ երկրի դասախոսությունները: Անգլոլայի ժողովուրդների հեփաթներ» (1975) ժողովածուներում:

Լենինգրադի համալսարանում Գայանա Գալուսովան համընդհանուր ճանաչում է ունեցել որդեկապ հայտնաբերող դասախոս են յուրահասուկ մանկավարժ, ամենասիրվածներից մեկը ֆակուլտետում, որի դասախոսությունները մշակույթ են անցել են լեզու-լեզուն դափնեզերում: Նա կարդացել է առանց կոնսուլտացիայի, թեթեւ, զվարթ, հաճախ կասկածելով: Չափազանց սիրել է իր ուսանողներին եւ կարողացել է առաջին կուրսեցիներին սիրել սալ անսկի գրականությունը: Անդեֆովա-Շառովան հասուկ ուսուցչություն է դարձրել հասկալի օտարերկրյա ուսանողներին (մեծ մասամբ՝ չինացիներ եւ աֆրիկացիներ), որոնց հետ դարձել է առանձին, երբեմն նույնիսկ նրանց համար գրառել դասախոսությունը՝ հաշվի առնելով նրանց՝ ռուսերենի ոչ բավարար իմացությունը: Մշակույթն աշակցել է մեղ վիճակում հայտնված ուսանողներին: Խորհրդային տարիներին նա մի անգամ դասախոսել է իր մի ուսանողի հավասարակշռ եղբորը, ինչի համար հեռացվել է աշխատանքից, սակայն հավասարի է մնացել իր սկզբունքներին: Նրան էլի մի անգամ հեռացրել են

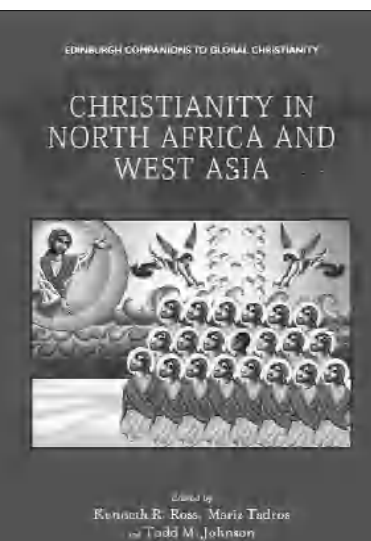
աշխատանքից, բայց հետ վերականգնել են, քանի որ անգամ ամենից անողորմ եւ անսարքեր մարդիկ հասկացել են, թե որքան բան կկորցնի համալսարանը, եթե Անդեֆովա-Շառովան այլեւս չաշխատի համալսարանում: Հասկանալի է, որ կյանքում նա ընդամենը երեք անգամ է վերցրել անաշխատունակության թերթիկ՝ դեկրետ գնալիս եւ աչքի երկու վիրահատությունների ժամանակ:

Հանրագիտարանային գիտելիքներով եւ հետաքրքրություններով օժտված Գայանա Անդեֆովա-Շառովան ոչ դասախոսական մասնակցել է նաեւ գրականությանը՝ չառնչվող մի շարք նախագծերի իրականացմանը: Առանց նրա օժանդակության եւ գործնական աջակցության Լենինգրադում չէին ստեղծվի Դոստոևսկու թանգարանը, ԽՍՀՄ-ում առաջին գիտական համակարգը Լենինգրադի մարզի ավելի քան 170 դասախոսական սարժերի (1959-1961), ֆառախի եւ Լենինգրադի մարզի զարգացման գլխավոր նախագծի (1985-2005) երկու բաժինը՝ նվիրված էկոլոգիական խնդիրներին, ինչպես նաեւ գիտության բնագավառի մի շարք հետաքրքրական աշխատանքներ: Ամուսնու՝ ճարտարապետ, նկարիչ, մշակութաբան, ազգաբան Գեորգի Պրոնսեկի (1928-2005) հետ միասին 60 տարի նվիրվել է «Մարդը եւ Շրջապատը» գրոսայգի-թանգարանի ստեղծմանը, որտեղ հավաքված են ԽՍՀՄ ժողովուրդների դասախոսությունը, կենցաղին ու ֆոլկլորին նվիրված գրականություն, արխիվ եւ իրային ֆոնդեր: Ամուսիններն են հիմնել նաեւ 1825-1861 թթ. Սանկտ-Պետերբուրգի ֆառախային ճարտարական կենցաղի թանգարանը: Ժամանակակիցները Գայանա Անդեֆովա-Շառովային հիշում են որդեկապ չափազանց բարի, գործին եւ ուսանողներին ինքնամոռացության աստիճան նվիրված եւ բոլորին հասնող, եռանդուն, իսկական ինտելեկտուալիստ եւ հայրե-

մասեր անձնավորություն: Նա իրեն համարել է երջանիկ մարդ, չնայած դժվարություններն անդալուս են եղել նրա կյանքից: Գայանա Գալուսովան եւ ամուսինը բնակվել են անհավանական կենցաղային դրամաներում, տարիներ շարունակ՝ առանց հոսանքի եւ ջրի: Իր դասախոսություններին դասախոսվել է ու իր աշխատությունները գրել է կերտի-նի լամպի կամ մոմի լույսի ներքո: Մի անգամ Պետերբուրգի «բնակարանային մաֆիան» կարողացել է ձեռք գցել նրանց բնակարանը, սակայն օգնության են հասել լրագրողները՝ սղառնալով բացահայտել ժամանակակիցներին, որոնք, ի վերջո, տեղի են սվել ու վերադարձվել են բնակարանը: Կյանքի վերջին տարիներին այլ հարվածներ էին սղառնում գիտական ամուսիններին: Նրանց բնակարանը ենթարկվել է կողոպուտի ու հրդեհի, որի ժամանակ ոչնչացվել է նրանց ձեռագրերի եւ ԽՍՀՄ ժողովուրդների եւ սեւ Աֆրիկայի ավելի քան 20 ժողովուրդների ֆոլկլորային գրառումների մեծ մասը: Հրդեհից հետո նրանց ասել են. «Մենք ավելի քան 50 տարի անջատվել ենք ձեր լույսն ու ջուրը, իսկ դուք շարունակում եք աշխատել»:

Այդ սիրալիք տարեց կինը՝ Գայանա Անդեֆովա-Շառովան, որն իրականում խիստ ղեկավար եւ շատ-շատերին, աշխատել է մինչեւ կյանքի վերջին օրը՝ դասախոսել է, զեկուցում լսել ամբողջի միսին, իսկ հետո, դասախոսվելով գնալ տուն, հանկարծ կորցրել է գիտակցությունը ու այլեւս հետ չի եկել... Մահից մեկ տարի անց նրա հիշատակին կազմակերպվել է «Լեզվաբանությունը եւ թանգարանը բնության ծոցում» երիտասարդ գիտնականների միջազգային գիտաժողովը, իսկ 2005-ին, ծննդյան 80-ամյակի առթիվ՝ «20-րդ դարի երեք ֆառախը եւ 21-րդ դարի երեք տարի. մեկ մարդու կյանքը եւ գործունեությունը» գիտաժողովը...

Հայաստանն ու հայերը անգլերեն մի ժողովածուում

Էդիմբուրգի համալսարանի հրատարակչությունը լույս է ընծայել «Զրիստոնեությունը Հյուսիսային Աֆրիկայում եւ Արեւմտյան Ասիայում» խորագրով հոդվածների ժողովածու (խմբագիրներ՝ Զենեթ Ռ. Ռոս, Մարից Տալոր, Թոմ Մ. Ջոնսոն): Այն ընդգրկում է Հյուսիսային Աֆրիկայում եւ Արեւմտյան Ասիայում քրիստոնեության վերաբերյալ էմպիրիկ սվյալների եւ ինքնատիպ վերլուծության բացառիկ մանրամասն հավելվածներ:

Այս համադարձակ ժողովածուն ներառում է Հյուսիսային Աֆրիկայի եւ Արեւմտյան Ասիայի բոլոր երկրները՝ ներկայացնելով վստահելի ժողովրդագրական տեղեկատվություն եւ սվյալ երկրների գիտնականների մեկնաբանական ակնարկներ: Այն նկարագրում է սվյալ երկրներում քրիստոնեության աճի եւ անկման ձեւերը, գնահատում հիմնական ավանդույթներն ու շարժումները, վերլուծում է առանցքային թեմաները եւ ուսումնասիրում ընթացիկ միտումները:

Այս համադարձակ ժողովածուն ներառում է առանձին «Հայաստան» գլուխ, հայ ժողովուրդը, բնականաբար, բազմիցս հիշատակվում է տարբեր գլուխներում: Ժողովածուի հեղինակներից երկուսը հայ են: Հայաստանի եւ Թուրքիայի վերաբերյալ գլուխների հեղինակն է Օֆսթորի համալսարանի դասախոս Հրաչ Զիլինկիրյանը (երկրորդը՝ Էդ Ալդենի հեղինակակցությամբ), իսկ Պարսից ծոցի երկրների վերաբերյալ գլխինը՝ Հրայր Ճեղեճյանը:

Արգենտինահայերը պարեցին նաեւ Ստեփանավանում

Թե՛ լեռ ճամբարը մեկ տարի չէ, որ Հայաստանի բանկերի ասոցիացիայի հովանավորությամբ հանգստի է հրավիրում Արցախի երեխաներին, որոնք երկու հերթափոխով երկուսուսուս համագիտ են ունենում Լոռու մարզի այդ գեղատեսիլ վայրում: Հուլիսի 25-ին, ճամբարականները, առավոտից դասարան սղառնում էին Արգենտինայից ժամանած «Գայանե» դասախոսին, որը նույն օրը երեկոյան համերգով հանդես եւր գալու Ստեփանավանի մշակույթի դահլիճում: Թե ինչ ընդունելության արժանացավ «Գայանե»-ն, խոսքով անհնար է նկարագրել, իսկ թե ինչ դժվարությամբ բաժանվեցին իրարից Արցախի երեխաներն ու արգենտինահայերը, միայն ղեկավարը եւ նկարահանված կարերը տեսնել: Պար, դար, դար. այն չէր ավարտվում հասնելով մինչեւ ավտոբուսների դռները: Խանդավառություն, ծափ, ծիծաղ եւ անուշ ժամանակներ թափած... Ինչ կարող եւ լինել ավելի տղալիքի «Գայանե»-ի համար, քան Թե՛ լեռում՝ հանդիպումը Արցախի երեխաների հետ, հարցին դասախոսանքից ստեփանավանցիները: «Գայանե» դասախոսի անդամները եւ նրանց ուղեկցողները դուրս են գալիս ավտոբուսներից ու զարմացած աջ ու ձախ նայում, հասկանալու համար թե ո՞ւր դասախոս է հնչում փողային նվագախմբի խրոնոս ֆայլերը: Պարզվում է, որ այդ անդիսավոր ընդունելությունը իրենց ժամանման առիթով է, իսկ լող ու հացով դիմավորող աղջիկների սկուսեղի վրա լավաք ու մեղր է: Զանի որ մթնոլորտը տոնական էր, ուսի դակաս չէր նաեւ կասկած. «Սա Ստեփան-

Նախան համերգի սկսվելը հյուրերը ծանոթանում են Ստեփանավանի տեսարան վայրերի հետ, աղա այցելում Ստեփան Կառնովանի անվան տուն-թանգարան: Ստեփանավանի մշակույթի դահլիճում, ինչպես ասում են, ասեղ գցելու տեղ չկար: Համերգն անցավ աննախադեռ հաջողությամբ, բուն ծափոլողույցներով ու ծաղիկների մատուցմամբ: Մշակույթի դահլիճում սօրենուհի՝ Անուշ Դարաբեչեյանը շնորհակալանքի ու դրվասանքի խոսքով ավարտեց իր ելույթը, իսկ գնահատանքի ու խրախուսանքի արհավաճյալ դարձավ Ստեփանավանի ֆառախային դասախոսը «Գայանե»-ին: Համերգի ավարտից հետո մշակույթի դահլիճի բալկոն չէր դասարկվում: Զրուցում ու տղալուրություններ էին կղառնում հյուրերը, վայելելով ստեփանավանցիների հյուրընկալությունը: Վերջիններս եւ սօրենուհու ուղեկցությամբ հյուրերն այցելեցին նաեւ նույն շաբաթը գործող Սահակ Սահակյանի աշխատանքների ցուցասրահը, որն այդ օրը հարստացավ գալակների կողմից նվիրաբերած նոր էֆտոնասներով: «Գայանե»-ն դարգեւարվեց նաեւ Վանուշ Կարամիրյանի անվան դասախոսի գործիչների միության դասախոսը եւ արվեստի երախտավոր՝ Ազատ Դարիբայանի հուշատեղալով: Հրաժեշտի երեկոն ավարտվեց ու երեկոյան, խանդավառ մթնոլորտում եւ նոր հանդիպման վստահությամբ:

Ա.Բ. Ռուբեն ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Ներդիրը հրատարակված է ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ: